

మనోధర్మ సంగీతం

Acc. No. 18335

గ్రంథకర్త :

డా॥ శ్రీపాద పినాకపాణి

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

ప్రచురణ :

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

లలితకళాక్షేత్రం, పబ్లిక్ గార్డెన్స్,

నాంపల్లి, హైదరాబాదు - 4.

“MANODHARMA SANGEETHAM” – by Dr. Sripada Pinakapani

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం ప్రచురణ : 123

ప్రథమ ముద్రణ : 1992

ద్వితీయ ముద్రణ : 1994

ప్రతులు : 2000

వెల రూ. 30/-

© తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

7/10
Pina

ప్రతులకు :

రిజిస్ట్రార్

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం,

లలితకళాక్షేత్రం,

పబ్లిక్ గార్డెన్స్, నాంపల్లి,

హైదరాబాద్ - 500 004.

భూమిక

ఆచార్య పేర్వారం జగన్నాథం
ఉపాధ్యక్షులు

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం
హైదరాబాదు

తెలుగు బాషా సాహిత్యాలు, చరిత్ర, సంస్కృతి లలితకళలు జానపద గిరిజన విజ్ఞానం— ఇత్యాది రంగాలలో తెలుగువారి కృషిని ప్రోత్సహించడానికి, ప్రాచుర్యం కలిగించడానికి 1985లో తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం అవతరించింది. అప్పటినుండి విశ్వవిద్యాలయం ఆ మార్గంలో విశేషమైన కృషి సాగిస్తున్నది. బోధన పరిశోధన కార్యక్రమాలను చేపట్టి అవిరళమైన కృషి చేస్తున్నది. గ్రంథ ప్రచురణ కార్యక్రమాలద్వారా అలభ్య అముద్రిత గ్రంథాలను తెలుగు పాఠకులకందిస్తున్నది. ప్రాచీన ప్రబంధాలనూ ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలకు సంబంధించిన సుప్రసిద్ధ గ్రంథాలనూ ప్రచురిస్తున్నది. కొన్ని ప్రత్యేకాంశాలపై ఆయా రంగాల్లో నిపుణులైన విద్వాంసులతో గ్రంథాలు రచింపజేసి ముద్రిస్తున్నది. లలితకళలకు సంబంధించిన పాఠ్య గ్రంథాలను కూడా ప్రచురించి విద్యార్థులకు అందిస్తున్నది. ఇటీవల ఆంగ్లంలోగల ఆంబేద్కర్ రచనల సంపుటాలను తెలుగులోనికి అనువదింపజేసింది. ఇట్లా పలుకార్యక్రమాలతో తెలుగువారి అభిరుచులకు అనుగుణంగా వారి అవసరాలను తీరుస్తూ విజ్ఞానపథంలో ప్రగతిని సాధిస్తున్నది.

ఇప్పుడు సుప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసుడు-పద్మభూషణ్ డా॥ శ్రీపాద పినాకపాణి గారు రచించిన “మనోధర్మ సంగీతం” అనే గ్రంథాన్ని ప్రచురించి సంగీత ప్రేయులకు అందిస్తున్నాము. డా॥ శ్రీపాద పినాకపాణి వైద్యరంగంలోనూ సంగీతశాస్త్రంలోనూ సమున్నత శిఖరాలు అందుకున్న ప్రతిభామూర్తి. డా॥ పినాకపాణి అగ్రశ్రేణి గాయకులెందరికో గురు స్థానంలో వున్న గొప్ప విద్వాంసుడు ఆయన. అభ్యాస సంగీతానికి అనువూరకంగావుండే మనోధర్మ సంగీతంపై ఈ ప్రామాణిక గ్రంథాన్ని రూపొందించి సంగీత ప్రపంచానికి డా॥ శ్రీపాద నిరుపమాన సేవచేశారు. సంగీత లిపి, స్వరకల్పన, నెరవు, రాగాలాపనలను గురించి సాధికారికంగా వివరించిన ఈ గ్రంథం విద్యార్థులకేకాక అధ్యాపకులకూ, సంగీతాభిమానులకు కూడా ఎంతో ప్రయోజనకరంగా వుంటుందని విశ్వసిస్తున్నాము. తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం దీన్ని ముద్రించడానికి అనుమతించిన శ్రీ పినాకపాణిగారికి నా ధన్యవాదాలు.

హైదరాబాదు,
తేది : 5-8-1994

[పేర్వారం జగన్నాథం]

సౌంపుగా వచ్చిన విధంగానే స్వరకల్పన కూడా విద్యార్థికి అబ్బుతుంది. విద్యార్థి చురుకు దనాన్ని బట్టి ఒకటి, రెండు, మూడు సంవత్సరాలు కష్టపడి నేర్పాలి, అంతే.

నెరవు పాడడానికి రాగజ్ఞానమూ లయజ్ఞానము అవసరం. నెరవు ఏ విధంగా నడపాలో వినికిడి జ్ఞానంతో గ్రహించాలి చాలా మట్టుకు. అల్లా గ్రహించలేని విద్యార్థులకు గురువు పాఠాలు వ్రాసినట్లే నెరవుకూడా వ్రాసి, అభ్యాస సంగీతం మోస్తరుగా నేర్పాలి. సరియైన మార్గంలో చెయ్యి పట్టుకుని నడిపించిన పిమ్మట విద్యార్థికి తనంతట తానే పాడ గలిగిన జ్ఞానం కలుగుతుంది.

తమిళనాడులో, సంగీతం గురువువద్ద అభ్యసించకపోయినా, సంవత్సరాలపాటు రాగాలాపన విని, విని, వినికిడి అనుభవంతోనే రాగాలు పాడగలిగిన వ్యక్తులు చాలామంది ఉన్నారు. ఆంధ్రదేశంలో శాస్త్రీయ సంగీతం అంత దారాళంగా వినబడడానికి మనం నోచు కోలేదు. అందుచేతనే సంగీతం యథావిధిగా నేర్చిన విద్యార్థులకు కూడా రాగం పాడే శక్తి రావడంలేదు. గురువే రాగం పాడుతూ విద్యార్థిచేత పాడిస్తూ నేర్పాలి. చెప్పగా, చెప్పగా, అభ్యాస సంగీతం నేర్చినవిధంగానే రాగంకూడా వచ్చేస్తుంది విద్యార్థికి. నోటేషను వ్రాసి, చదువనేర్చిన విద్యార్థికి ప్రసిద్ధరాగములలో తరుచూ వినబడే సంగతులను స్వరపరచి వ్రాసిచ్చి, వాటిని కంఠోపాఠంగా వచ్చేవరకూ చెప్పి, పాడించాలి. విద్వాంసులు పాడే రాగాలాపనలను నిరంతరం వింటూ ఉండడం అన్నిటికంటే ఎక్కువగా అవసరం. స్వరకల్పన పాడుతూ పాడించినట్లే రాగంకూడా గురువు నేర్పాలి.

కల్పనా సంగీతం అభ్యాస సంగీతం వలెనే పాఠం చెప్పి నేర్పించాలి ప్రతీ విద్యార్థి కీను. అలా చెప్పగా విద్యార్థులకు మనోధర్మ సంగీతజ్ఞానం తప్పక లభిస్తుంది. ఇది వట్టి మాట కాదు అనుభవంతో చెప్పిన సలహా.

విషయ సూచిక

	పుట
I. స్వరకల్పనా ప్రకరణం	1-53
మొదటి పాఠం	9
రెండవ పాఠం	17
మూడవ పాఠం	24
నాలుగవ పాఠం	31
ఐదవ పాఠం	36
ఆరవ పాఠం	42
ఏడవ పాఠం	44
ఎనిమిదవ పాఠం	48
II. నెరవు ప్రకరణం-	54-103
(1) రూపకతాళంలో-	
మాయామాళవగౌళ	60
తోడి	57
పంతువరాళి	63
హరికాంబోజి	66
(2) ఖండచాపు తాళంలో-	
కల్యాణి	70
సరసాంగి	73
బిలహరి	76
(3) మిశ్రచాపు తాళంలో-	
కల్యాణి	79
తోడి	82
శంకరాభరణం	85
ఖరహరప్రియ	88
(4) ఆదితాళంలో-	
శంకరాభరణం	91
కాంబోజి	94
షణ్ముఖప్రియ	97
భైరవి	99
III. నౌతేషను ప్రకరణం-	104-138
శంకరాభరణం రాగ సంగతులు-	111
తోడి " "	112
కల్యాణి " "	114
కాంబోజి " "	115
భైరవి " "	117
కమాస్ " "	119

దేవగాంధారి	"	"	120
మోహన	"	"	120
సురటి	"	"	121
సావేరి	"	"	122
యదుకుల కాంభోజి	"	"	123
బేగడ	"	"	124
ఖరహరప్రియ	"	"	125
షణ్ముఖప్రియ	"	"	126
పంతువరాళి	"	"	126
నాదేశను అర్థం చేసుకునే విధానం-			127

IV. రాగాలాపన ప్రకరణం-

139-203

కల్యాణి	142
భైరవి	145
కాంభోజి	147
తోడి	150
శంకరాభరణం	153
ఖరహరప్రియ	156
పంతువరాళి	158
చక్రవాకం	160
షణ్ముఖప్రియ	162
కీరవాణి	165
మాయామాళవగౌళ	167
బిలిహరి	169
శ్రీరంజని	172
వసంత	174
కేదారగౌళ	176
ఆరభి	178
సురటి	180
శహన	182
బేగడ	184
ఆనందభైరవి	188
అతాణా	191
ధన్యాసి	193
సావేరి	196
మోహన	198
మధ్యమావతి	201

I

స్వ ర క ల్ప నా ప్ర క రణ ము

పీ ఠ క

స్వరకల్పన

అభ్యాస సంగీతం సుమారు 25వర్ణాలు, 50 కృతులువరకు నేర్చి ఖుజ్జంగా సాధకం చేసిన విద్యార్థులకు స్వరకల్పన చేసే జ్ఞానం వస్తుంది. అలాగ రాని విద్యార్థులకు కూడా స్వరకల్పన చేయగల శక్తి రావడానికి మార్గం ఉంది.

స్వరకల్పన చేయడానికి అనువైన చిన్న తాళాలలో అంటే రూపకం, మిశ్రచాపు, ఖండచాపు తాళాలలో (మేళకర్త రాగాలలో) కృతులు నేర్పాలి. ఈ తాళములలో స్వరకల్పన చేయడం సులభం. ఖండచాపు, రూపకము, మిశ్రచాపు. ఆది తాళములకు 1 ఆవర్తములో 10, 12, 14, 16 అక్షరాలు ఉంటాయి. ఆవర్తములో వచ్చే స్వరాలు 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8-ఖండాలుగా ఏర్పడి ఉంటాయి : ఉదాహరణకి - చతురశ్రజాతి రూపకతాళంలో హరి కాంభోజిరాగం అనుకోండి.

నీ, దా, పా, దపమ	— —	3	3	3	3
పదా మపా గమా దపమ	— —	3	3	3	3
పదప మగమ పా, దపమ	— —	3	3	3	3
నిస దని పద మపా మగమ	— —	2	2	2	3 3
మగమప పమపద నిదపమ	— —	4	4	4	
రిసానిదప సనీదపమ	— —	6	6		
పా; , సా నీ ద ప మ	— —	5	7		
ద ప ద ని సా, స ని ద ప మ	— —	4	3	5	

ఈ విధంగా ఆవర్తంలోని 12 అక్షరాలూ 2, 3, 4, 5, 6, 7 అక్షరాల ఖండాలుగా ఏర్పడి ఉన్నాయి కదా !

అందుచేత ఈ ఖండాలుగా ఏర్పడి ఉన్న 2, 3, 4, 5, 6, 7 అక్షరాలను ఒక్కటొక్కటిగా వ్రాసి విద్యార్థికి పాఠం చెప్పి బాగా సాధన చేయించాలి. ఇదే మొదటి పాఠం, స్వరకల్పనకు మూలాధారం.

ఈ 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 స్వర ఖండాలను, కేవలం పొడి స్వరా

లతోగాని, పొడిస్వరాల విరామముల కూర్పుతోగాని ఏర్పరచుకోవచ్చు.

ఉదాహరణకి—

స రి స ని స ని ద ని ద స ని ద — సా, నీ, దా, స ని ద
 స రీ ని సా ద నీ స ని ద
 సాని నీద దాప స ని ద

ఈ విధంగా రి రి రి రి ఖండాల (groups) ను పొడి స్వరాలతోనూ దీర్ఘస్వరాలతోనూ ఏర్పరచుకోవచ్చును. వేరే వేరే ఖండాలను రకరకాల ఆవుల (gaps) తో జతచేసి, వ్రాసి విద్యార్థిచేత సాధన చేయించడమే రెండవపాఠం : ఉదా :

రి స ని సా	3.2	రి అక్షరాల ఖండము, 2 అక్షరాల విరామము.
ప ద ప - మా,	3.3	
రి స ని - సా;	3.4	
గ రి స ని - సా	4.2	
గ రి స ని ద - నీ,	5.3	
స రీ స ని ద - నీ;	6.4	
గా రి స ని ద - నీ	7.2	

ఈ రెండు పాఠాలు స్వరకల్పనా జ్ఞానం కలిగేటందుకు పునాది వంటివి. ఇవి ఘట్టంగా నాలుగు తాళాలలోనూ క్రమంగా సాధకం చేసిన విద్యార్థికి స్వర కల్పన కొద్దికాలములోనే అలవడుతుంది.

అటువైని ఒక్కొక్క తాళము తీసుకుని, మొదటి కాలంలో 1,2 ఆవర్తాల స్వరములు, వైకాలములో 1,2 ఆవర్తముల స్వరాలు సులభశైలిలో వ్రాసి, పాఠం చెప్పి, విద్యార్థిచేత పాడించాలి. ఇదే పాఠం మరొక విధంగా పరిశీలిస్తే — 10, 12, 14, 16 అక్షరాల కూర్పులు విన్యాసాలతో పాడడం విద్యార్థికి అలవాటవుతుంది, అన్నమాట.

ఈ నాలుగు తాళాలలోనూ చిన్న కృతులు పాఠం చేసిన విద్యార్థికి సమ జాగాకే కాకుండా 1, 2 అక్షరాల జాగాలకు కూడా 1, 2 ఆవర్తాల స్వరాలు కల్పన చేసి, చేయించాలి. ఈ పాఠాలు వల్లించిన విద్యార్థికి ఖండచాపు, రూపకం, మిశ్రచాపు, ఆది తాళాలలో ఒకటి, రెండు ఆవర్తాల వరకు మొదటి, రెండవ కాలములలో సమజాగాకి, ఒకటి రెండు అక్షరాల జాగాలను స్వరకల్పన విన్యాసముతో చేయడం వస్తుంది.

కానీ, ఈ స్థితిలో విద్యార్థిపాడే స్వరాలు చిలకపలుకులలాగ చెప్పి పాడించిన స్వరాలలాగుంటాయి. వీరికిప్పుడు రెండు స్థాయిలలో - అనగా, మందర పంచమం మొదలు తారస్థాయి పంచమం వరకూ విచ్ఛలవిడిగా దాటు స్వరాలతోనూ, జంట స్వరాలతోనూ 2 ఆవర్తముల వరకూ కల్పిత స్వరములు వ్రాసిచ్చి ప్రతీదినమూ వాటిని శిష్యులచేత పాడించాలి. ఈ స్వరకల్పన కంఠోపాథము చేసినా మంచిదే, కాని కంఠతః రావాలని వర్ణించనక్కరలేదు. రోజూ పాడుతూ ఉంటే, స్వరకల్పన ఏ యే దారులలో నడుస్తూ ఉంటుందో విద్యార్థికి బోధపడుతుంది. ఆ-జ్ఞానం చాలు, పురోగతికి.

అదేవిధంగా చిన్న పరిధిలో అనగా 4, 5 స్వరాల పరిమితిలో కూడా విన్యాసంతో కల్పిత స్వరాలు వ్రాసిచ్చి వాటినికూడా పాఠంచెప్పి సాధకం చేయించాలి, అది తరువాతి పాఠం.

ఈ వైన చెప్పిన పాఠాలన్నీ కంఠోపాఠం వచ్చే పర్యంతం నాలుగు తాళాలలోనూ సాధకంచేసిన విద్యార్థులకు స్వరకల్పనా జ్ఞానం రూఢిగా అలవడుతుంది. వట్టిమాటకాదు. నాకు అనుభవవేద్యం.

ఈ స్థాయివరకూ వచ్చిన 'విద్యార్థి'ని గురువు ఎదురుగా పాడుతూ పాడిస్తూ స్వరకల్పన కట్టు లేకుండా దారాశంగాచేస్తూ అలవాటు చెయ్యాలి. అటువైన వర్ణములలోని స్వరకల్పనా పద్ధతిని ప్రసిద్ధ కీర్తనలలోని చిట్టస్వరాలనూ, రీతులనూ విచక్షణాదృష్టితో పరిశీలన చేస్తూ ఆ కల్పనారీతులను విద్యార్థి మనసుకు నాటేలాగ బోధించాలి. ఇంతటితో శిక్షణ ముగుస్తుంది. అటువైన మంచి వినిపిడి, నిరంతర కృషి చేస్తూ విద్యార్థి స్వరకల్పనా జ్ఞానం అభివృద్ధి చేసుకోవాలి. వెనుకటి పాఠం ఖుణ్ణంగా వస్తేనే ముందుపాఠానికి వెళ్లాలి. తీవ్రమైన శ్రద్ధ కలిగి శక్తివంచన లేకుండా కృషి చేసిన విద్యార్థి స్వరకల్పన రక్తిగా చేయగలడు/దు.

స్వరకల్పన చేసేటప్పుడు స్వరాలు చిన్న చిన్న ఖండములుగాను, విరామములుగానూ ఏర్పడి ఉంటాయి. ఉదాహరణకి : ఆదితాళ ఆవర్తములో ఏ 32 అక్షరాల ఏర్పాటైనా గమనిస్తే 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 స్వరాల ఖండములు తోనూ, మధ్య మధ్య 2, 3, 4, 5, 6 స్వరాల విరామములతోనూ కూర్చబడి ఉంటాయి. కాంభోజి రాగంలో ఆదితాళవర్ణంలో గమనించండి :

2	2	2	4	4	7	5
ఫా	ధా	సా	రి ని ధ ప	ధ స రి గ	మ మ గ గ రి రీ	స మ గ రి గ

6

స రి ని ధ ప । — మొత్తం 32 అక్షరాలూ

2, 2, 2, 4, 4, 7, 5, 6 స్వరాల ఖండములలో ఉన్న నిర్మాణం కనిపిస్తుంది.

ఇదేవిధంగా ఖండచాపు ఆవర్తములో 10, చతురస్ర రూపకం ఆవర్తములో 12, మిశ్రచాపు ఆవర్తములో 14, స్వరాలూ చిన్నచిన్న ఖండములతోనే ఏర్పడి ఉంటాయి.

ఈ ఖండాలును విరామ రహితంగానూ విరామసహితంగానూ వేరే వ్రాసి చూద్దాం :

2 అక్షరాలున్న ఖండాలు

స రి
మ గ
మ మ
ఫా

3 అక్షరాల ఖండాలు

స ని ధ
ధ ధ ప
ప మ మ
సా ని
రి సా
సా,

4 స్వరాలున్న ఖండాలు

స ని ద ప
 ని ని ద ప
 ద ప ద మ
 ప మ మ గ
 మ ప మ మ
 దా ప మ
 ని దా ప
 స ని దా
 రీ రీ స
 ని సా ని
 దా, ప
 పా ;

5 స్వర ఖండాలు

స ని ద ప మ
 రీ స ని ద
 స నీ ద ప
 ని ద ప మా
 గ రీ స
 సా నీ ద
 సా, ని ద
 సా; ,

6 స్వర ఖండాలు

రీ సా ని ద ప
 సా ని ద ప మ
 గ రీ స ని ద ని
 స ని ద నీ ద
 సా, రీ స ని
 స నీ ద పా
 గా రీ రీ స
 స రీ ని సా
 సా; ;

7 స్వరాల ఖండాలు

గా రీ స ని ద
 గ రీ స రీ స ని ద
 స రీ స ని దా
 సా నీ ద పా
 స సా ని ద ప ద
 సా, ద ని సా
 రీ సా నీ దా
 స ని ద నీ ద ప

8 స్వరాల ఖండాలు

గ రీ స స ని ద ప మ
 సా, గ రీ స ని ద
 స సా రీ స ని ద ప
 గ రీ సా, నీ ద
 సా సా, ని ద ప
 సా సా రీ స ని ద
 సా సా, ని దా
 పా మ పా గా మ
 సా, రీ సా ని ద
 సా; రీ రీ స ని

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

గం తి స ని గం తి స ని ద
 పా పా, తి స ని ద ని

ఈ స్వరఖండాలు ఆరోహణ, అవరోహణ క్రమములతోను జంట, దాటు స్వరాలతోనూ, విరామములతోనూ ఏర్పాటు చేసి ఉండే చాలా ఉపయోగం.

మొదటి పాఠం

వై వ్రాసిన 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 స్వరఖండాలను ఒక్కొక్కటిగా తీసుకుని విద్యార్థిచేత పాడించడమే మొదటిపాఠం. మొట్టమొదట 3 అక్షరాల స్వర ఖండాలను తీసుకుందాం.

శంకరాభరణరాగం. చతురస్ర రూపకతాళం. 4 ఆవర్తాల పరిమితి, ఒక్కొక్క విన్యాసానికి 4 ఆవర్తాల చొప్పున 3 అక్షరాల ఖండాలు వ్రాసి విద్యార్థి చేత పాడించాలి.

1. స రి గ రి | గ మ గ మ | ప మ ప ద || ద ప మ గ | స రి గ మ | ప ని ద ప ||
ద ని స ని | ద ప మ ద | ప ప మ గ || మ ప ద ని | ద ప ద ని | స ని రి స ||
2. ద ప మ | గ మ | ప నీ ద || సా ని రి | స గా | రి నీ స ||
సా ద ని | ప దా | మ పా మ || గా మ ప | మ గా | రి సా స ||
3. ప దా మ | పా గ మ | రి గా || మ పా ద | నీ స రి | ని సా ||
రి నీ స | దా ని ప | ద పా || మ పా మ | గా మ గ | రి సా ||
4. సా ని | దా | పా || సీ ద | పా | మా ||
గా మ | పా | మా || గా రి | నీ సా ||

ఈ మోస్తరుగా 4 ఆవర్తాల పరిమితిలో 3 అక్షరాల ఖండాలు పాడడం వచ్చాక 3 ఆవర్తాల వరకూ ఈ 3 అక్షరాల ఖండాలను 1 వారం రోజులపాటు పాడించాలి విద్యార్థిచేత.

3 అక్షర ఖండాలు పాడడం క్షుణ్ణంగా వచ్చిన తరువాత 3 అక్షరాల తరువాత 2, 3, 4 అక్షరాల విరామములతో స్వరాలు వ్రాసి విద్యార్థికి నేర్పి పాడించాలి—దశాంశం తరువాత వచ్చే అంకె విరామం.

3.2

శంకరాభరణంలో

రి స ని . సా | స ని ద . నీ | ని ద ప . దా | ద ప మ . పా

3.3

ప ద ప . మా, ప మ గ . రీ, | మ గ రి . సా, | గ రి స . రీ,
 నీ ద . పా, | పా మ . గా, | పా ద . పా, | దా ని . సా,
 ని దా . పా, | ద నీ . సా, | గ రి . సా, | సనీ . దా, | ద పా మా, ||

3.4

రి స ని . దా; | స ని ద . పా; | ద ప మ . గా; | మ గ మ . పా;
 ద ని స . రీ; | గ రి స . నీ; | స ని ద . పా; | మ గ రి . సా; ||

ఈ విధంగా విరామములతో కూడిన 3 అక్షరాల ఖండాలను క్షుణ్ణంగా వేరే వేరే రాగాలలో పాడడం వచ్చేవరకూ — కనీసం 2, 3 వారాల పర్యంతం సాధకం చేయించాలి గురుముఖంగా. ఈ విరామసహిత ఖండాలను 'ఒక్క ఆది తాళములోనే గాక ఖండచాపు, రూపక, త్రిస్రతిపుట తాళాలలో కూడా సాధకం చేయించాలి.

ఈ విధంగానే 4 అక్షరాల ఖండాలు-

స ని ద ప | మ ద ప మ | ప మ గ మ | రి గ మ ప |
 ద ప మ గ | మ ప ద ని | స ని ద ప | ని ని ద ప | ద ప మ ప |
 దా ప మ | గా మ ప | మా ద ప | నీ ద ప | సా ని ద | రీ స ని |
 ద నీ స | రి సా ని | స దా ప | మ గా మ | ప దా ని | స నీ స |
 ద ప మా | ప మ గా | మ ప గా | మ రి గా | మ ద పా | ని ద పా
 దా, ప | మా, ప | గా, మ | రీ, గ | మా, ప | దా, ని |
 పా; | మా; | పా; | గా; | మా; | పా; ||

ఈ నాలుగు స్వరాల ఖండాలు రూపకతాళంలోనూ ఆది తాళములోనూ సమజాగానుంచి పాడితే బాగుండదు 2 అక్షరాల జాగాతో పాడిస్తే బాగుంటుంది. ఖండ, మిశ్రచాపు తాళాలలో సమం నుండి పాడించవచ్చు.

వై పాఠం క్షుణ్ణంగా పాడించిన మీదట 2, 3 అక్షరాల విరామములతో సహా 4 అక్షర ఖండాలను పాడించాలి.

4.2

(కల్యాణీరాగం)

గ రి స ని . సా | రి స ని ద . నీ | స ని ద ప . దా | ని ద ప మ . పా
 మ ని ద ప . మా | ని ని ద ప . దా | స స ని ద . నీ | రి రి స ని . సా |

నీ ద.ద . పా . | దా ద ప . మా | ప ప మ గ . రీ | మ మ గ రి | సా |
 ప దా ని . దా | ని సా రీ . సా | గ రీ స . నీ | స నీ ద . పా |

4.3

(కల్యాణీరాగం)

స ని ద ప దా, | రీ స ని ద . నీ, | గ రీ స ని . సా, | ప ద ని స . నీ, |
 ని ద ప మ . పా, | ద ప ద ని దా, | ని ని ద ద పా, | ద ప మ ప . దా, |
 ప గా మ . పా, | ని దా ప . దా, | స దా ని . సా, | రీ గా రీ . రీ, |
 స స రీ ని . సా, | ని స ని ద . నీ, | ని ద స ని . దా, | ప స ని ద . పా, |
 ద మ ప ద . నీ, | ని రీ ని ద . పా, | స ని ద ప . గా, | ప గా రి . సా, |

నాలుగు అక్షరాలు విరామ సహితంగా బాగా సాధకం చేయించిన తదుపరి
 5 అక్షరాల ఖండాలను విరామరహితంగానూ, విరామసహితంగానూ పాడించాలి.

5 అక్షర ఖండాలు

(తోడిరాగం)

స ని ద ప మ | ని ద ప మ ప | ద ప మ గ మ | ప ని ద ప ద | రీ స ని ద ని |
 సా రీ స ని | రీ స ని స | దా ని స ని | దా ప మ ప | గా మ ప ద | నీ ద ప మ |
 ద పా మా | ప మా గా | మ పా మా | గ రీ సా | రి గా మా | ప దా పా |
 గా మా ప | మా పా ద | పా దా ని | దా నీ స | నీ ద ద ప | దా ద ప మ |
 దా పా, | నీ దా, | సా నీ, | రీ సా, | దా నీ, | రీ సా, | గా రీ, ||

5.1

గరీసనిద. , | రీసనిదప. , | సనిదపద. , | దపమగమ. , |
 సపమగమ. , | నిదపదని. , | సనిదనిస. , | రీరీసనిస. , |
 రీసనిద. , | సానిదప. , | దానిసరీ. , | పాదనిస. , ||

5.2

సరీసనిద. నీ | నిరీసనిద. పా | దనిదపమ. గా | మగరిసని. సా |
 పమగరిగ.మా | నిదదపమ.పా | దనినిదప.దా | రీసనిదని.సా |
 గరీసని.సా | రీసానిద.నీ | సనీదద.పా | దపామగ.మా |
 పదనినిద.పా | సరీనిసద.నీ | రీరీసనిరీ.సా | మపదదని.సా ||

5.3 (తిరగవేసి 3.5 పాడితే బాగుంటుంది.

సా,రిసనిదప | దా,నిదదపమ | గా,మనిదపమ |
 పా,సనిదపద | నీ,దనిసరిస | రీ,గరిరిసని |
 సా,కిసనిద | సీ,సానిదప | దా,నీదపమ |
 పపా,దనిదపద | నినీ,రిసనిదని | సరీ,గరిసరిని |

5.4 (ఆదితాళం)

గరిసనిద—సీ; | రిసనిదప—దా; | సనిదపమ—పా; |
 నినిదపమ—పా; | దపమగమ—పా; | దనిదపద—నీ; |
 రీగరిరి—రీ; | సారిసని—సా; | నీదనిస—నీ; | దాపనిద—పా; |
 దాదపమ—గా; | మాపనిద—పా; | దాపదని—సా; | సానిదని—సా; |

బదులన్నీ విరామ సహితంగా పాడించి సాధకం చేయించిన తరువాత,
 ఇదేవిధంగా 6 అక్షరఖండాలు విరామాలతోనూ, లేకుండానూ వ్రాసి పాడించాలి.

ఆదితాళం

6 అక్షరాలు

(తోడిలో)

రిసానిదప | సనీదపమ | దపామగరి | గమాపదప |
 మాపదనిస | పాదనిసరి | నీసరిగరి | సారిగరిస |
 సనిదపాద | నిదపమాప | దపమగారి | గపమగారి |
 నీ,గరిగ | సా,రిగమ | పా,నిదప | దా,నిసరి | సా,గరిస |
 రిసనిదా, | సనిదపా, | మపదనీ, | పదనిసా, | గరినిసా, |

ఆదితాళం

6.3

గరిసనిద సీ, | రిసానిదప దా, | సనీదపమ.పా |
 దపామగరి.గా | మపాపమగ.రీ, | మగాగరిని,సా, |
 సాగరిసని.సా, | సారిసనిద.నీ, | నీసనిదద.పా, |
 దాదపమగ.మా, | పాపమగరి.సా, | రీగమగరి.గా, |
 పా,దపమ.పా, | నీ.దపద.వీ, | సా,గరిని.సా, |

ఆదితాశం

6.4

సరిసనిద. నీ; | రిసానిద. పా; | నిదాదపమ. పా; |
మగారిగమ. పా; | నిదాపదని. సా; | మపాదనిస. రీ; |

ఇదే మోస్తరుగా 7 అక్షరాల ఖండాలు, విరామ సహితంగా కు
పాడించాలి.

7 అక్షరాలు

గారిసనిద | రిసానిదప | సానీదపమ | పామాగరిస |
నిసగారిగమ | పనిదాపగమ | పదనీదనిస | గరిగారిస |
నీదానిసరి | సానీనిదప | దాపామపద | నీదాదపమ |
గామాగరి | గామాదపా | నీదాపదా | నీసాగరి |
సా;సనిద | నీ;దపమ | పా;మగరి | గా;గరిస |
నిసారిగమా | పమానిదపా | సనీదపమా | పదాదనిసా |

7.2

సారిసనిద. నీ | నీసానిదప. దా | సానీదపమ. పా |
దాపామగమ. పా | గామాపదని. దా | దానీసరిని. సా |
సనిదాపదని. సా | రిసనీదపమ. పా | దపమాగరిరి. సా |
సరిగామపగ. మా | పదనీదపద. నీ | సనిదాపదని. సా |

7.3

గారిసనిద. నీ, | రిసానిదప. దా | సానీదపమ. పా, |
నీదాపదని. దా, | దానీసరిని. సా, | సానీనిదప. దా, |
సాగరిసనిద. నీ, | నీసనిదపమ. పా, | దాదపమగమ. పా, |
నీనిదపదని. సా, | రిగరిసనిద. నీ, | సాసనిదపమ. పా, |

7.4

గారిసనిద. నీ; | సానీదపమ. పా; | దానీదపమ. గా; |
మానీదపమ. పా; | దానీనిదప. దా; | దానీసరిని. సా; |

మపదాదపమ.గా; | పమగాగరిరి.సా; | గామాదపమ.పా; |
పదనిదదపమ.పా; | దనిసీరిసనిద.నీ; | సగరిసనిదని.సా;

8 అక్షరాలు

(తోడిరాగం)

8 అక్షరాల ఖండాలు 3, 5 గా గాని, 4, 4 గా గాని, 2, 6 గా గాని
వీర్పాటు చేసుకోవచ్చు.

సా,గరిసనిద | నీ,సనిదపమ | పా,నిదదపమ | గా,దపమగరి |
ససా.రిగరిసరి | గమా పనిదపమ | పదా నిసనిదప | దదా సీరిసనిద |
సరిగ.గరిసనిద | సీరి రిసనిదప | సనిద నిదదపమ | పదపగామపద |
నీ,దానిసరి | సా,గీరిస | నీ,గీరిసని | దా,సానిదప |
సాసారిసనిద | నీనీసనిదప | దాదానిదపమ | దాపామపగమ |
పా;దపమగ | మా;దపదమ | పా;దనిసరి | సీ;గరిసని |

ఈ 8 స్వరాల ఖండాలు అది తాళములో స్వరకల్పనకు చాలా ముఖ్యం
విద్యార్థి వీటిని బాగా సాదకం చెయ్యాలి.

8.1, 8.2, 8.3 కంటే 8.4 బాగుంటుంది.

8.4

ససాగరిసనిద.నీ; | సనీసనిదపమ.పా; | దపాదపమగరి.సా;
ససారిగమపద.పా; | మపాగామపద.నీ; | రిసారిసనిదని.సా;
సా,గరిసనిద.నీ; | నీ.సనిదపమ.పా; | దా,దనిదపమ.దా; |
సీరిసనిదపమ.పా; | దనిసనిదపమ.దా; | దపమపమగారి.సా;

9 అక్షరాల ఖండాలు 4, 5 చేర్చిగాని 2 2 2 2 1 గా గానీ పాడడం
అలవాటు. ఈ రెండే ఎక్కువ ప్రచారంలో ఉన్నాయి.

9 అక్షరాలు

సా గి గి రి స ని ద | నీ నీ రి స ని ద ప | మా పా ద ప మ గ మ |
నీ దా ని ద ప ద ని | సా గి రి స ని ద ప | దా నీ స రి గ రి స |

రీ సా నీ దా ప | సా నీ దా పా మ | గా మా పా దా ప |
నీ దా పా ద ప మ | దా పా మా గ రి స | రీ గా మా ప ద ప |

9 అక్షరాల తర్వాత, 1, 2, 3 విరామాల కంటే 4 అక్షరాల విరామం ఎక్కువగా వాడతారు.

9.4

సా రీ రీ స ని ద ప . దా; | దా నీ స ని ద ప మ . పా; |
దా పా గ మ ప ద ని . దా; | దా నీ స రీ గ రీ ని . సా; |
సా రీ గా రీ స . నీ; | నీ సా రీ సా ని దా; | దా నీ సా నీ ద . పా; |
గా మా పా ద ని ద . పా; | పా దా నీ స రీ స . నీ; | సా రీ సా ని ద ని . సా; |

10 అక్షరాల ఖండాలు

10 అక్షరాల ఖండాలను 5+5 గానూ 4+6 గానూ 3+7 గానూ పాడవచ్చు. 5+5 ఎక్కువ వాడుకలో ఉంది.

గా, రీ. గ రీ స ని ద | రీ, సా రీ స ని ద ప | సా, నీ స ని ద ప మ |
గా మా, ప ని ద ప ద | నీ దా, ని స రీ రీ స | నీ సా, రీ గ రీ స ని |
సా; గ రీ స ని ద | నీ; రీ సా ని ద ప | దా; స నీ ద ప మ |
పా, దా పా మ గ రి | గా, మా పా ద ప మ | పా, నీ దా ప ద ని |

విరామ సహితంగా పాడేటప్పుడు 10 అక్షర ఖండాలకు 1, 2, 3, కంటే 4 అక్షరాల విరామం ఎక్కువగా వాడుకలో ఉంది 10 లు 5+5 గా పాడాలి.

10.4

గా, రీ గ రీ స ని ద . నీ; | రీ, సా రీ స ని ద ప . దా; |
పా, దా ప ని ద ప మ . పా; | దా, నీ స రీ గ రీ ని . సా; |
రీ సా, రీ స ని ద ప . దా; | సా నీ, స ని ద ప మ . పా; |
నీ దా, ని ద ద ప మ . పా; | గా మా, ద ప మ గ రి . సా; |

ఈ విధంగా స్వరఖండాలను విరామ సహితంగానూ రహితంగానూ వ్రాసివ్వడం ఎవ్వరికైనా సాధ్యమవుతుంది. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 స్వరఖండాలను వేరేగానూ, విరామాలతోనూ 4, 5 ప్రసిద్ధ రాగాలలో, ఖండచాపు, రూపక, మిశ్రచాపు, ఆదితాళాలలో ఒక్కొక్క జాతి 10 ఆవర్తాలవరకూ ఖుణ్ణంగా విద్యార్థి పాడగలిగిన శక్తిరావడానికి సుమారు 6 నెలలు పట్టవచ్చును. స్వర కల్పనా జ్ఞానం రావడానికి ఈ మొదటిపాఠం వునాది వంటిది.

రెండవ పాఠం

మొదటి పాఠం బాగా సాధకం చెయ్యడంవల్ల నోటికి స్వరాలు జాతులు జాతులుగా పాడడం అలవాటవుతుంది. తరువాత ఒక్కొక్క తాళమే తీసుకుని సమజాగాకీ, 2 అక్షరాల అనాగత జాగాకీ స్వరకల్పన అలవాటు చెయ్యాలి. ముఖ్యమైన 4 తాళాలలోనూ అంటే ఖండచాపు, చతురస్ర రూపకం, మిశ్రచాపు, ఆది తాళాలలో-స్వరకల్పనా పాఠాలు బోధిస్తే చాలు.

చతుః రూపక తాళం

కల్యాణిరాగంలో “ఈశపాహిమాం” అనే కృతి సమజాగాలో స్వరం వెయ్యడానికి బాగుంటుంది.

మొదటి కాలంలో-

స ని ద ప వ మ గా మా || పా

ఆవర్త స్వరాలు-

ఈ . . . శ పా . . . హి || మాం

పా, ప ద ని	ని ని ద ప ద ని	ద ని ని ప ద ని
ప మా ప ద ని	ద ప ని ద గ రి	గ ని ద ప ద ని
గా మ ప ద ని	గ గ మ ప ద ని	గ రి స ప ద ని
స ని ద ప ద ని	స ద ని ప ద ని	
మ పా దా ని	రి గ మ ప ద ని	

ఈ విధంగా 1 ఆవర్తం స్వరాలు సులభమైనవి వ్రాసి గురువు పాడుతూ శిష్యునిచే పాడించాలి. కొంత అలవాటయ్యాక, గురువు తానొక ఆవర్తం స్వరం పాడితే శిష్యుడు వేరొక స్వరం పాడుతూ సాధకం చెయ్యాలి. తరువాత, ఇవే స్వరాలు చూడకుండా పాడించాలి విద్యార్థిచేత. మొదటికాలం పాడడం బాగా వచ్చాక మొదటి కాలంలోనే రెండు ఆవర్తాల స్వరాలు పాడించాలి.

2 ఆవర్తములు-మొదటికాలం స్వరాలు

సా, స ని ద పా, ప ద ని || స ని దా పా పా, గ మా || పా ; ; ;

ఈ . . శ పా . . హి || మాం

గ రీ రి సా స నీ ప ద ని ।

దా ప నీ ద సా ని ప ద ని ।

స ని ద ని ద ప ద ప మ ప ద ని ।

రి సా ని ద ప స నీ ప ద ని ।

రి స ని ద స ని ద ప మ ప ద ని ।

రి సా ని స నీ ద ప దా ని ।

సా, సీ, దా, ప ద ని ।

ని దా ప మా పా, ప ద ని ।

సా ; ; ; పా, ప ద ని ।

ద పా ని దా స సీ ప ద ని ।

గ మ ప ద ని స రి సా ప ద ని ।

ప ద ని మ ప ద గ మా ప ద ని ।

ద ని స ప ద ని స గ మ ప ద ని ।

గ మా గ మ పా గ మ ప ద ని ।

పా దా నీ స నీ ప ద ని ।

స స నీ ద సీ ని ని ద ప ద ని ।

ఇవే కాకుండా ఇలాంటి స్వరాలు ఇంకా వ్రాసి, ఒక్కొక్క స్వరం రెండు మూడుసార్లు పాడిస్తే మంచి సాధకం అవుతుంది. వై వ్రాసిన స్వరాలనే రెండవ కాలములో ఒక ఆవర్తములో పాడించాలి.

ఒక ఆవర్తం స్వరాలు మొదటికాలంలోను, వై కాలంలోనూ అలవాటు చేశాక వై కాలంలో 2 ఆవర్తాల పరిమితిగల స్వరాలు పాడిస్తే స్వరకల్పన ఎలా నడుస్తుందో బోధపడుతుంది. అంతకంటే ఎక్కువ పరిమితిగల స్వరాలు పాడించే అవసరం ప్రస్తుతం లేదు.

వై కాలములో 2 ఆవర్తాల స్వరాలు

సా, గ రి స ని ద నీ, రి | స ని ద ప దా, ప మ ప ద ని ||
 స సా గ రి స ని ద ని నీ రి | స ని ద ప ద దా గ మ ప ద ని ||
 గ రి గ రి స ని రి స రి స ని ద | స ని స ని ద ప ని ద ప దా ని ||
 గ రీ స ని ద పా, రి సా | ని ద ప మా, గ మా ప ద ని ||
 ప ద ని స రీ గ రి స ని ద ప | మ ప ద ని సా ద నీ ప ద ని ||
 గ రి స ని ద ప మ ప ద ని స రి | రి స ని ద ప మ రి గ మ ప ద ని ||
 గా రి స ని రీ స ని ద సా | ని ద ప నీ ద ప మా ప ద ని ||
 గా రి స ని సా రీ స ని ద | నీ సా ని ద ప దా ప ద ని ||
 సా సా, ని ద ప నీ దా | , ప మ ప దా పా మ ప ద ని ||
 స రి గ ని స రి ద ని స ప ద ని | మ ప ద గ మ ప ని ద ప దా ని ||
 పా, ద ప మ పా ని ద పా | స ని ద పా రి గ మ పా ద ని ||

సమజాగా అలవాటైన తరువాత రూపకతాళంలో

1 అక్షరం జాగాకి స్వరకల్పన చేయించాలి.

మాయా మాళవ గౌళరాగంలో “తులసీదళములచే”

అనే త్యాగరాజకృతిలో చరణంవద్ద బాగుంటుంది.

; ప దా పా , పా పా || ప మ ద ప ప ప మ మా గ మా ||

.. స ర నీ .. రు హ || పు . . . న్నా ||

; గ మా గ రీ సా రీ || గా మా పా పా ప మ గ రి || గ మ ప దా పా,

.. చం . ప క పా .. || ట ల కు ర వ . క . || . . స ర నీ,

మొదటి కాలంలో | ఆవర్తం స్వరాలు; | అక్షరం జాగా.

మా, గ రి గ || మ

ప మా గ రి గ || మ

ని ని ద ప మ గ || మ

మ గ రి స రి గ || మ

ద పా మా గ || మ

స ని ద ప మ గ || మ

స మ గ రి గా || మ

మ ప గ మ రి గ || మ

స రి గ మ ప ద || మ

గ రి స ని ద ప || మ

ప చా మ ప గ || మ

సీ చా పా || మ

సా, స రి గ || మ

మొదటి కాలంలో 2 ఆవర్తాల స్వరాలు- 1 ఆక్షరం జాగా

పా, మ గ రి || సా, స రి గ || మ

ప పా మ గ రి || సా, స రి గ || మ

గ మా ప ద ని || సా స ని ద ప || మ

స సీ ద సీ || ప చా మ ప గ || మ

గ మ ప ద ని స || , ని ద ప మ గ || మ

ప పా మ పా || గ మా స రి గ || మ

గ రి స ని ద || రి సా ని ద ప || మ

ప చా మ పా || ద పా ద ప ద || మ

గ మ ప ద ని స || రి సా ని ద ప || మ

పా, మ పా || గ మ పా రి గ || మ

పా ద మా ప || గ మా ప ద ప || మ

రెండవ కాలములో, ఆవర్తపు స్వరకల్పన

పా, మా, మ గ రి సా రి || గ మ - స ర సీ రు హ....

ప చా మ పా గ మా రి స రి || గ మ

గ మా ప ద ని సా, స ని ద || ప మ

సా ని ద సీ ద ప ద పా మ || గ మ

స సీ ద ప మ పా మ గా రి || గ మ

సా, రి గ మ పా, మ గ రి || గ మ

ప ద ని స రీ ని సా స నీ ద || ప మ

గ మ ప మ ప ద ప డ ని స ని ద || ప మ

స రి గ మ ప ద ని సా స ని ద || ప మ

ని ని ద ద ని ని ద పా ని ద ద || ప మ

గా, మ పా, డ నీ, ద || ప మ

పా పా మ గ మా మా గ రి || గ మ

గ రీ స ని ద పా మ గా రి || గ మ

గ మ పా రి గ మ పా సా రి || గ మ

మ గ ప మ ద ని ద ప స ని ద || ప మ

ప ద ద మ ప ప గ మ మ రి స రి || గ మ

స ని ద ప మ గ రి స స నీ ద || ప మ - స ర సీ రు హా ...

పై కాలములో 2 అవర్త స్వరములు

పామగరిస నిసరిగమప | గమాపదని సా,సనీద || పమ

పా, దపమపా, నిదద | పా, సనిదపా, మగరి || గమ

గమాగ మపామ పదాప | దనీద నిసారీ సనీద || పమ

గా, మపదపా, నిదప | దా, సనిదనీ, సనిద || పమ

పమగరిసరి గమాపదప | దనీసరిసనిదా సనిద || పమ

పదా మపప గమా రిగమ | గమప మపద పదని సనిద || పమ

సా,రిసనిదప దా,స | నిదపమ పా, దపమగరి || గమ

ససారిగమ పా; రిరిగమపదా; సనీద || పమ

మగమ పాద పదనిసరీ | నిసాదనీ సనీదపమ || గమ

మగమ పా, దపదనీ, | సగరిసా, సనిదపామ || గమ

పాదపమగమా ; ; | మాపమగరిగా, రిసరి || గమ

పా, దపమ పాదమదప | మగమపాద పనిదపామ || గమ

మగరిసా పమగరిసా డ | పమగమప దనిసాసనిద || పమ

నిసనిదనిదపదమపగమ | రిగమపమదపనీదపమ || గమ

మా, పనిదపమదపాద | నిసనిదప మగరిస సారి || గమ

పా, దపమపా, మగమ | పా, నినిదపా, సనిద || పమ
 పా; ; మపామగరి | సా; ; మగారిసరి || గమ
 పా, మపా గమపా రిగ | మపా సనిదపా మగారి || గమ
 గరిసనిదప మపదనిసరి | రిసనిదపమ | గరిస సారి || గమ
 పమా దపమా నిదపమా | దనిదపమా సనిదపమ || గమ

ఈ స్వరాలే కాక ఈ మొస్తరు స్వరకల్పనలను గురువు వ్రాసి, ఒక్కొక్క నమోనా లాంటి స్వరములను వీలైనన్ని పాడిస్తే స్వరకల్పనా రీతులు శిష్యునికి బాగా నోటికి వస్తాయి. పదే పదే సాధకం చేయించడంలో ఉన్నది రహస్యం.

చతురస్ర రూపకతాళంలో చాలా ఆవర్తాల వరకూ స్వరకల్పన చేసేటప్పుడు 12 అక్షరాలు, అంటే ఒక ఆవర్తం స్వరాలు ముగిసిన వెంటనే గుర్తు తెలియాలి విద్యార్థికి; అనగా, ప్రతి ఆవర్తం దీర్ఘస్వరముతో ప్రారంభించ నవసరం లేదు, 12 అక్షరాల కొలతబద్ధతో పాడుతూ ఉన్న స్వరాలను కొలుచుకుంటూపోవాలి. వినేవారికి స్వరకల్పన ఆవర్తాలు ఆవర్తాలుగా వినబడకపోయినా, పాడుతూన్న విద్యార్థికి ఒక్కొక్క ఆవర్తం, లేక 2 ఆవర్తాలైనా సరే, ముగిసినట్లు గుర్తు తెలియాలి ఈ గుర్తు తెలియకపోతే జాగాకి వచ్చేటప్పుడు కంగారుపడే అవకాశం ఉంది. ఈ విధమైన గుర్తు తెలియాలంటే 12 అక్షరాల ఖండాలు రకరకాల చిరుఖండాలు ఏర్పాటుతో వ్రాసిచ్చి సాధకం చేయించాలి :

మాళవగౌళ	పా, మా, గా, రి గ మ	3	3	3	3
	ద పా మ ప ప గ మా రి గ మ	3	3	3	3
	పా, మ గ రి సా, రి గ మ	6	6		
	ద పా మ గ రి స సా రి గ మ	6	6		
	ద పా మ గ మా రి స రి గ మ	4	3	5	
కల్యాణి	రి స ని ద సీ ద ప మ ప ద ని	4	4	4	
	సా ; ; పా, ప ద ని	6	3	3	
	ద పా ని దా స సీ ప ద ని	3	3	6	
	గ మా గ మ పా గ మ ప ద ని	3	4	5	
	ప ని స ప ద ని స గ మ ప ద ని	3	4	5	

గ మా గ మ పా మ పా ద ని	4	4	4	
స రి ని స ద ని ప ని ద ద ప మ	2	2	2	2 4
రీ స ని ద సా సీ ద ప మ		5	7	
గ రి స ని సా, స ని ద ప మ	4	3	5	

ఇంతటితో రూపకతాళం పాఠం ముగుస్తుంది. సమజాగాకి, ఒక అక్షరం జాగాకి, 1 ఆవర్తం, 2 ఆవర్తాల స్వరాలు మొదటి, వైకాలములలో నోరు నొచ్చే లాగ విద్యార్థిచేత సాధకం చేయిస్తే స్వరకల్పన తనకు తప్పక స్వాధీనమవుతుందనే ధైర్యం కలుగుతుంది.

మూడవపాఠం

ఖండచాపు తాళం

రూపకతాళం తర్వాత ఖండచాపు తాళం పాడించడం సులభం. కల్యాణి రాగములో “అమ్మ రావమ్మ” అనే త్యాగరాజకృతి ఇందు కనువైనది. ఈ కృతిలో పల్లవి వద్ద సమజాగాకీ, చరణంలో 1 అక్షరం జాగాకీ కూడా స్వరకల్పన చేసే సోకర్యం ఉంది.

ఈ కృతిలో పల్లవి ఇలా నడుస్తుంది :

సా ; స ని ద ప పా మ || ప ద నీ సా ; ; ||
అ . మ్మ . రా . . . || వ.....మ్మ..... ||

మొదటి కాలములో ఒక అవర్తం స్వరాలు

పా ప ద ని || సా; స ని ద ప పా మ || ప ద నీ సా ; ;
అ . మ్మ . రా . . . || వ . . మ్మ . .

గ మ ప ద ని ||

స ని ప ద ని ||

పా దా ని ||

ని ప దా ని ||

సా ప ద ని ||

ద మ ప ద ని ||

స పా ద ని ||

నీ ధా ని ||

ద ద ప ద ని ||

మ ప ద ద ని ||

స ని ద గ రి || రి స సా స ని దా పా || ప ద నీ సా ; ;

మ ప ద ద ని || అ.....మ్మ.....రా.... || వ..... మ్మ.....

సమజాగా, మొదటి కాలములో 2 ఆవర్తాల స్వరాలు

దా ప మ ప గ మ ప ద ని ॥

సా ని దా ప మ ప ద ని ॥

ని ద పా, గ మ ప ద ని ॥

ప మ పా గ మా ప ద ని ॥

పా, గా మా ప ద ని ॥

ప మ ద పా ని ని ప ద ని ॥

సా, నీ, ద ప ద ని ॥

ప మ గ రి గ ని ద ప ద ని ॥

ద ని ప ద మ పా ప ద ని ॥

సా స ని ద పా ప ద ని ॥

ద పా ని దా మ ప ద ని ॥

స స ని ద ని ని ద ప ద ని ॥

స నీ ద ద పా ప ద ని ॥

పా, ద పా, ప ద ని ॥

సమజాగా, రెండవ కాలములో 1 ఆవర్త స్వరాలు :

పా ; , గ మ ప ద ని ॥

సా; స నీ ప ద ని ॥

రీ , గా మా ప ద ని ॥

స నీ ద ప మా ప ద ని ॥

గ రి స ని ద పా ప ద ని ॥

స రి ని స ద ని ప దా ని ॥

స నీ ద పా ప దా ని ॥

ద ప ని ద స ని ద ప ద ని ॥

స ని ద ని ద పా ప ద ని ॥

ని ని ద ప ద ద ప ప ద ని ॥

సా, ని దా, ప ద ని ॥

స ని ద పా గ మ ప ద ని ॥

సమజాగాకి 2 వ కాలములో 2 ఆవర్తముల స్వరములు

సాసనిద సేనిదప దాపమప గమపదని ॥ అమ్మరావమ్మ

సరిగనిసరి దనిస పదని మపద గమపదని ॥

పమదాపమ నిదపమ సనిదప రిసని పదని ॥

సా, గరిసనిదని, రిసనిదపా పదని ॥

పామదాప నిదసాని రిసనిపదని ॥

సరిగరిస నిసరిసాని దనిసని పదని ॥

ససనిదని; నినిదప దా; మపదని ॥

సానిదా నినిదపా దాపమా గమపదని ॥

సాసా నిద సేనిదప దాదా పదాని ॥

సరిగరి, దనిసని, పదనిదా పదని ॥

సరిసనిదా నిసానిదపా పమాపదని ॥

పమగపమ నిపప సనిద రిసని గమపదని ॥

చాలా ఆవర్తములు పాడేటప్పుడు పనికివచ్చే

10 అక్షరాల కూర్పులు

కల్యాణిలో

పా, ప ప మ గ రి గ మ ॥

ప దా మ పా ని ద ప మ ॥

ప ప మ గా రి గ రి స ని ॥

స రి గ మ ప గా మ ప ద ॥

మ ప ద ప స ని రి స ని ద ॥

గ రి స ని ద రి స ని ద ॥

సా సా ని ద సే ద ప ॥

సా ని ద నీ, ని ద ప ॥

దా ప నీ ద సా ని ద ॥

మ ప ద మ ప గా మ ప ద ॥

ప ని ద పా నీ ద ప మ ॥

ప మ ద ద ప మ గ రి గా ॥

ప మా గా రి స ని ధ ని ॥

స రి గ మ ప రి గ మ ప ద ॥

ద ని స ప ద ని మ ప ద ని ॥	గ రి గ స రి ని స ద ని స ॥
ప ద ని సా గ మ ప ద ని ॥	సా స ని ద ని ని ద ప ॥
గ మ ప మా ప మ ప ద ప ॥	స రి గ స రి ని స ద ని ద ॥
ని ద ప స ని ద రీ స ॥	స రీ ని సా ద ని ప ద ॥
	ని రి స ని, ద ప మ గ ॥

ఖండచాపుతాళంలో 1 అక్షరం జాగాకి స్వరకల్పన

“అమ్మరావమ్మ” అనే కృతిలోనే చరణంలో “తామరస దళనేత్రి” అనే చోటు కల్పనకు అనువైనది.

; సా స ని నా పా ॥ ప గ మా పా ; పా ॥
. తా మ . ర స ॥ ద . శ నే . త్రి ॥
; పా ప మ ప దా ప ॥ ప ద నీ సా ; మ ప ॥ ద ని
. త్యా గ . రా . . ॥ జు . ని మి . త్రి . ॥ . .

మొదటి కాలంలో 1 ఆవర్తం స్వరకల్పన

పా, ప ద ॥ ని	సా పా ద ॥ ని
గ మా ప ద ॥ ని	స ని స ప ద ॥ ని
ని ని ద ప ద ॥ ని	ప ప ద ద ని ॥ ని
రి గ మ ప ద ॥ ని	గ రి స ని ద ॥ ని
ని ద ప దా ॥ ని	ని ద ని ప ద ॥ ని
ని ద మ ప ద ॥ ని	సా మ ప ద ॥ ని
ప గ మ ప ద ॥ ని	ద ప ని ద స ॥ ని
ద ని స ప ద ॥ ని	స పా ప ద ॥ ని

మొదటి కాలములో 2 ఆవర్తముల స్వరకల్పన

పా, మ గ । మ పా ప ద ॥ ని
ని ద ప మ ద । పా మ ప ద ॥ ని

పా ద పా | ని ద పా ద || ని
 గ మ ప ద ని | సా మ ప ద || ని
 స రీ ని సా ద ని ప ద || ని
 ప మ ద పా ని దా ప ద || ని
 మ గ మ ప ద | పా ద ప ద || ని
 ద నీ ప ద | ని మ ప ద || ని
 గ మ ప మ ప | ద ప ద ని ద || ని
 సా పా ద | పా మ ప ద || ని
 ద ని స రీ | ప ద ని స ద || ని
 ప మ గ ద ప | మ ని ద ప ద || ని
 స ని ద ప మ | గ మా ప ద || ని
 గ గ మ ప మ | మ ప ద ప ద || ని
 పా ద పా | ని ద పా ద || ని
 ని ద ప మా గ మా ప ద || ని
 స ని ద ప మ | గ మా ప ద || ని
 సా ని నీ | ద దా ప ద || ని

పై కాలములో 1 ఆవర్త స్వరాలు

సా, స ని ద పా, ప || ద ని
 గా, మా, పా, ప || ద ని
 సా ని ద స ని ద ప మ ప || ద ని
 సా రీ స ని దా ప మ ప || ద ని
 ప దా ని సా ద నీ ప || ద ని
 సా గ రీ స ని ద పా ప || ద ని
 స ని ద ప మ గ రి గ మ ప || ద ని
 రీ స ని ద పా గ మా ప || ద ని
 ప ద ని సా ద ని సా ప || ద ని
 ని ద ప మా గ మ పా ప || ద ని

రీ స ని ద గా మా ప || ద ని
 గ మ ప ద ని సా గ మ ప || ద ని
 స నీ ద ని దా మా ప || ద ని
 ప ద ని స ని ద ప మా ప || ద ని
 రీ సా ని ద ప స నీ ప || ద ని
 ని గ రీ స ని ద ప మా ప || ద ని

పై కాలములో 2 ఆవర్త స్వరకల్పన

సా, స ని ద నీ, ని | ద ప దా, గా మా ప || ద ని
 స రీ గ ని స రీ ద ని స ప | ద ని మ ప ద గా మా ప || ద ని
 పా, ద ప మ ప దా ప | ద ని సా స ని ద ప మ ప || ద ని
 సా, గ రీ స ని ద నీ | , రీ స ని ద ప దా, ప || ద ని
 స రీ ని సా ద నీ ప | దా మ పా గా మా ప || ద ని
 మ ప ద ని సా, రీ స ని | ద ని ని ద పా, గ మ ప || ద ని
 సా ని ద ప మ గ రి గా | నీ ద ప మ గ రి గ మ ప || ద ని
 స స ని ద నీ, ని ద ప | దా, ద ప మ పా, ప || ద ని
 గ మ ప మా ప మ ప ద ప || నీ ద ప స ని ద ప మ ప || ద ని
 స రీ గ రీ స ని స రీ | స రీ ని స ద నీ దా ప || ద ని
 ద ని స రీ గ రీ స ని ద | రీ సా ని ద ప గ మా ప || ద ని
 గా రీ స ని ద నీ, | రీ సా ని ద ప మా ప || ద ని
 ప మ ప దా ప నీ ద ప | రీ స ని ద స నీ దా ప || ద ని
 సా ని ద ప మ గ రి సా | గ మ ప ద ని సా మా ప || ద ని

చాలా ఆవర్తాల స్వరకల్పన చేసేటప్పుడు స్వరాలను తాళానికి అనుగుణంగా పదులు పదులుగా కల్పన చేయడం నేర్చుకోవడం చాలా అవసరం.

పా, ద ప మ గ రి గ మ
 ప దా మ పా ని ద ప మ
 ద ప మ గా రి గ రి స ని

నీ ద ప సా ని ద రీ స
 మ ప ద మ ప గా మ ప ద
 ప ని ద పా నీ ద ప మ

స రి గ మ ప గా మ ప ద
 మ ప ద ప స ని రి స ని ద
 గ రీ స ని ద నీ ద ప
 సా సా ని ద ని ని ద ప
 ద ని స ప ద ని మ ప ద ని
 గ మ ప మా ప మ ప ద ప

స రి గ రీ, స ని ద ప
 గ రి గ స రి ని స ద ని స
 సా స ని ద నీ ని ద ప
 పా, ద పా, ని ద ప
 స రి ని స ద ని స ప ద ని
 పా ద పా ని ద స ని ద

నాలుగవ పాఠం

మిశ్రచాపు తాళం

మిశ్రచాపులో సమజాగాకి స్వరకల్పన చెయ్యడానికి “భజరేరేచిత్త” అనే దీక్షితులవారి కల్యాణి రాగ కీర్తన తీసుకుందాం.

గా , మా , | పా ; ; ; | ప మ గా ; | గ రి గ రి రి స సా |
భ . . . | రే . . . | రే . . . | చి . . . త్త . . . |
; గ రి స ని | సా రీ సా రీ | గా ; ; | గ ద ప మ గ రి స రి |
. బా . . . | లాం . . చి | కాం . | |

మొదటి కాలంలో 1 ఆవర్తం స్వరాలు

పా, ప మ గ రి భజరే మ ద ప మ గ మ రి	
పా మా గ మ రి	ని చా ప మ గ రి
స ని ద ప మ గ రి	గ రీ ని ద మ గ రి
ప ద మ ప గ మ రి	రి గ ప మ గ మ రి
ద ప ద ప మ గ రి	ని ద ద ప మ గ రి
స రి గ మ ప గ రి	పా; మ గ రి
మ ని ద ప మ గ రి	గ ని ద మ గ మ రి
స రి గ మా గ రి	పా మా గా రి
మ గ రి స రి గ రి	సా పా మ గ రి
ద పా మ గ మ రి	మ ద ప గ మ గ రి భజరే

ఈ మోస్తరుగా స్వరాలను వ్రాసి ఒక వారం రోజులు సాధకం చేయినై మార్గం బోధపడుతుంది.

మొదటి కాలంలో 2 ఆవర్తాల స్వరాలు

పా ద పా ని ద | పా ద ప మ గ రి || భజరే
 ప మ గ రి స సే | ద పా ప మ గ రి ||
 గ మ ప ద ని సా | ని ద ప మ గ మ రి ||
 స ని ద పా ని ద | పా ప మ గ మ రి ||
 గ మ ప దా స సే | దా ద ప మ గ రి ||
 గ మ ప ద ని సా | స ని ద ప మ గ రి || భజరే
 ప మ ని ద ప సే | ని ద ద ప మ గ రి ||
 పా మ గ రి సా | ని ద ప మ గ మ రి ||
 గ మ ప దా మ ప | ద సే ద మ గ రి ||
 గ మ గ ప మ ద ప | ని ద ద ప మ గ రి ||
 గ రి స ని ద ప రి | స ని ద ప మ గ రి ||
 ప మ గా ని ద ప | స ని దా మ గ రి ||
 ప ద ప మ గ | దా పా మ గ రి ||
 ప గ రి గా ని ద | స ని ద ప మ గ రి ||
 స ని ద ప ని ప | ద ప మ గ ప మ రి ||

రెండవ కాలములో 1 ఆవర్తము స్వరకల్పన

పా, ద ప మ పా, ద ప మ గ రి || భజరే
 సా, సే, దా, ద ప మ గ రి ||
 మ పా డ ని స రి స ని ద ప మ గ రి ||
 స ని ద ని ద ప ద ప మ గ ప మ గ రి ||
 ప దా మ పా గ మ ద ప మ గ రి ||
 గ మ ప ద ని సా స ని ద ప మ గ రి ||
 ప మ ద ప ని డ ప స ని ద ప మ గ రి ||
 ప మ గ రి గా స ని ద పా మ గ రి ||
 ప మ గ ద ప ని ద స ని ద ప మ గ రి ||

సా ని ద నీ ద ప ద పా మ గ రి ||
 ద ని స దా; ప ని ద ప మ గ రి ||
 సా నీ ద ప మ దా పా మ గ రి ||
 గ రి స ని ద రి స ని ద ప మ గ మ రి ||
 పా, ద ప మ గ ద పా, మ గ రి ||
 ప మ ద ప ని ద స ని ద ద ప మ గ రి ||

రెండవ కాలములో 2 ఆవర్తాల స్వరకల్పన (సమజాగా)

పా, ద ప మ గ మ ప ద ని ద ప మ | పా, ద ని స స ని ద ద ప మ గ రి ||
 సా ని ద నీ ద ప ద పా మ గ రి | గ మ ప ద ని సా; ద ప మ గ రి ||
 గా, గ రి స రీ రి స ని ధ ని | స రీ గ మా ప దా ద ప మ గ రి ||
 సా, గ రి గ స గ రి రి స ని ద ని | స ని ద నీ ద ప దా ద ప మ గ రి ||
 పా, మ గ మ పా, ని ద ప దా | సా, రి స ని దా, ప మ గ మ రి ||
 స రి స ప మ గ ద ప మ నీ ద ప మ | స ని ద రి స ని గ రి స స ని ద ప మ ||
 మ గా రి స ని సా, ప మ గ మ రి | గ నీ ద ప మ పా, ని ద ద ప మ ||
 పా మ గ రి స ని ధా ని స రి గ మ | పా ని ద స ని ద పా ద ప మ గ రి ||
 ప ద ద ప మ ప ప మ గ మా ప ద ప | ని ని ద స ని ద రి స ని ద ప మ గ రి ||
 పా మా గ రి స నీ ధా సీ స రి | గా మా ప ద ప నీ దా ద ప మ ||
 స స ని ద ని ని ద ప ని దా ద ప మ | గా మ ప ని ద స ని ద పా మ గ రి ||
 స రీ గ మ ప గ మ ప ద మ ప ద ని | గ రీ స ని ద స ని ద ద ప మ గ రి ||

14 అక్షరాల కాలప్రమాణం మనసులో నాటుకుపోతే చాలా ఆవర్తాల స్వరకల్పన. చాలా సులభమవుతుంది. అందుకుగాను ఈ క్రింది స్వరాలను బాగా పాఠం చెయ్యాలి.

పా, ద ప మ గా, మ ప ద ప మ ||
 ప ద ప మ ప మ గ ప మ గా రి స ని ||
 సా రి గా మ పా ని దా ద ప మ ||
 నీ ద ప ద మ ప ద ని స రీ స ని ||

ప ద ప మ గ రి ||
 ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ ||
 ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ ||
 ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ ||
 ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ ||
 ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ ||

మైత్రాచార్య తాళములో 1 అక్షరం జాగాకి మొదటి కాలంలో 1 ఆవర్త స్వరాలు

చాళికి రాగములో “కృపయాపాలయ” అనే కృతిలో....

; ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ ; ||
 . కృ . ప . . . య . . . ప . . . ల య . . . శ . . . రే ; ||

ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ మ	స ని ద ని ద ద ప మ
ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ మ	ద ప మ గ మ రి గ మ
ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ మ	స, ని ద ప మ మ
ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ మ	ని ద ప గ మ రి గ మ
ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ మ	ని ని ద ప ద ద ప మ
ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ మ	మ గ రి స ని ద ప మ మ
ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ మ	గ గ మ ప ద ద ప మ
ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ మ	గా మ ప రి గ మ
ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ మ	రి స ని ద ప మ గ మ
ప ద ప మ గ రి స ని ద ప మ మ	స రి గ మ రి గ మ

1 ఆవర్తములో మైత్రాచార్య స్వరాలు

ప, ద ప మ ప, మ గ రి స ని ద ప మ || గ మ
 ప, ద ప మ ప, మ గ రి స ని ద ప మ || గ మ
 ప, ద ప మ ప, మ గ రి స ని ద ప మ || గ మ

ప ద ని సా రి స ని ద పా మ గ రి || గ మ
 సా ని ద నీ ద ప ద పా మ గ రి || గ మ
 గ మ ప మా ప మ ప ద పా మ గ రి || గ మ
 పా పా మ గ మా గా రి సా రి || గ మ
 గ మ ప ద ని స రి సా నీ ద ప మ || గ మ
 రి గ మ ప ద ని స రి స ని ద పా మ || గ మ
 ప మ గ రి సా రి స ని ద పా ని ద || ప మ
 పా, మ గా, రి సా, ని స రి || గ మ
 పా మ గా, మ ప మ గా రి స రి || గ మ
 రి స ని దా, స ని దా, నీ ద || ప మ

2 ఆవర్తాలు, మొదటికాలపు స్వరకల్పన

స ని ద పా ని ని ద పా మ గ రి గ || మ
 ప మ గ మ రి గ మ ప ని ద పా మ గ || మ
 పా మ గ మ పా రి గ మ పా మ గ || మ
 గ మ ప మ ప ద ప ద ని స ని ద ద ప || మ
 స రి గ మ గ రి స ని ద ప మ గ రి గ || మ
 స స రి ని ని సా స ని ద పా మ గ || మ
 పా మ గ రి సా నీ ద పా మ గ || మ
 గ మ ప దా మ ప ద నీ స ని ద ప || మ
 ద ప ద మ ప గ మ ప ని ద పా మ గ || మ
 పా మ పా గ మ ప దా ని ద ద ప || మ
 ద ని స రి స ని రి స ని ద పా మ గ || మ
 ప ద ని స రి ని స ద ని స ని ద ద ప || మ

వై కాలములో 2 ఆవర్తపు స్వరాలు ఈ విధంగానే అధ్యాపకులే వ్రాసిచ్చి
 విద్యార్థిచేత పాడించవచ్చును. వ్రాయనక్కరలేకుండానే తాను పాడి విద్యార్థిచేత
 పాడించినా మంచిదే. వ్రాయవలసిన అవసరము ఉండదనే భావనతో 2 ఆవర్తపు
 స్వరాలు వై కాలములో వ్రాయలేదు. ఇంతవరకూ పాడిన విద్యార్థి/విద్యార్థిని 2
 ఆవర్తముల స్వరకల్పన సులభముగా చేయగలడు/దు.

ఐదవపాఠం

ఆదితాశం

ఒక విధంగా, గడచిన తాళాలలో కంటే ఆదితాశముతో స్వరకల్పన చెయ్యడం కష్టం. ఖండచాపు, రూపకం, మిశ్రచాపు తాళాలలో, ఆ తాళమునడకే స్వరకల్పనా రీతులను సూచిస్తుంది. ఆదితాశము సరిసంఖ్య, 32 అక్షరాల ఆవర్తము. కనుకనే ఈ కష్టం. ఆ కారణంచేత ఆదితాశము చివరగా తీసుకోవడమైనది.

కృతి - శంకరాభరణ రాగములో “సరోజదళనేత్రి” అనే కృతిలోని చరణమువద్ద స్వరకల్పన -

పా ; ; ద స ద పా , పా ప మ | పా దా పా స ని | ద పా , ప మ గా ||
సా . . మ . గా . . న వి . | నో . . ది . | ని . . గు . ణ ||

మా ప ద పా మా గా మ ప మ గ రీ | గా మా పా గ మ || పా ; ; ; ||
దా . . . మ శ్యా . . మ . . | కృ . ప్తను . || తే . . ||

మొదటి కాలములో ½ ఆవర్తపు స్వరాలు

పా, మ గ రి గ మ ||

ప మ ప గ మ రి గ మ ||

ద పా గ మ రి గ మ ||

ప ద మ పా మ గ మ ||

సా, పా మ గ మ ||

ని ని ద పా రి గ మ ||

స ని ద పా మ గ మ ||

ద ప ద మ ప రి గ మ ||

గ మ ప గ మ రి గ మ ||

గ రి గ సా రి గ మ ||

స రి గ మ ప రి గ మ ||

ప ద ద మ ప ప గ మ ||

ద పా మా గా మ ||

రి స ని ద ప మ గ మ ||

ప దా మ పా గ మ ||

ప మ గ మ గ రి గ మ ||

పా, సా రి గ మ ||

ద ని ప ద మ ప గ మ ||

ప మా గ మ రి గ మ ||

ప ప మ గ మ రి గ మ ||

మొదటి కాలములో (క్రియకు 2 అక్షరాల నడక)

సమజాగాకి 1 ఆవర్తపు స్వరాలు

పా, మ గ రి గా, మ గ రి స రి గ మ ॥ సామగాన....

గ మ ప మా గ రి గ మ గా రి స రి గ మ ॥

మ గ రి సా, స ని ద పా మ గ రి గ మ ॥

ద పా మ గ రి గా; రి సా రి గ మ ॥

ద ప మ ప మ గ మ గ రి మా గా రి గ మ ॥

స రి గ మ ప ద మ పా మ గ మా రి గ మ ॥

ద ని స దా ప మ గ రి గ రి సా రి గ మ ॥

రీ స ని ద సా ని ద ప ద పా మ గ మ ॥

ప పా ద ప మ గ రి గ గా మ గ రి గ మ ॥

స రి గ రి గ మ గ మ ప ద ప మ గ రి గ మ ॥

ప మ ద ప ని ద స ని ద పా మ గ రి గ మ ॥

పా ; ; ప మ గ రి గ సా రి గ మ ॥

రెండవ కాలములో 1 ఆవర్తపు స్వరకల్పన

పా, దపమగా, గమపదనిసరి-సనీనిదా దపాదాపామగమ ॥ సామగాన

గమపమాప మదపా, దపమగమ-పదనిసదా సనిదపా మగరిగమ ॥

గరిగసా, పామగమ రిగమపా-దనిసదాప మగరి గరిసా రిగమ ॥

పదాపమగ మపామగమ రిగమప-దనిసరీ సనిదపా మగమ రిగమ ॥

దపమగరీ మగరిసా గరిరిసని సరిగమపదనిస రిసనిద పమగమ ॥

పా, మగమ పా, మపగమ రిగమ-పదనిసరీ సనిదపా మగరిగమ ॥

దపమగమ పమగరిగమగారిసని-మగరిపమగ దపమ సనిదపమగమ ॥

పాదపమగ మాపమగరి గామగ-రిస రిగగరిసని ససాసారిగమ ॥

రిసని సనిద నిదప సనిదప మగమ-పదనిస రిగరీ సనిదపా మగమ ॥

దాపమ గరిగా పగమ రిగసరిని-సరిగమపా సనిదప మగరిగమ ॥

సా ; ; సనిదపా మగరిగమ-పా ; ; గమపగరి సారిగమ ॥

పామగామరిగ మపామ గమపద-సనిదా; సనిదపా మగరిగమ ॥

ప్రతి ఆదితాశ వర్ణములోనూ రెండవ ఎత్తుగడ స్వరములు 1 ఆవర్త స్వర కల్పనకు మంచి ఉదాహరణలు, మార్గదర్శకములు. ఆ స్వరాలను పదే పదే మననం చేస్తూ పాఠం చేస్తే మంచిది.

వై కాలపు స్వరాలు 1 ఆవర్తం మేరకు వేరే వ్రాయవలసిన పని లేదు. అధ్యాపకులు మార్గం చూపిస్తూ పాడి విద్యార్థులచే పాడిస్తే చాలు.

ఈ విధంగా 2 ఆవర్తపు స్వరకల్పన రెండు కాలములలోనూ కూడా విద్యార్థిచేత పాడించాలి. ఇంతమాత్రము నేర్చుకుని సాధకం చేసిన విద్యార్థి రెండు ఆవర్తముల స్వరకల్పన నిరాటంకముగా చేయగలుగుతాడు. కాని చాలా ఆవర్తపు స్వరకల్పన నడపడానికి ధైర్యం చాలకపోవచ్చును. ఆ ధైర్యం కలగడానికి మార్గం లేకపోలేదు.

చాలాదూరం ప్రయాణం చేస్తున్నప్పుడు కిలోమీటరు దూరం కొలతగా తీసుకుని ప్రయాణం సాగిస్తాం. అదేవిధంగా చాలా ఆవర్తాలు స్వరకల్పన చేస్తున్నప్పుడు ఆవర్తం కొలత చూసుకుంటూ కల్పన చేస్తే ఏ క్షణంలో తాళంలో ఎక్కడున్నామో తెలుస్తుంది, జాగాకి రావడం సులభం. ఆదితాశంలో ఆవర్తానికి (వై కాలంలో) 32 అక్షరాలు కొలత కష్టం; 16 అక్షరాల చొప్పున మనసులో కొలత చూసుకుంటూ కల్పన సాగిస్తే సుఖవుగా ఉంటుంది. అందుకై 16 అక్షరాల నమోనాలు ఈ క్రింద జతపరుస్తున్నాను.

16 అక్షరాల అభ్యాసం - తోడిరాగము

సా ; ; రిసనిదా సనిదపమ		6	5	5	
పా, దా, నీ, సానీదపమ	3	3	3	7	
పా, సనిదపా, నిదప పమగరి	3	6	3	4	
గమపమాప మపదనీద నిదపమ		6	6	4	
మదపమాగ పమగరిస సరిగమప		6	5	5	
నిదా దపా పమా పనిద పదపమ	3	3	3	3	4
గమపమా, మపదపా, నిదపమ		6	6	4	
పదనిసా మపదనిసా సనిడిపమ		5	6	5	
కీరిసనిద నిసరిరిస నిరిసనిద		6	5	5	

సా, నీ, దా, పా, నిదపమ	3	3	3	3	4
దా, పా, ని ద సనిదపా మగరి		3	3	7	3
రిగమగారి మగరిస గరిసనిదని			6	4	6
రీరిసాస నిసనిరి నిసనిదపమ		3	3	4	6
గమపదపా, మపదనిదా, నిద			7	7	2
ససనిదనీ ; దా ; నిదపమ			8	4	4
నిసపదమప రిగమప దపమగరిస	2	2	2	4	6
పా, దపమగరి గా, మగగరిస		3	5	3	5

విరామాలు ఎక్కువగా ఉన్న 16 స్వరముల కల్పన.

భైరవిలో

మా, గా, రీ, గామా పామ	3	3	3	4	3
పా, సనిదపా, దాపా మగరి		3	6	4	3
దపామగ రిగామప సరీగామ			5	5	6
సరీగా, రిగామా, పాదప			6	6	4
నీదపా దాపమా పమా గారి		5	5	3	3
పా, దపమ గా, పమగ మాగరి			6	6	4
పాదపమా మాపమగా రిగామ			6	6	4
రీ ; ; రిగమపా మాగరిస			6	5	5
సా, రీ, గా, మా, పాదప	3	3	3	3	4
దనిసరీ, పదనిసా నిదపమ			6	5	5
సానిద సీదప దా, సనిదపమ		4	4	3	5
సానిద సీదప దా దపామగరి		4	4	2	6

చిన్న పరిధిలో-అనగా 4, 5 దగ్గర స్వరాలతో కల్పన

(షణ్ముఖప్రియ రాగం-16 అక్షరాలు)

దపమ పదప మపదదప నిదదపమ	3	3	5	5
మపద దపమ నిదప నీదాదపమ	3	3	3	7

పమదదపా నిదపదసీ నిదపమ			6	6	4
దనిద పదప మపనినిదప నీదప	3		3	6	4
మగమపదా మపదనిదా నినిదప			6	6	4
మపద దపమ పదనినిదప సీనిదప	3		3	6	4
నీనిదపద నీనిదప నీదపమ			6	5	5
పదప మప గమప నిదప నీనిదప	3	2	3	3	5
దదప మపదప నీదప సానిదప			3	4	4
పాద పమప దాపమప దాదపమ			3	3	5
పప దదపప నినిదద నినిదదపమ			2	4	4
సరిరి నినిసరి దదనిని పదదపమ			3	4	4
పాద నీద దాప మాదా దపమ	3		3	3	4
పా, దపా, నిదా, నిదాపమ			3	4	4

ఎక్కువ స్వరాల పరిధిలో దూరపు సంచారాలు

పమగ దపమ నిదప సానీదపమ	3	3	3	7
సీనిదపామ గరిసా, నిసరిగమ			6	5
రిగమపా దనిస గరిస నీదపమ			5	3
గరి రిసా సనీ నిదా నిదపమ	3	3	3	3
పదనిస రిగరిస నీద దపమగమ			4	4
పమగరిసా రిసనిదపా గరిసని			6	6
రిగమపద మపదనిస రిగాగరిస			5	5
గరిసనిదప మగరిసా నిసరిగమ			6	5
గమప మపద పదని దనిస నిసీరి	3	3	3	3
పమగరిగ నిదపమప సనిద గరిని			5	5
పమగరిగ నిదపమప సనిదనిదప			5	5
గరిస నీ స రిగమపద నిసరిగరి			6	5
గరిసనిసా నిదపమపా గరిసరి			6	6

నిసనిగ్గరి నిసనిగ్గరి దనీదపమ			5	5	6
పమదాపమ నీదప సానిగ్గరి	2	4	4	3	3
గ్గరి నిదని గ్గరినిద పమగరి		3	3	5	5

ఈ విధంగా దాటు, జంటస్వరాలతోనూ, ఆవులతోనూ 16 అక్షరాల స్వరాలు వ్రాసి యిచ్చి పాడించినా సరే తాను పాడి విద్యార్థిచేత పాడించినాసరే, బాగా సాదకం చేయిస్తే స్వరకల్పనా రీతులు బాగా బోధపడతాయి. చాలా ఆవర్తాలు కల్పనచేసినప్పుడు ఆదితాళములో 16 లేక 32 అక్షరాలు ముగియగానే మనసులో గుర్తు ఉంచుకుంటూ సాగితే స్వరకల్పన అర్థవంతముగా ఉంటుంది.

సమజాగా స్వాధీనమయ్యాక $\frac{1}{2}$ జాగా, అంటే క్రియకి 4 అక్షరాల చొప్పున నడుస్తూన్న ఆది తాళములో 2 అక్షరాల జాగాకి, $1\frac{1}{2}$ జాగా అంటే 6 అక్షరాల జాగాకి స్వరకల్పన అలవాటు చేయించాలి.

ఆరవపాఠం

ఈ పాఠం విద్యార్థిలో “జాగా పరిజ్ఞానం” పెంపొందింపజేసేటందుకు పనికివస్తుంది.

మొట్టమొదట ఆదితాశంవేసుకుంటూ, 3 - స్వరాల ఖండలనే వరుసగా ఒకటి, రెండు ఆవర్తాల వరకూ పాడుతూ వెళ్ళి, చివరికి, అంటే జాగాకి వచ్చేటప్పుడు, 3-స్వరముల ఖండమును వదిలి ఎన్ని స్వరాలు మిగిలిపోతే ఆ విడి స్వరాలను పాడి ఆవర్తము ముగించాలి. అదేవిధంగా ఆదితాశమే వేస్తూ వరుసగా 4, 5, 6, 7, 8 స్వరఖండాలను కూడా ఒకటొకటిగా తీసుకుని పాడి, జాగాకి రావడానికి కావలసిన విడి స్వరాలను భర్తీచేసి ఆవర్తం ముగించాలి. ఈ విధంగా మిగిలిన రూపక, ఖండ, మిశ్రచాపు తాళములలో కూడా సాధకం చేయించాలి.

ఈ రకపు కృషివలన ఏ తాళములోనైనా, ఏ జాగాకైనా సరే జాగాకి రావడం సులభమవుతుంది, అలవాటుకూడా అవుతుంది.

ఉదాహరణలు : శంకరాభరణరాగం-ఆదితాశం

పదా మపా గమా రిగా సరీ నిసా రిగా మపా దపా మగరి గమ ||

(9 త్రిస్రాలు, ముగింపుకోసం ఒక ఖండం (5))

పపమగ మామా పమగరి గా; గరిసని రీ; మగారి సరిగమ ||

(8 చతురస్రాలు.)

దాపమగ మాగరిస రీసనిస రిగమపా దనిసరీ సనిదపా గమ ||

(6 ఖండాలు, చివర 2 స్వరాలు)

దపామగమ పమాగరిస నిసారిగమ పదానిసా సనీదపమ గమ ||

(5 ద్వి - త్రిస్రాలు, చివరకి 2 స్వరాలు)

సానీదపమ దాపామగరి పమగాగరిస రీ; సనిధ సరిగమ ||

(4 సప్తకాలు, చివర 4 స్వరాలు)

పా, దపమగమ పా, మగరిసని ససాపమగమరి గమప గమరిగమ ||

(4 ఎనిమిదులు)

ఒక ఆవర్తపు స్వరాలే వ్రాశాను. ఈ విధంగానే ఒకే జాతి స్వరాలు 4 ఆవర్తముల వరకూ పాడి, చివరకు పొడి అక్షరాలతో జాగాకి వచ్చేలాగ సాధకం చేస్తే జాగా - *sense* - అనగా జాగా ఎన్ని అక్షరాల దూరమున్నదో క్షణంలో తెలుసుకుని జాగాకి వచ్చే జ్ఞానం-కలుగుతుంది.

వీడవపాఠం

స్వరకల్పనా జ్ఞానం కలగడానికి వర్తించి సాధకం చెయ్యవలసిన పాఠాలు ఇంతటితో పూర్తి అయ్యాయి. పూర్వవాగ్గేయకారులు రచించిన వర్ణములూ, కృతులలోనున్న చిట్ట స్వరములు విమర్శనా దృష్టితో పరిశీలిస్తే స్వరకల్పనా జ్ఞానం ఇనుమడిస్తుంది. వర్ణములలోవలె స్వరకల్పన చేయాలి అనే పట్టుదలతో సాధకం చెయ్యడమే కడసారి ప్రయత్నం.

ఉదాహరణలు

1. కల్యాణి ఆదితాళ వర్ణములో చరణం చూడండి.

సీ ; ; సదసని దపమ గమా | పా ; ; మపదనిప దనిదరిస ||

ఈ స్వరంలో స్వరములకూర్పు 6 4 3 3 | 6 5 5 ||

ఈ మోస్తరుగా ఉన్నది. ఇటువంటి స్వరమే ఈ విధంగా కల్పన చెయ్యవచ్చు.

పా ; ; సీదప దపా మగమ | పా ; ; పమగరిస సనిదపమ ||

2. కల్యాణి వర్ణంలోనే 3వ ఎత్తుగడ స్వరములో 2వ ఆవర్తము.

నిసని గరిగసరి నిసారి సరినిస

దసీసనిదపమ గమపదా నిగరి ||

3 5 4 4 | 3 5 5 3 ఏర్పాటులో ఉంది.

ఇటువంటి స్వరమే కల్పన చెయ్యవచ్చును :

సరిస నిసదనిద పదాప మపగమ |

రిగా మపదనిస గరిసనీ దపద ||

3. సావేరి ఆదితాళ వర్ణంలో పల్లవిలో 2వ ఆవర్తం.

సరిపమగరిస దదమగరిస ధసరి | మపద రిసా :

మపదనిదమ గరిసధ ||

7 6 3 3 3 6 4 ఏర్పాటుతో ఉంది.

ఇలాంటి ఏర్పాటుతోనే, ఇంకొక స్వరం కల్పన చేయవచ్చు.

దపమపమగరి సరిమపదప మపద | సరిస గరి సనిదదపమ

నిదపమ ||

4. కాంభోజి ఆదితాళ వర్ణంలో పల్లవిలో 2 వ ఆవర్తం :

ధ స రి పమగ సరిగమపద మగపద |

రిసానిదప దపామగరి రిసాని ||

3 3 6 4 | 6 6 4 ఏర్పాటుతో ఉంది.

దీని మోస్తరు స్వరాన్నే కల్పన చేస్తే ఇలాగుంటుంది.

ని ద ని పదప మపదసనిద నినిదప |

సనిదపద నిదాపమప మగమప ||

5. కాంభోజి ఆదితాళ వర్ణములో 2 వ ఎత్తుగడ స్వరం.

నిదపమా, పదపమా పమగమప |

మదపమా పనిద మపసనిద సరిగ ||

6 5 5 | 5 3 5 3 ఏర్పాటుతో ఉంది.

మగమపా, గమపదా నిదనిపద |

మపదసా పదస నినిదప మపద ||

అని కల్పన చేయవచ్చు.

6. హంసధ్వని ఆదితాళ వర్ణములో-అనుపల్లవి 2వ ఆవర్తములో

రిసని పనిసరిగ సరిగప గరిసని |

రిరిసనిప పగారిసని ఘనిసరి ||

దీని ఏర్పాటు- 3 5 4 4 | 6 6 4

ఇలాంటి ఏర్పాటుతో ఇంకొక స్వరం చేస్తే ఇలాగుంటుంది-

పగరి గపనిసరి పరిసని పగపని |

గరిసనిప సనిపగరి గరిసరి ||

7. వసంత రాగం ఆదితాళ వర్ణములో 2వ ఎత్తుగడ స్వరం

సానిదమగ దామగరి సానిధని | సరిస గామదా మగనిదా

మదని ||

6 5 5 3 5 5 3

ఏర్పాటులో ఉన్నది. ఇలాంటి స్వరమే ఇంకొకటి

మాగరిసని సామగమ దామగమ | దనిస గరిసని దనినిదా

మదని ||

కల్పన చేయవచ్చు.

8. దర్బారు ఆదితాళ వర్ణములో పల్లవిలో 2వ ఆవర్తము-

పమగరిస రిమపమాప దనిసరి | నీ, దాప దనిపమ గగారిసరి

వలె ఇంకొక స్వరం

దనిపపమరి మపదపాద నిసరిస | గగారిసరి నిసదప

మరిగగరిస ||

6 6 4 6 4 6

9. కానడ ఆదితాళవర్ణంలో అనుపల్లవి మొదటి ఆవర్తములో-

పదనిదప మపదప మపమ గామరి |

గరిస మగమ దదనిని సరిసా; ||

5 4 3 4 | 3 3 4 6

ఏర్పాటులో నడిచింది. ఇదేమోస్తరు స్వరం అల్లవచ్చు.

నిదపమప దాపమ గమరి సనిసరి |

గమద మదని సనిరిస నినిసా; ||

10. శ్రీరాగం ఆదితాళ వర్ణములో అనుపల్లవిలో 2వ ఆవర్తం

నిసరిగారి సరినిసాని పనిసరి |

సనీ పదనిపమ రిగారి నిసరిమ ||

6 6 4 3 5 4 4 ఏర్పాటు

కలిగిఉంది. ఈ ఏర్పాటుతోనే మనం అల్లుకోవచ్చు.

పనిసరి నిసరిగారి సరినిస | సనీ సరిసనిప మపామ రిగరిస ||

ఈ మోస్తరుగా వర్ణములలో ఒక ఆవర్త స్వరములు రంజకమైన వాటిని గుర్తించి 16 అక్షరముల స్వర ఖండముల ఏర్పాటు గమనించి ఆ మోస్తరు స్వరముల వేరేవేరే రాగములలో పాడే ప్రయత్నము చేస్తే స్వరకల్పనా సామర్థ్యం కలుగుతుంది. 16 అక్షరముల ఏర్పాటు సర్వసాధారణముగా ఈ క్రింది ఏర్పాటులతో ఉంటాయి.

3	5	3	5	
6	5	5		
6	6	4		
3	3	3	3	4
3	3	7		
5	3	4	4	

స్వరకల్పన చేసేటప్పుడు ప్రయత్న పూర్వకంగా ఈ ఏర్పాటులతో అలవాటు చేస్తే అప్రయత్నంగా కూడా ఈ ఏర్పాటులే వస్తాయి.

ఇంతవరకూ చెప్పిన పాఠాలు ఖుణ్ణంగా వచ్చేవరకూ గురు సమక్షంలో సాధకం చెయ్యడంలో ఉన్నది రహస్యం. అన్నీ భయభక్తులతో పాడితే స్వరకల్పన బాగా అలవాటవుతుంది. సందేహం లేదు.

ఎనిమిదవ పాఠం

స్వరకల్పన చెయ్యడం సుమారుగా వచ్చాక విద్యార్థులకు ఈ నాలుగు తాళములలోనూ చిన్న చిన్న తీర్మానాలు చెప్పి పాడిస్తే వాళ్ళకు ఉత్సాహంగా ఉండి స్వరకల్పనపై ఆసక్తి పెరుగుతుంది.

I. (A) ఖండచాపు తాళం లో సమజాగాకి- “అమ్మరావమ్మ” కృతి.

(a) గీ రీ స ని ద, రీ సా ని ద ప, గ మా ప ద ని || అమ్మ
ఈ తీర్మానాన్ని 6.1 అని వ్రాయవచ్చు. అంటే,
6 అక్షరాలు, 1 అక్షరం ఆపు అన్నమాట.

ఎత్తుకోవలసిన జాగా-సమం, దీనినే 1.0 అని వ్రాయవచ్చు.
అనగా, మొదటి క్రియలో జాగా లేకుండా అని అర్థం.

తీర్మానం - 6.1

జాగా - 1.0

(b) రెండవ తీర్మానం - 5.5

జాగా - 1.0

సా సా, గీ రీ స ని ద |

నీ నీ, స ని ద ప మ |

పా పా, గ మా ప ద ని |

(c) మూడవ తీర్మానం - 7.4

జాగా - 1.1 (మొదటి క్రియలో 1 అక్షరం జాగా)

గా రీ స ని ద . నీ ;

రీ సా ని ద ప . దా ;

గా మా ప ద ని ||

I. (B) ఖండచాపు తాళములో (వై కాలంలో) 2 అక్షరాల జాగాకి— “అమ్మ రావమ్మ” కృతిలో “తామరసదళనేత్రి” అనే చోట స్వరకల్పన (వైకాలములోనే)

(a) మొదటి తీర్మానం - 5.2

జాగా - 1.3

గ రి స ని ద . నీ

రి స ని ద ప . దా

గ మ ప || ద ని

(b) రెండవ తీర్మానం - 6.2

జాగా - 1.0

గ రి స ని ద . నీ

రి సా ని ద ప . దా

గ మా ప || ద ని

(c) మూడవ తీర్మానం - 7.0

జాగా - 1.1

గా రి స ని ద

రి సా ని ద ప

గా మా ప || ద ని

II. (A) రూపక తాళం—సమజాగా.

“నారదముని” అనే పంతువరాళి కృతిలో

సా ; స ని దా పా ప మ

నా . ర . ద ము ని .

వెడలిన.....

అనే చోట తీర్మానాలు—

(a) మొదటి తీర్మానం - 6.3

జాగా - 1.0

గీ రీ స ని ద . నీ,
 రీ సా ని ద ప . దా,
 గ మా ప ద ని ||

(b) రెండవ తీర్మానం - 7.1
 జాగా - 1.1

గా రీ స ని ద . ,
 రీ సా ని ద ప . ,
 గా మా ప ద ని ||

(c) మూడవ తీర్మానం - 8.0
 జాగా - 1.0

స సా రీ స ని ద ప
 ద నీ స ని ద ప మ
 గ మా గ మ ప ద ని ||

II. (B) రూపక తాళంలో 2 అక్షరాల జాగాకి—

మాయామాళవగౌళ రాగములో “తులసీదళములచే” అనే కృతిలో
 చరణం :

ః ప దా పా , పా పా || ప మ ద ప ప ప మ మా గ మా ||
 . స ర నీ . రు హ || పు . . . న్నా గ ||

అనే చోట తీర్మానాలు :

(a) మొదటి తీర్మానం - 6.4
 జాగా - 1.0

గీ రీ స ని ద . నీ ;
 రీ సా ని ద ప . దా ;
 ద పా మ || గ మ

(b) రెండవ తీర్మానం - 5.4
 జాగా - 1.3

గం రి స ని ద . నీ ;

రి స ని ద ప . దా ;

మ గ రి || గ మ

(c) మూడవ తీర్మానం - 9.4

జాగా - 1.3

గా రి గం రి స ని ద . నీ ;

రీ సా రి స ని ద ప . దా ;

దా పా మ గ రి || గ మ

III (A) మిశ్రచాపు తాళంలో సమజాగాకి కల్యాణిరాగంలో “భజరేరే చిత్త”
అనే కృతిలో పల్లవి వద్ద—

గా , మా , | పా ; ; ; || ప మ గా ; | గ రి గ రి రి స సా ||

భ . జ . | రే . . . || రే . . . | చి . . . త్త . . ||

(a) మొదటి తీర్మానం - 6.5

జాగా - 1.0

స నీ ద ప ద . నీ ; ,

నిదా ప మ ప . దా ; ,

ద పా మ గ రి ||

(b) రెండవ తీర్మానం - 10.6

జాగా - 1.0

గం రి స నీ రి స ని ద ప . దా ; ;

రి స నిదా స ని ద ప మ . పా ; ;

స ని ద పా ద ప మ గ రి ||

III (B) మిశ్రచాపు తాళంలో 2 అక్షరాల జాగా

చారుకేశి రాగములో “కృపయాపాలయ” అనే కృతిలో పల్లవివద్ద—

ః పా ప మ | మ గ గ రి రి స సా రి || గా మా ; | పదపదపా;||
 . కృ ప . | యా . . . పా . . . || ల య . | శా . . . రే . ||

(a) మొదటి తీర్మానం - 10.0

జాగా - 1.0

గ రి స సీ స ని ద ప ద
 రి స ని దా ని ద ప మ ప
 దపమ గా మ గ రి || గ మ

(b) రెండవ తీర్మానం - 7.4

జాగా - 1.1

గా రి స ని ద . సీ ;
 రి సా ని ద ప . దా ;
 దా పా మ || గ మ

(c) మూడవ తీర్మానం - 6.6

జాగా - 1.0

గ రి స ని ద . సీ ; ;
 స సీ ద ప మ . పా ; ;
 మ గా రి || గ మ

IV(A) ఆదితాళం సమజాగా, శంకరాభరణ రాగములో "రమారమణరారా"
 అనే కృతిలో పల్లవి వద్ద—

క్రియకి పై కాలములో 4 అక్షరాల చొప్పున తాళం నడుస్తుంది.

సా రి ; గా మా పా ప ప మ మ | గా ; ; ; | ; ; ; ; ||
 ర మా . ర మ ణ రా . . . | రా . . . | ||

(a) మొదటి తీర్మానం - 8.4

జాగా - 1.0

స సీ స ని ద ప మ . పా ;

ద పా ద ప మ గ రి . గా ;

మ గా మ గ రి స ని ||

(b) రెండవ తీర్మానం - 6.5

జాగా - 2.0 (రెండవక్రియలో సమం)

రి సా ని ద ప . దా ; ,

స స ని ప మ . పా ; ,

మ గా రి స ని ||

ప్రతి తాళములోనూ, సమజాగాకిగాని, రెండు అక్షరముల జాగాకి గాని, తీర్మానము పాడేటందుకు లెఖ్ఖ ఎలాగ కట్టవలెనో విద్యార్థికి నేర్పడం చాలామంచిది, అవసరం కూడాను.

ఇంతటితో స్వరకల్పనా ప్రకరణము ముగిసింది.

II

నె ర వు ప్ర క రణ ము

నెరవు

పీఠిక

అభ్యాస సంగీతములో సుమారు 20 వర్ణాలు, 50 కృతులూ సాంప్రదాయ పద్ధతిలో కష్టపడి నేర్చి సాధకం చేసిన విద్యార్థికి తగినంత వినికిడి జ్ఞానం కూడా కలిస్తే కొద్దిగా నెరవు రాగమూ పాడగలిగిన సామర్థ్యం కలుగుతుంది. అటువంటి విద్యార్థులు గురువు పాడి, పాడిస్తే కాలక్రమేణ నెరవు రాగం పాడడంలో మంచి స్థాయి నందుకోగలరు. స్వతస్సిద్ధంగా నెరవు పాడలేని విద్యార్థులకు నెరవు పాఠాల స్వరూపంలో వ్రాసి అభ్యాస సంగీతము వలెనే పాడడం నేర్పిస్తే వెనకబడిన విద్యార్థులు కూడా రంజకంగా నెరవు పాడగలుగుతారు.

ఈ పుస్తకంలో సర్వసాధారణంగా వాడుకలోనున్న ఖండచాపు, రూపకము, మిశ్రచాపు, ఆది తాళములలో చిన్న కృతులనెంచి, వాటిలో సరియైన చోట సమ జాగాకి, 2 అక్షరాల జాగాకి విద్వాంసులు నెరవు పాడే పద్ధతిలో నెరవులు స్వర పరచి ఉన్నాయి. ఈ పాఠములు గురుముఖతః చెప్పించుకుని, రోజూ కంఠస్థంగా వచ్చేవరకూ సాధకం చెయ్యాలి. అలా కష్టపడిన వారికి నెరవు ఏ విధంగా నడప వలెనో ఆ జ్ఞానం కొంతకలుగుతుంది. తదుపరి పుస్తకం మూసివేసి గురువు దారి చూపిస్తూ, విద్యార్థిచేత సొంతంగా ఎలాగవస్తే అలాగ నెరవు పాడించాలి. అలాగ పాడుతూ ఉంటే, విద్యార్థి నెరవు కొంత సొంతంగాను, కొంత తానిదివరకు వర్ణించి నదీ కలిసి వస్తుంది. పాడగా పాడగా, సొంతానికి వర్ణించిన దానికి భేదం కనబడ కుండా పోయి పాడిన నెరవు చక్కని పద్ధతిలో వినవస్తుంది.

ఇదేమి పద్ధతి? అని అనిపించవచ్చు కొందరికి. ఈ మోస్తరు పద్ధతి పూర్వం ఉండేదని పెద్దలు చెప్పగా విన్నాను. బాలబాలికలకు చేతివ్రాత hand writing చక్కగా కుదరడానికి మా రోజులలో కాపీలు వ్రాయించేవారు. ఏదో ఒక గుణపాఠం— “అసాధారణప్రజ్ఞ కలవాడు సుఖపడును” అనే లాంటిది అచ్చులో వేసి వై గీతవై ఉంటుంది. దాని క్రింద 5, 6 గీతలు గీచి ఉంటాయి. ఆ గీతలమీద వై అచ్చు అక్షరాలను చూసి అచ్చులాంటి అక్షరాలు వ్రాయాలి. అలాగ రాయగా

రాయగా అచ్చలాంటి వ్రాత అలవడుతుంది. మానాన్నగారు వారి చిన్నతనంలో ఉండే పద్ధతి వేరేవిధంగా ఉండేది అని చెప్పేవారు. కాపీ అంతా అధ్యాపకులే వ్రాసి, ఆ అక్షరాలమీదనే దిద్దమనే వారట. అప్పుడు విద్యార్థి వ్రాయబోయే వంకర అక్షరాలకి తావేలేదు. అన్ని అక్షరాలూ బాగా వచ్చితిరాలి.

చేతివ్రాత నేర్పేటప్పుడుండే ఈ పద్ధతి నెరవు, స్వరకల్పన, రాగం నేర్పేటప్పుడు ఎందుకుపయోగించకూడదో మీరే ఆలోచించండి.

రూపకతాళంలో నెరవు పాడడం సులభం కనుక అదిలో చతురస్రజాతి రూపకతాళంతో ప్రారంభిద్దాం.

1. “ఆరగింపవే” అనే త్యాగరాజకృతిలో చరణంవద్ద నెరవు.

తోడిరాగం - చతురస్ర రూపకతాళం

మూలం

చ॥ ; పా దా పా ; పా ॥ మా ప ద ప మ గ మ పా పా ॥
 . సా ర మై . న ॥ ది . . వ్యా . . . న్న ము ॥
 ; ప దా ని దా పా పా ॥ గా గ ప మ గ రీ సా స రి ॥ గ మ
 . ష . డ్ర స యు త ॥ భ . . క్ష . ము లు . ॥ . .

నెరవు

1. ; ప ద పా ప మ గా మా ॥ ప ద ప ద ద నీ ద దా పా ॥
 . సా . ర మై . . న ॥ ది . . . వ్యా . . న్న ము ॥
 ; పా దా ద ని సా సా ॥ స ని దా పా ద నీ ద ప మ ॥ గ మ
 . ష డ్ర స . యు త ॥ భ . . క్ష ణ . ము . లు ॥ . .
2. ; ప గ మా పా దా పా ॥ గా ; ప మ గ రి రీ సా ॥
 . సా . ర మై . న ॥ ది . వ్యా . . . న్న ము ॥
 ; స రీ గ మా పా పా ॥ పా ద ని సా స ని ప ని ద ॥ ప మ
 . ష . డ్ర స యు త ॥ భ . . క్ష ణ . ము . లు . ॥ . .
3. ; పా ప ద ద నీ ద దా ॥ పా మ ద ప మ గ మ పా పా ॥
 . సా ర . మై . . న ॥ ది . . వ్యా . . . న్న ము ॥
 ; పా ద ని సా రీ సా ॥ సా ; రీ సా స ని రీ స ॥
 . ష డ్ర . స యు త ॥ భ . క్ష ణ ము . లు . ॥
 ని ద పా ద ని స ని రీ సా ॥ నీ ; స రీ గా రీ సా ॥
 . . సా ర . మై . . న ॥ ది . వ్యా . . న్న ము ॥

; స రి స ని దా పా పా || పా ద ని స ని రి స ని ద ని ద ||

. ష . డ్ర . న యు త || భ . . ష . ణ . ము . లు . ||

ప మ ప ని ద ద పా ; పా

. . సా . ర . మై . న

4. ; పా ద ని ని సా , సా || స ని ద ని ని సా ని రీ సా ||

. సా ర . మై . . న || ది . . . వ్యా . . న్న ము ||

; స రీ గ రీ సా సా || స ని స రి సా స రి గ రి గ రి ||

. ష . డ్ర న యు త || భ . . . ష ణ . ము . లు . ||

స ని స గ రి రి సా ; సా || స ని ద ని సా రి స ని ద దా పా ||

. . సా . ర . మై . న || ది . . . వ్యా . . . న్న ము ||

; గ మ ప ద ని స గ రి స ని || ద ప ద ని సా ద ని స స ని ద || ప మ

. ష . డ్ర . న . యు . త . || భ . . . ష ణ . . ము . లు || . .

5. ; నీ ద ప ద ని సా సా || స రి స రి రి గా రి రీ సా ||

. సా ర . మై . . న || ది . . . వ్యా . . న్న ము ||

; స ని గ రి సా స ని ద ప || ద ప ద ని సా స రి గ రి గ రి ||

. ష . డ్ర . న యు . త . || భ . . . ష ణ . ము . లు . ||

స ని స రి సా స ని స రి సా || గ రి స రి స ని ద ప ద ని సా ||

. . సా . ర మై . . . న || ది . . . వ్యా . . . న్న . ము ||

ప ద ని ద ద ని స ని రి రి సా || గ రి స రి స ని ద ని స స ని ద || ప మ

ష . . . డ్ర . న . యు . త || భ . . ష . . ణ . . ము . లు || . .

6. ; స గ రి రి సా ; సా || స ని రి స గ రి స ని ద ని సా ||

. సా . ర . మై . న || ది . . . వ్యా . . . న్న . ము ||

ప ద ని ద ద ని స ని ని స రి స || ని స రి గ రి స ని స రి రి స ని ||

ష . . . డ్ర . న . యు . త . || భ . . . ష . ణ . . ము . లు ||

ద ని స రి స ని ద నీ ద ప మ || ప మ ప ద ద ప ద ని స ని ద ని స ||
 . సా . ర . మై . న . . || ది . . . వ్యా . . . న్న . ము . ||

గ రి స రి స ని ద ప ద ని సా || ప ద ని ద ని స ని స రి స ని ద ||
 ష . . . ద్ర . స . యు . త || భ . . క్ష . . ణ . . ము . లు ||

ప మ ప ని ద ద పా ; పా

. సా . ర . మై . న

7. ; స రి స రి స ని ద ని సా || స రి స రి ప మ గ రి రీ సా ||

. సా . ర . మై . . . న || ది . . . వ్యా . . . న్న ము ||

; స రి గ రి స రి స ని ద ప || ద ని స గ రి స ని స రి స ని ద ||

. ష . ద్ర . స . యు . త . || భ . . క్ష . . ణ . . ము . లు ||

ప ద ని ని ద ద రి రి స ని ద ప || గ రి స ని ద ప ద ని సా సా ||

. సా . ర . మై . . . న . || ది . . . వ్యా . . . న్న ము ||

స ని గ రి స ని రి స ని ద ప మ || గ మ ప ద ని స రి స ని స ని ద ||

ష . ద్ర . స . యు . . త . . || భ . . . క్ష . ణ . . ము . లు ||

ప మ ప ని ద ద పా ; పా

. సా . ర . మై . న

8. ; నీ నీ ని ద ద ని ద ద || పా , ద ప మ పా , ప ని ద ||

. సార మై . . . న . || ది . . . వ్యా . న్న . ము ||

ప మ ద ద ప మ గ మ పా పా || మ ప ద ద ప మ పా , ని ద ద ||

. . ష . ద్ర . స . యు త || భ . . క్ష . . ణ . ము . లు ||

ప మ ప ద ని ద ద ని స రి సా || స ని గ రి స ని ద ప ద ని సా ||

. సా . ర . మై . . . న || ది . . . వ్యా . . . న్న . ము ||

గ రి స రి స ని ద ప ద ని సా || ప ద ద ని ని స ని రి స స ని ద ||

ష . . . ద్ర . స . యు . త || భ . . . క్ష . ణ . . ము . లు ||

ప మ

. సార మైన

ఈ ఎనిమిది వరుసలు వర్ణం పాఠం చెప్పినట్లు పాడించి విద్యార్థికి కంఠ స్థంగా వచ్చేవరకూ సాదకం చేయిస్తే నెరవు నడపవలసిన మార్గం బోధపడుతుంది. తరువాత సొంతంగా పాడినప్పుడుకూడా విద్యార్థికి ఈ మార్గంలోనే నడుస్తుంది మనోధర్మం కూడా.

II. “తులసిదళములచే” అనే మాయామాళవగౌళ రాగములో త్యాగరాజ కృతిలో చరణంవద్ద నెరవు.

మాయా మాళవగౌళ రాగం - చతురస్ర రూపకతాళం

మూలం

చ॥ ; ప దా పా , పా పా ॥ మా ప ద ప ప మ మా గ మా ॥
 . స ర సీ . రు హ ॥ పు . . న్నా గ ॥
 ; గ మా గ రీ సా రీ ॥ గా మా పా పా ప మ గ రి ॥ గ మ
 . చం . ప క పా . ॥ ట ల కు ర వ . క . ॥ . .

నెరవు

1. ; ప దా పా ; పా పా ॥ ; దా పా , ద ప ప మ మా ॥
 . స ర సీ . రు హ ॥ . పు న్నా గ . . ॥
 ; గ మా ప పా పా ; ॥ దా పా పా పా ప ద ని ద ॥ ప మ
 . చం . ప క పా . ॥ ట ల కు ర వ . . క ॥ . .

2. ; ప దా పా , దా పా ॥ మా ; మ గ ప మ గ రి గ రి ॥
 . స ర సీ . రు హ ॥ పు . న్నా గ . ॥
 స ని స రీ గ మా పా , మ ॥ దా పా పా పా ప ద ని ద ॥ ప మ
 . . చం . స క పా . . ॥ ట ల కు ర వ . క ॥ . .

3. ; ప దా పా , పా పా ॥ ద ప దా ప మ పా మ గ మా ॥
 . స ర సీ . రు హ ॥ పు . . న్నా . . గ . . ॥

; ప దా ప మా గా గ ప || మ గ రీ స రి గ మ ప మ గ రి || గ మ
. చం . ప క పా . . || ట . ల కు . ర . ప . క . || . .

4. ; ని దా పా , పా పా || ప మ గ మ పా ప మ ద ప దా ||
. స ర సీ . రు హా || పు . . . న్నా . . గ . . ||

; ప దా ని సా స ని సా || స ని దా స ని ద ప ప మ గ రి || గ మ
. చం . ప క పా . . || ట . ల కు . ర . వ . క . || . .

5. ; స రీ సా , సా సా || స ని దా సా , ని రీ సా ||
. స ర సీ . రు హా || పు . . న్నా . . . గ ||

; రి గా రి సా సా , ని || రీ సా సా స ని గ రి స ని ||
. చం . ప క పా . . || ట ల కు ర . వ . క . ||

ద ని స రీ సా రి స ని దా || స ని రీ స ని ద ప ద ని సా ||
. . స ర సీ . రు . హా || పు . . న్నా . . . గ . . ||

గ రి స రి స ని ద ప ద ని సా || గ మ ప ద ని స రి స ని ద ని ద || ప మ
చం . . . ప . క . పా . . || ట . ల . కు . ర . వ . క . || . .

6. ; ప ద ప ప మ మా మా మా || గ మ ప ద ప ద ప ప మ గ మా ||
. స ర . సీ . . . రు హా || పు న్నా ||

; గ మా ప పా ప మ గ రి || గ మ పా ప మ ద ప ప మ గ రి ||
. చం . ప క పా . . . || ట . ల కు . ర . వ . క . ||

గ మ ప మా మ గ రి సా సా || స రి గా ప మ గ రి గ మ పా ||
. . స ర సీ . . రు హా || పు . . న్నా . . . గ . . ||

స రి గా రి గ మా గ మ పా || గ మ ప ద స ని రి స ని ద ని ద || ప ద
చం . . ప . క . పా . || ట . ల . కు . ర . . వ . క || . .

ని దా పా , పా పా
స ర సీ . రు హా

.....

7. ; స రీ సా , సా సా || సా స ని సా రీ గ రీ స నీ ||
 . స ర నీ . రు హా || పు . . న్నా . . గ . . ||

; స గా రీ సా స ని ద ని || సా సా సా స ని స రీ గ రీ ||
 . చం . ప క పా . . . || ట ల కు ర . వ . . క ||

స ని స రీ స ని ద పా దా పా || గ మ పా మ ప ద ప ద ని సా ||
 . . స . ర . నీ . రు హా || పు . . న్నా . . గ . . ||

స ని గ రీ స ని ద ప ద ని సా || గ మ ప ద ని స రీ స ని స ని ద || ప మ
 చం . . . ప . క . పా . . . || ట . ల . కు . ర . . వ . క || . .

8. ; ని దా పా , మ గ మా || ప ద ని ద ప మ పా , ప ని ద ||
 . స ర నీ . రు . హా || పు న్నా . గ . . ||

ప మ గ మా ప పా ప మ పా || ద ద పా స ని ద ప ద నీ ద ||
 . . చం . ప క పా . . . || ట . ల కు . ర . వ . క ||

ప మ ద పా ద ప మ గ మ పా || మ ప ద ప దా ద నీ ద ప మ ||
 . . స ర నీ . . రు . హా || పు న్నా . గ . . ||

ప ద ని స గ రీ స రీ స ని ద ప || ద ని సా ప ద ని సా స ని ద || ప మ
 చం . . . ప . క . పా . . . || ట . ల కు . ర . వ . క || . .

9. ; స రీ సా , స ని సా || స ని సా రీ గ గ రీ స రీ గ రీ ||
 . స ర నీ . రు . హా || పు . . న్నా . . . గ . . . ||

స ని స రీ రీ స ని ద ప ద ని || సా సా గ రీ స రీ స ని ద ప ||
 . . చం . ప క . పా . . . || ట ల కు . ర . వ . క . ||

ద ని రీ స రీ స ని ద ద ని సా || ప ద నీ ద ని సా ని స రీ స ||
 . . స ర . నీ . . రు . హా || పు . . న్నా . . గ . . . ||

గ రీ స రీ స ని ద ప గ మ ప ద || స ని గ రీ స ని ద ని స స ని ద || ప మ
 చం . . . ప . క . పా . . . || ట . ల . కు . ర . . వ . క || . .

10. ; ద పా ద ప మ గ మ పా || ప ద ని ద ప మ పా , ద ని ద ||
 . స ర సీ . . రు . హ || పు న్నా . గ . . ||
- ప మ ద పా ద ప మ ప మ గ మ || ప మ ప ద ని ద పా ద సీ ద ||
 . . చం . ప క . పా . . . || ట . ల . కు . ర వ . క ||
- ప మ మ గా రి స రి గ మ పా || గ మ పా మ ప ద ప ద ని సా ||
 . . స ర సీ . . రు . హ || పు . . న్నా గ . . ||
- స ని గ రీ స రీ స ని ద ని సా || స ని స రీ స ని ద పా స ని ద || ప మ
 చం . . . ప . క . పా . . || ట . ల . కు . ర . వ . క || . .

చేతివ్రాత బాగా కుదరడానికి పిల్లలచేత కాపీలు రాయిస్తారు కదా ? కాపీ
 లకు ఒరవడి ఎలాంటిదో నెరవుకు ఈ పాఠాలు అలాంటివే. ఇవి బాగా వర్ణించిన
 వారికి నెరవుపాడే జ్ఞానం తప్పకుండా కలుగుతుంది. ప్రయత్నించి దాఖలా
 చూడండి.

III. పంతువరాళి రాగములో “నారదముని” అనే త్యాగరాజకృతిలో
 అనుపల్లవి ఉత్తరభాగంలో నెరవు.

పంతువరాళి రాగం - చతురస్ర రూపకతాళం

మూలం

- ; సా సా ; రీ సా || స ని దా సా స ని రీ సా ||
 . నా రా . యణ || నా . . మ ము . ల ను ||
- ; ని ని రీ స ని ద పా ప మ || గ మ ప ద ని స గ రీ స ని ద ప || ద ని
 . పా . . రా . . యణ . || మొ . న . . . రిం . . . చు . || చు .

నెరవు

1. ; సా స ని దా పా పా || ప మ గ మ పా ప మ ద ప దా ||
 . నా రా . . యణ || నా . . . మ ము . ల . ను ||

స ని ద ప ద ని స ని రీ సా || ప ద ని స రి స ని ద స ని ద ప || ద ని
పా . . . రా . . . య ణ || మొ . న . రిం . . . చు . . చు || . .

2. ; మ ద ప మ గ రి గ మ పా || ని ద ప మ ప ద స ని రీ సా ||
. నా . రా . . . య . ణ || నా . . . మ . ము . ల ను ||

గ రి స ని ద ప ద ని సా సా || స రి గ రి స ని సా , గ రి రి ||
పా . . . రా . . . య ణ || మొ . న . . రిం . చు . చు ||

స ని ద ని స రి స ని దా పా || మ ప దా ప ద నీ ద ని సా ||
. . నా . రా . . . య ణ || నా . . మ . ముల . ను ||

ప ద ని స గ రి స ని ద ప ద ని || రీ సా ని ద ప ద ప మ గ మ ప || ద ని
పా . . . రా . . . య . ణ . || మొ . న . . రిం . . . చు . చు || . .

3. ; దా పా ; పా పా || ప మ గా ప మ గ రి రీ సా ||
. నా రా . య ణ || నా . . మ . ము . ల ను ||

స రి గ మ ప మ గ రి గ మ పా || ప మ ప ద ని ద పా ద నీ ద ||
పా . . . రా . . . య . ణ || మొ . న . రిం . . . చు . చు ||

ప మ పా ప మ ద ప ని ద ప మ || ప ద నీ ద ని స ని ద ప ద ని ||
. . నా రా . . . య . ణ . || నా . . . మ . ము . ల . ను ||

స రి గ రి స రి స ని ద ప ద ని || సా , స ని ద పా , గ మ ప || ద ని
పా . . . రా . . . య . ణ . || మొ . న . . రిం . చు . చు || . .

4. ; సా స ని సా రి రి సా || ని స రీ స ని ద ప ద ని సా ||
. నా రా . . య . ణ || నా . . మ . ము . ల . ను ||

సా , రి స ని సా , రి స ని || ద ప ధ ని ని ద ని స గ రి స ని ||
పా . రా . . య . ణ . . || మొ . న . రిం . . . చు . . చు ||

ద ని సా , రి స ని ద ప ద ని || స ని దా పా ద నీ ద ప మ ||
. . నా . రా . . య . ణ . || నా . . మ ము . ల ను . ||

మ ప ద ని ద ప ద ని స రి స ని || గ రి స ని ద ని సా , స ని ద || ప మ
పా . . రా . . య . . ణ . . || మొ . న . . . రిం . చు . చు || . .

5. ; పా ప మ పా ద ద పా || ప మ పా ద ద పా ని ద ప మ ||
. నా రా . . య . ణ || నా . . మ . ము ల . ను . ||

ద ద ప మ గ మ గ రి గ మ పా || ప మ పా ని ద ప మ ప దా ద ||
పా . . . రా . . . య . ణ || మొ . న రిం . . చు . చు ||

ప మ ని ద ప ద ప మ గ రి గ మ || ప మ ప ద నీ ద నీ ద ప మ ||
. . నా . . రా . . య . ణ . || నా . . . మ ము . ల ను . ||

ప ద ని స గ రి స ని ద ప ద ని || స రి గ రి స ని ద ని స స ని ద || ప మ
పా . . . రా . . . య . ణ . || మొ . . న . . రిం . . చు . చు || . .

6. ; నీ ని ద ద ని ద ద నీ || ద ప మ ప ద ని ద నీ ద ప మ ||
. నా రా . . . య . ణ || నా . . మ . . ము . ల ను . ||

ని ద ప ద ప మ గ రి గ మ ప మ || ప ద ని ద ప ద రి స ని ద ని ద ||
పా . . రా . . య . ణ . . . || మొ . న . . . రిం . . చు . చు ||

ప మ ప మ ని ద ప ద ని స రి స || ని స రి రి స ని ద ని స ప ద ని ||
. . నా . రా . . . య . ణ . || నా . . మ . . ము . . ల ను . ||

స రి గ రి స రి స ని ద ప ద ని || రి స ని ద ప ద ని ద ప మ ప || ద ని
పా . . . రా . . య . ణ . || మొ . . న . . రిం . . చు . చు || . నా రా

7. ; రి స ని ద ప మ గ రి గ మ || ని ద ప మ గా ప మ గ రి స ని ||
. నా . . రా . . య . . ణ || నా . . . మ ము . . ల ను . ||

ప మ గ రి గ మ ప మ ని ద ప ద || ని స రి రి స ని గ రి స ని ద ప ||
పా . . . రా . . . య . ణ . || మొ . . న . . రిం . . చు . చు ||

ద ని స రి గ రి గ రి స ని స రి || గ రి స ని ద ప మ ప ద ని స రి ||
. . నా . . రా . . య . ణ . || నా . . . మ . ము . ల . ను . ||

స ని ద ని ద ప ప మ గ రి స ని || స రి గ మ ప ద ని స రి స ని ప || ద ని
పా . . . రా . . . య . . . ణ . . . || మొ. న . . . రిం . . . చు . చు || .

రీ వ నంబరు వరకూ శిష్యులందరిచేతా పాఠం చేయించవచ్చును. చేత
నైన విద్యార్థులకు స్వరలఘుకల్పన అలవాటు చేయించవలెనని 6, 7 నంబర్ల
నెరవు వ్రాశాను. కష్టమనితోస్తే గురువులే సరళమైన పద్ధతిలో నెరవు కల్పించి
విద్యార్థులకు నేర్పవచ్చును.

IV. హరికాంభోజి రాగంలో “ఉండేది రాముడొకడు” అనే త్యాగరాజ కీర్తనలో
చరణంవద్ద నెరవు.

హరికాంభోజి రాగం - చతురస్ర రూపకతాళం

మూలం

చం॥ ; పా పా పా ; దా || ద ని సా స స ని ద పా దా ||
. తా మ సా . ది || గు . ణ ర . హి . తు డు ||

ప మ ద ప మ గ రి గ రి స సా || స రి గా గ రి గ మ పా పా ||
ద . . . రా . . . త్ము . డు || స . . ర్వ . స . ము డు ||

1. ; నీ దా పా ; దా || ద ని సా స స ని ద పా దా ||
. తా మ సా . ది || గు . ణ ర . హి . తు డు ||

ద మ పా దా ద ని సా సా || పా ద ని స ని రి స ని ద ద ప || మ
ద . . రా . . త్ము డు || స . . ర్వ . స . ము . డు . || .

ప స ని ద పా ; దా
తా . మ . సా . ది

2. ; దా నీ దా ; దా || పా ద ప ద స ని ద పా పా ||
. తా మ సా . ది || గు ణ . ర . హి . తు డు ||

; ద ని ద పా , పా పా || ; మ గ మా పా పా పా ||
 . ధ . ర్మా . . త్ము . || . స . ర్వ స ము డు ||

; మ గ మా పా ; పా || దా నీ దా పా పా పా ||
 . తా . మ సా . ది || గు ణ ర హి తు డు ||

; దా ని సా , సా సా || సా ; స ని రి స ని ద ని ద ||
 . ధర్మా . . త్ము డు || స . ర్వ . స . ము . డు . ||

ప మ-నీ దా పా ; దా
 . . -తా మ సా . ది

3. ; దా ద ని ని సా , సా || సా స ని దా ద ని సా సా ||
 . తా మ . సా . ది . || గు ణ . ర హి . తు డు ||

; ద ని స రీ స సా సా || సా ; సా సా స ని స ని ||
 . ధ . ర్మా . . త్ము డు || స . ర్వ స ము . డు . ||

ద ప దా ద ని స రీ స సా || సా సా స ని రి స నీ దా ||
 . . తా మ . సా . . ది || గు ణ ర . హి . తు డు ||

ప ద ద ప మ గ మా పా పా || పా ద ని స ని రి స ని ద ని ద ||
 ధ . . . ర్మా . . త్ము డు || స . . ర్వ . స . ము . డు . ||

ప మ - ప స ని ద పా ; దా
 . . - తా . మ . సా . ది

4. ; దా నీ దా ; దా || పా దా ని స ని ద పా పా ||
 . తా మ సా . ది || గు ణ ర . హి . తు డు ||

; ని ద ప మ గ మ పా పా || గ మ పా ప మ ప స ని ద పా ||
 . ధ . . ర్మా . . త్ము . || స . . ర్వ . స . ము . డు ||

; మ గ మా పా ; పా || గ మ పా ని ద ప మ పా పా ||
 . తా . మ సా . ది || గు . ణ ర . హి . తు డు ||

ప ద నీ ద ని సా సా సా || ప ద ని స రి స ని స ని ద ని ద ||
 ద . . రా . . త్మ డు || స . . ర్య . స . ము . డు . ||

ప మ నీ దా పా ; దా
 . . తా మ సా . ది

5. ; దా ద ని ని సా , సా || స ని ద ప దా ద ని సా సా ||
 . తా మ . సా . . ది || గు . ణ . ర హి . తు డు ||

; ద ని ని సా , సా సా || రి స స ని ద ప ద ని సా సా ||
 . ద . రా . . త్మ డు || స . ర్య . . స . ము డు ||

; సా రి గ రి సా , సా || స ని రి స గ రి రి స నీ దా ||
 . తా మ . సా . . ది || గు . ణ . ర . హి . తు డు ||

ద ని రి స స స ని ద పా పా || మ ప ద ని స రి సా , స ని ద ||
 ద . . . రా . . . త్మ డు || స . . . ర్య . స . ము . డు ||

ప మ ప స ని ద పా ; దా
 . . తా . మ . సా . ది

6. ; దా ద ని ని సా , సా || సా రీ రి గ గ రి సా సా ||
 . తా మ . సా . . ది || గు ణ ర . హి . తు డు ||

; స రి గ రి సా సా సా || స రీ స ని ద ద ని సా సా ||
 . ద . . రా . త్మ డు || స . ర్య . . స . ము డు ||

; సా మ గ రి సా , సా || స రి గ రి రి ని రి స నీ దా ||
 . తా మ . . సా . ది || గు . ణ . ర . హి . తు డు ||

ప ద ని ద ద ప మ గ మా పా || గ మ ప ద ని స రి స ని ద ని ద ||
 ద . . . రా . . . త్మ డు || స . . . ర్య . స . ము . డు . ||

ప మ
 . . తా మ సా ది

7. ; స ని ద ప ద ని సా సా || స రి గా మ గ గ రి సా సా ||
 . తా . మ . సా . . ది || గు . ణ ర . హి . తు డు ||

మ గ రీ గ రి స ని సా సా || ద ని సా స ని రి స ని ద స ని ||
 ద . . రా . . . త్ముడు || స . . ర్వ . స . ము . డు . ||

ద ప ద ని సా మ ప ద ని సా || గ మ పా మ ప ద ప ద ని సా ||
 . . తా . మ సా . . . ది || గు . ణ ర . హి . తు . డు ||

మ గ రి గ రి స రి స ని ని ద ప || ప ద ని ద ని స ని రి స స ని ద || ప మ
 ద . . రా . . త్ము . . డు . . || స . . ర్వ . . స . . ము . డు || . .

8. ; దా నీ దా ; దా || ని ద నీ ద ప దా ప మ పా ||
 . తా మ సా . ది || గు . ణ ర . హి తు . డు ||

ని ద ద ప మ గ మా పా పా || మ గ మ ప ప మ ప ద ని ద ని ద ||
 ద . . . రా . . . త్ము డు || స . . . ర్వ . స . ము . డు . ||

ప మ ప ద నీ ద ని సా సా || స రి గా మ గ రీ గ రి సా ||
 . . తా . మ సా . . ది || గు . ణ ర . హి తు . డు ||

మ గ గ రి స ని ద ని సా సా || గ మ ప ద ని స రి గ రి స ని ద ||
 ద . . . రా . . . త్ము డు || స . . . ర్వ . స . ము . డు . ||

ప మ ప స ని ద పా ; దా
 . . తా . మ . సా . ది

9. ; గా మా గా ; గా || గ రి సా స రి గా మా గా ||
 . తా మ సా . ది || గు . ణ ర . హి తు డు ||

రీ ; మ గ గ రి సా సా || స రి గా మ గ రి గ గ రి సా ||
 ద . రా . . . త్ముడు || స . . ర్వ . స . ము . డు ||

; మ గ రీ గ రి సా సా || స రి గ రి ని స రి స నీ దా ||
 . తా . మ సా . . ది || గు . ణ . ర . హి . తు డు ||

ని ధ ప ద ప మ గ మ పా పా || ద ని సా ప ద ని సా స ని ద ||
 ద . . . రా . . . త్మ డు || స . . . ర్వ . స . ము . డు ||

ప మ ప స ని ద పా ; దా
 . . తా . మ . సా . ది

రూపకతాళంలో నెరవు పాడడం సులభమనీ, పిల్లలు ఉత్సాహంగా పాడతారనీ, 4 కృతులలో నెరవు వ్రాయబడింది. నెరవు పాడేటప్పుడు సాహిత్యాక్షరాలను వాటి చోటు తప్పించకుండా అలవాటు చెయ్యాలి. ఒక సాహిత్యాక్షరం చోటు తప్పితే మిగతా అక్షరాలు చెదురుతాయి. వాటిని సక్రమంగా సర్దుకునే జ్ఞానం క్రమేణా కలుగుతుంది, ఆరంభదశలో రాదు.

ఈ నాలుగు కృతులలోనూ నెరవు సాధకం చేయించడం తప్పనిసరికాదు. కష్టమని తోస్తే ఏ రెండు కృతులలోనైనా నెరవు బాగా సాధకం చేయిస్తే చాలును. పుస్తకంలో చూస్తు విద్యార్థి నెరవు పాడగలిగితే ఖండచాపుతాళంలో నెరవు ప్రారంభించ వచ్చును. రెండు తాళాలలోనూ ప్రక్కప్రక్కగా సాధకం చేయించవచ్చును. ఒకదానికొకటి సహకరిస్తాయి కాని అడ్డురావు.

II. ఖండచాపు తాళంలో నెరవు -

కల్యాణిరాగంలో - "అమ్మరావమ్మ" అనే త్యాగరాజ కృతిలో చరణంలో నెరవు -

ఖండచాపు తాళం - కల్యాణిరాగం

మూలం

; సా | స ని దా పా || ప గ మా | పా ; పా ||

. తా | మ . ర స || ద . శ | నే . త్రి ||

; ప మ | ని ద దా పా || ప ద సా | సా ; మ ప || దని

. త్యా . | గ . రా . . || జు . ని | మి . త్రి . . || . . తామరస....

1. ; సా | స ని దా పా || పా దా | స ని దా పా ||

. తా | మ . ర స || ద శ | నే . . . త్రి ||

, పాద రీ స ని దా || స ని ని దా ప మ గా మ ప || దని
 . త్యాగ . రా . . || జు . ని . మి . . త్రి . || .. తామ....

2. ; సా | స ని రీ సా || సా రీ గ || రీ స సా సా ||
 . తా | మ . ర స || ద శ . || నే . . త్రి ||

స ని గ రీ స ని దా పా || స ని దా ని ద పా మ ప || దని
 త్యా. . . గ . రా . || జు . ని మి . . త్రి . || .. తామ....

3. ; దా | దా దా దా || ద ప దా | ని స ని ద పా ||
 . తా | మ ర స || ద . శ | నే . . . త్రి ||

; పా | ద ని ద ప పా || పా ప మ | ప దా ప పా ||
 . త్యాగ . రా . . || జు ని . మి . . త్రి ||

; పా | ప మ గ రి గా || ప మ పా | ద ని దా పా ||
 . తా | మ . ర . స || ద . శ | నే . . త్రి ||

; ప ద | నీ సా ; || స ని ద ని | ని ద పా మ ప ||
 . త్యా. | గ రా . || జు . ని . మి . . త్రి . ||

ద ని సా | స ని ద ప పా ||
 . . తా | మ . . ర స ||

4. ; స ని | ని ద ప మ గా || ప మ పా | ని ద ని ద పా ||
 . తా . | మ . ర . స || ద . శ | నే . . . త్రి ||

ప మ దా | ప మ ప ద నీ || సా ని రీ | స ని ద ప మ ప ||
 త్యా. . | గ . రా . . || జు ని . మి . . . త్రి . ||

ద ని ని రీ | స ని ని ద పా || ప మ పా | ద ద ప మ పా ||
 . . తా . | మ . ర . స || ద . శ | నే . . . త్రి ||

ప మ దా | ప మ ని ద పా || ద ని స రీ | స ని ద ప మ ప || దని
 త్యా. . | గ . రా . . || జు . ని . మి . . . త్రి . || ..

5. ; స ని | ని ద ప మ పా || దా ప మ | గ రి గ రి సా ||
 . తా . | మ . ర . స || ద . శ . | నే . . . త్రి ||

; ప మ | గ రి గ మ పా || మ ప ద ని | స ని ని ద పా ||
 . త్యా . | గ . రా . . || జు . ని . | మి . . . త్రి ||

; మ ప | ద ప ని ద పా || స ని దా | రి స ని ద పా ||
 . తా . | మ . ర . స || ద . శ | నే . . . త్రి ||

; మ ప | ద ని స రి గ రి || స ని దా | స ని ద ప మ ప || ద ని
 . త్యా . | గ . రా . . . || జు . ని | మి . . . త్రి . || . .

6. ; స ని | సా రీ రీ || రి స గ రి | రి స సా , సా ||
 . తా . | మ ర స || ద . శ . | నే . . . త్రి ||

; సా | రి గ రి గా రి || సా స ని | గ రి స ని దా ||
 . త్యా | . . రా . . || జు ని . | మి . . . త్రి ||

; గ రి | స ని రి స ని ద || స ని ప ప | ని ద ప మ పా ||
 . తా . | మ . ర . స . || ద . శ . | నే . . . త్రి ||

; మ ప | ద ప స ని ద ప || గ రి స ని | ని ద పా మ ప || ద ని
 . త్యా . | గ . రా . . . || జు . ని . | మి . . . త్రి . || . .

7. ; గా | రీ గా గా || గ రి సా | రీ గా గా ||
 . తా | మ ర స || ద . శ | నే . త్రి ||

; రీ | ప మ గ రీ స || సా సా | రి గ గ రి సా ||
 . త్యా | గ . రా . . || జు ని | మి . . . త్రి ||

; స రి | గా ని స రీ || ద ని సా || ప ద ని సా ||
 . తా . | మ ర . స || ద . శ || నే . . త్రి ||

గ మ ప ద | ని స రి గ గ రి || స ని ద ని | ని ద ప గ మ ప ||
 త్యా . . . | గ . రా . . . || జు . ని . | మి . . త్రి . . ||

ద ని ని రి సా స ని ద ప పా || ప గ మా పా ; పా
 . . తా . . మ . . ర స || ద . శ నే . త్రి

ఈ నెరవు 4 ఆవర్తాలలో నడుస్తుంది కదా. ఒక్కొక్క ఆవర్తం సమం తోనో, అనాగత జాగాలోనే ఏర్పడి ఉన్నాయి. పాడే సంగతి దోరణి ననుసరించి సమం బదులు జాగాతోనూ, జాగా బదులు సమంలోనూ ఈ నాలుగు ఆవర్తాలను పాడుకోవచ్చును. నెరవు ప్రారంభించే జాగామాత్రం ఖచ్చితంగా ఒకటే ఉండాలి.

2. సరసాంగి రాగములో “నీకేల దయరాదు” అనే ఆనైయ కృతిలో చరణం వద్ద నెరవు :

సరసాంగి రాగం - ఖండచాపు తాళం

మూలం

చ॥ పా దా | పా ; ప మ || గా గ రి | ప మ గ రి సా ||
 నె ర | దా . త . || భు వి . | మీ . . . ద ||
 సా స రి | గా మా దా || పా ; | ప మ గ రి గ మ || పాదా....
 ని జ . | ము గ నీ || వే . | క . . దా . . || నెరదాత

నెరవు

1. పా దా | పా ; ప మ || ప మ గ రి | గ మ పా పా ||
 నె ర | దా . త . || భు . వి . | మీ . . . ద ||

గా గ మ | పా దా ప ద || ని సా , | ద నీ ద ప మ || పాదా....
 ని జ . | ము గ నీ . || వే . . | క . దా . . || నెరదాత

2. పా దా | పా ; ప మ || పా దా | రి స ని ద దా ||
 నె ర | దా . త . || భు వి | మీ . . . ద ||

పా ద ని | సా సా గ రి || రి స సా , | స ని రి స ని ద ||
 ని జ . | ము గ నీ . || వే . . . | క . దా . . . ||

ద ప ద ని | సా ; సా || సా రి గ | రి స సా సా ||

నె . ర . | దా . త || భు వి . | మీ . . . ||

స ని గ రి | స ని ద ప ద ని || రి స ని ద | ప ద ని ద ప మ ||

ని . జ . | ము . గ . నీ . || వే . . . | క . . దా . . || నెర....

3. పా దా | రి స ని ద ప ద || స ని ద ని | సా ; సా ||

నె ర | దా . . . త . || భు . వి . | మీ . ద ||

పా ద ని | సా సా స ని || రి స ని ద | ద ని ద ప మ ||

ని జ . | ము గ నీ . || వే . . . | క . దా . . ||

ప ద నీ | ద నీ సా సా || స ని రి స | గ రి స ని దా ||

నె . ర | దా . . త || భు . వి . | మీ . . . ద ||

గ రి స రి | స ని ద ప గ మ || ప ద ని స | రి స ని ద ప మ ||

ని . జ . | ము . గ . నీ . || వే . . . | క . . దా . . || నెర....

4. పా ద ని | సా ; సా || సా రి గ | రి స సా సా ||

నె ర . | దా . త || భు వి . | మీ . . ద ||

సా స రి | గా రీ రీ || గ మ గ రి | సా సా ; ||

ని జ . | ము గ నీ || వే . . . | క దా . ||

స రి గా | మ గ గ రి సా || స ని రి స | గ రి స ని దా ||

నె . ర | దా . . . త || భు . వి . | మీ . . . ద ||

ప ద నీ | ద ని సా ద ని || సా రి స ని ద | ద నీ ద ప మ ||

ని . జ | ము . గ నీ . || వే . . . | క . దా . . || నెర....

5. పా పా | ద ద ప మ గ మ || ప మ ప ద | ని ని దా పా ||

నె ర | దా . . . త . || భు . వి . | మీ . . ద ||

గ మ ప ద | ని ని ద ప ద ని || సే రీ స | స ని రి స ని ద ||

ని . జ . | ము . గ . నీ . || వే . . | క . దా . . . ||

ప ద నీ | ద ని సా సా || స రి గ మ | గ రి గ రి సా ||
 నె . ర | దా . . . త || భు . వి . | మీ . . . ద ||

గ రి స ని | రి స ని ద ప ద || ని రి స ని | ద పా మ గ మ ||
 ని . జ . | ము . గ . నీ . || వే . . . | క . . దా . . || నెర....

6. పా ప మ | గ రి ప మ గ రి || స రి గ మ | ప ద ప మ గ మ ||
 నె ర . | దా . . . త . || భు . వి . | మీ . . ద . . ||

ప ద ని స | రి స ని ద ప ద || ని స రి | రి స ని ద ప ద ||
 ని . జ . | ము . గ . నీ . || వే . . | క . . దా . . ||

స ని దా | ని స రి స రి || స రి గా | మ గ గ రి సా ||
 నె . ర | దా . . . త || భు . వి | మీ . . . ద ||

స రి గ రి | స ని ద ప ద ని || రి స ని ద | ప మ గ రి గ మ ||
 ని . జ . | ము . గ . నీ . || వే . . . | క . . దా . . || నెర....

7. సా గ రి | రి స సా , సా || స రి గా | గా మా గా ||
 నె ర . | దా . . . త || భు . వి | మీ . . ద ||

రి గ మ గ | గ రి సా స రి || రి గా రి | స రి గ రి స ని ||
 ని . జ . | ము . గ నీ . || వే . . | క . . దా . . ||

మ గ రి | గ రి స ని దా || రి స ని ద | ప ద ని ద ప మ ||
 నె . ర | దా . . . త || భు . వి . | మీ . . ద . . ||

గ మ ప ద | ని స రి గ మ గ || రి స ని ద | సా రి స ని ద ప మ ||
 ని . జ . | ము . గ . నీ . || వే . . . | క . . . దా . . || నెర

8. స రి గ మ | ప మ గ రి గ మ || ని ద ప మ | ప ద ని స రి ||
 నె . ర . | దా . . . త . . || భు . వి . | మీ . . . ద ||

గ రి స ని | రి స ని ద ప ద || ని స రి గ | మ గ గ రి సా ||
 ని . జ . | ము . గ . నీ . || వే . . . | క . దా . . ||

స రి గ రి | ని స రి స ద ని || రి స ని ద | ప మ గ రి గ మ ||
 నె . ర , | దా . . . త . || భు . వి . | మీ . . . ద . ||

ప ద ని స | మ ప ద ని గ మ || ప ద ని స | , స ని ద ప మ ||
 ని . జ . | ము . గ . నీ . || వే . . . | . క . దా . . || నెరదాత

పట్నం సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్ రచన

3. “పరిధాన మిచ్చితే” అనే బిలహరిరాగం కీర్తనలో చరణంలో నెరవు—

బిలహరి రాగం - ఖండచాపు తాళం

మూలం

; గా | పా దా సా || సా సా | సా స ని దా ||
 . రొ | క్కమి . || చ్చుట | కు నే . . ||

; రీ | స ని దా పా || ద రి స ని | ద పా ద ప మ || గ రి
 . ము | క్లం . . టి || చె . లి . | కా . . . ను || . .

1. ; గా | పా దా ; || సా సా | సా స ని దా ||
 . రొ | క్కమి . || చ్చుట | కు నే . . ||

; పా | దా సా సా || స ని ని ద | దా సా సా ||
 . ము | క్లం . టి || చె . లి . | కా . ను ||

; దా | సా రి గ రి || సా సా | స ని ద ప దా ||
 . రొ | క్లమి . . . || చ్చుట | కు . నే . . ||

; ద రి | స ని దా పా || ద రి స ని | ద పా ద ప మ || గ రి
 . ము . | క్లం . . టి || చె . లి . | కా . . . ను || . .

2. ; పా | పా పా ; || పా పా | మ గ రి గ పా ||
 . రొ | క్కమి . || చ్చుట | కు . నే . . ||

ప ద ద ప | మ గ గ రి సా || స ని ధా | సా ; సా ||
ము . . . | క్షం . . . టి || చె . లి | కా . ను ||

; స రి | గా పా ; || ప ద ద ప | మ గ ప ద సా ||
. రొ . | క్ష మి . || చ్చు . ట . | కు . నే . . ||

స రి గ రి | స ని దా పా || ప ద స ని | ద పా ద ప మ || గ రి
ము . . . | క్షం . . టి || చె . లి . | కా . . . ను || . .

3. ; పా | పా పా ; || ప ద ద ప | మ గ రి గ పా ||
. రొ | క్ష మి . || చ్చు . ట . | కు . నే . . ||

రి గ పా | ని^x ద ద ప మ గ || గ రి ప మ | మ గ గ రి సా ||
ము . . | క్షం . . . టి . || చె . లి . | కా . . . ను ||

స రి గా | రి గ పా ; || ద ప మ గ | రి స రి గ పా ||
రొ . . | క్ష . మి . || చ్చు . ట . | కు . నే . . ||

రి గ ప ద | స రి గ రి స ని || ద రి స ని | ద పా ద ప మ || గ రి
ము . . . | క్షం . . . టి . || చె . లి . | కా . . . ను || . .

4. ; గా | పా దా ; || ద రి స ని | ద ప దా ; ||
. రొ | క్ష మి . || చ్చు . ట . | కు . నే . . ||

ప ద సా | స ని ని ద దా || స ని దా | దా సా సా ||
ము . . | క్షం . . . టి || చె . లి | కా . ను ||

; రి | రి రి సా || స రి గ రి | స ని ద ప దా ||
. రొ | క్ష మి . || చ్చు . ట . | కు . నే . . ||

; గ రి | స ని ద ప దా || ప ద ద రి | స ని ద ద ప మ ||
. ము . | క్షం . . . టి || చె . . . | లి . . కా . .

5. ; గా | పా ద ద సా || సా స ని | ద ప దా ; ||
. రొ | క్ష మి . . . || చ్చు ట . | కు . నే . . ||

; సా|రి గ రీ సా || స ని ని ద|దా సా సా ||
 . ము|క్తం. . టి || చె . లి . |కా . ను ||

; రీ|గ రి రీస సా , || సా స రి|గ రి స ని దా ||
 . రొ|క్త . మి . . . || చ్చుట . |కు . నే . . ||

ద గ గ రి|స ని ద ప దా || స ని ద ని^x|ద పా ద ప మ || గ రి
 ము. . . |క్తం. . . టి || చె . . . |లి . కా . ను || . .

6. ; గ రి|గ రి రీస సా , || సా సా|రి గ రి స ని దా ||
 . రొ . |క్త . మి . . . || చ్చు ట|కు . నే . . . ||

; గా|ప ద సా సా || స ని ని ద|దా సా సా ||
 . ము|క్తం. . టి || చె . లి . |కా . ను ||

; మ గ|ప ద స రి గా || స రి గ ప|మ గ గ రి సా ||
 . రొ . |క్త . మి . . || చ్చు . ట . |కు . నే . . ||

గ రి స రి|స ని ద ప దా || గ రి స ని|ద పా ద ప మ || గ రి
 ము. . . |క్తం. . . టి || చె . లి . |కా . . . ను || . .

7. ; పా|మ గ రి స రి గ || ప ద ద ప|మ గ గ రి సా ||
 . రొ|క్త . మి . . . || చ్చు . ట . |కు . నే . . ||

స రి గ ప|మ గ రి గ పా || ని^x ద ద ప|మ గ గ రి సా ||
 ము. . . |క్తం. . . టి || చె . లి . |కా . . . ను ||

గ రి స రి|గా రి గ పా || మ గ ప ద|స ని ద ప దా ||
 రొ . . . |క్త మి . . || చ్చు . ట . |కు . నే . . ||

గ రి స ని|రి స ని ద ప ద || ద రి స ని|ద పా ద ప మ || గ రి
 ము. . . |క్తం. . . టి . || చె . లి . |కా || . ను

8. ద ప మ గ|రి స రి గ పా || ప ద ద ప|మ గ రి స ని ధ ||
 రొ . . . |క్త . మి . . || చ్చు . ట . |కు . నే . . . ||

స రి గా|రి గ ప మ గా || ప ద ద ప|మ గ ప ద సా ||
ము. . |క్లం. . . టి || చె . లి .|కా . . . ను ||

ప ద స రి|గా స రి గ ప || మ గ రి స|ని ద : రి రీ ||
రా . . .|క్కమి. . . || చ్చు. ట .|కు . నే . . ||

గ రి స రి|స ని ద ప ద రి || స ని ద ని|ద పా ద ప మ || గ రి
ము. . .|క్లం. . . టి . || చె . లి .|కా || . ను

III. మిశ్రచాపు తాళములో నెరవు.

స్వాతి తిరునాల్ రచించిన “పంకజలోచన” అనే కల్యాణి రాగ కృతి
చరణంలో నెరవు.

కల్యాణిరాగం - మిశ్రచాపు తాళం

మూలం

; ; స ని|ద ప పా ; ప మ || దా, నీ,|సా ; సా ; ||
. . బృం|దా . . . వ . || నాం. త .|కృ . త . ||

; సా సా|సా ; ; సా || ని రి స స ని ద|పా ప ద నీ ; ||
. వి వి|ద . . ను || ఖ . . వి . . |హా . . ర . ||

నీ దా స ని|ద ప పా ; ప మ || దా, నీ,|సా ; సా ; ||
. . బృం|దా . . . వ . || నాం. త .|కృ . త . ||

నెరవు

1. ; ; స ని|ద ప పా ; పా || పా , పా ,|పా ని ద దా పా ||
. . బృం|దా . . . వ || నాం. త .|కృ . . త . ||

; పా ద ని|ద ప పా ; ప మ || ప దా ద పా|ప ద నీ సా ; ||
 . వి వి . |ద . . . సు . || ఖ . వి . |హ . . . దా ||

మ ప ద ని

. . . బృందా

2. ; ; స ని|ద ప పా ; ప ద || ప మ గ గా, |గ రి గ రి రి స సా, |
 . బృం. |దా . . . వ . || నాం. . త |కృ. . . త . . .

; సా స రి|రి గా , ; స రి || గా , మ్మా , |పా , ద ప మ గా ||
 . వి వి . |ద . . . సు . || ఖ . వి . |హ . . ర . . . ||

మ ప ద ని-

. . . బృందా

3. ; ; పా|పా ; ; ప మ || ప దా దా, |స ని దా పా ; ||
 . బృం|దా . . వ . || నాం. త . |కృ. . త . ||

; పా ప మ|ప దా ప ప ద నీ || సా , సా , |సా , ని రి స ని ద ||
 . వి వి . |ద . . సు . . || ఖ . వి . |హ . . ర . . . ||

; ; సా | సా ; ; స ని || స రీ రీ , | రి గ గ రి రి స సా , ||
 . బృం|దా . . వ . || నాం త . |కృ. . త . . . ||

; సా స ని|సా రి గ రి స సా || ని రి స స ని ద|పా ; స ని ద ప||
 . వి వి . |ద . . సు . . || ఖ . . వి . . |హ ||

మ ప ద ని

ర . . . బృందావనాంత

4. ; ; సా|సా ; ; గ రి || రి స సా సా , |సా , ని రి స ని ద ||
 . బృం|దా . . వ . || నాం. . త . |కృ. . త . . . ||

; సా స రి|రి గా రి రి స సా || సా , సా , |సా రీ గ రి స ని ||
 . వి వి . |ద . . సు . . || ఖ . వి . |హ . ర . . . ||

దా ; స ని|సా రి గ రి స ని||సా ని రి స ని ద|ని స ని ద ద ప పా,||
 . . బృం. |దా . . వ . . ||నాం. . త . . |కృ. . . త . . . ||

; ప మ పా|ద ని ని ద పా ;||గ మ ప ద ని స|రి గ రి స ని ద ప|
 . వి . వి |ద . . . సు . ||ఖ |వి . . . హ . . ర||

మ ప ద ని-

. . . . బృందా....

5. ; ; స ని|సా రి రీ రీ || రీ , రీ,|రి గ రి రి స సా , ||
 . . బృం. |దా . . వ ||నాం. త |కృ. . . త . . . ||

; సా స ని|గ రి గ రి సా ; || స ని స రీ స|సా రి గ రి స సా ||
 . వి వి . |ద . . . సు . || ఖ . వి . . |హ . . ర . . ||

; ; సా|సా రి ని ని సా ద||ద ప ద సీ స ని ద|ని స ని ద ద ప పా,||
 . . బృం. |దా . . వ . . ||నాం. . త . . . |కృ. . . త . . . ||

; ప మ పా|ద ని స ని ని ద పా||ద ని స రి గ రి||స ని ద ని ద పా గ||
 . వి . వి |ద . . . సు . . ||ఖ . . . వి . ||హ ర||

మ ప ద ని....

. . . . బృందా

6. ; ; గ రి|రి స సా ; స రి||రి గా గా, |గా ; గ గా రి ||
 . . బృం. |దా . . . వ . ||నాం. త . |కృ . త . . ||

; , రి గ రి|రి స సా ; సా || సా, సా, |సా, ని గ రి స ని ||
 . . వి వి . |ద . . . సు || ఖ . వి . |హ . . ర . . . ||

దా; దా|గ రి గ రి సా ; || స రి గ రి స ని|రి స ని ద ద ని ని ద ||
 . . బృం. |దా . . . వ . ||నాం. . త . . . |కృ. . . త . . . ||

ద ప పా, మ ప|ద ని స రి గ రి స ని || ద రి స స ని ద|రి స ని ద పా, గ||
 వి . |వి . . . ద . సు . || ఖ . వి . |హ ర||

మ ప ద ని

. . . . బృందా....

7. ; ; గ రి గా ; ; రి గ ॥ రి స సా సా, రి రి గా ; ॥
 . . బృందా . . వ . ॥ నాం. . త . కృ. త . ॥

; గ రి ప మ గ రి స సా సా ॥ రి గా రి స సా సా ; రి గ గ రి ॥
 . వి . వి . ద . . . సు ॥ ఖ . వి . . హ . ర . . . ॥

స ని దా గా గ రి రి గ గ రి సా ॥ స ని స రి రి స స ని సా గ రి గ రి ॥
 . . . బృందా వ ॥ నాం. . త . . కృ. . త . . . ॥

స ని స ని గ రి స ని రి స ని ద ప మ ॥ గ మ ప ద ని స గ రి స ని ద ప మ గ ॥
 . . వి . వి . ద ను . ॥ ఖ . . . వి . హ ర ॥

మ ప ద ని

. . . . బృందా.....

2. తోడిరాగంలో స్వాతితిరుణాల్ రచించిన “సరసిజ నాభమురారే”
 అనే కృతి చరణంలో నెరవు.

తోడిరాగం - మిశ్ర చాపుతాళం

మూలం

; పా దా పా, ని ద ప మా ॥ ద పా గ మా మ ద ద ప దా ప ॥
 . ము ర వా. . రి . . ॥ ద . . న మీ . . . ర . ॥

; ప దా ప ద ని స ని ద ప ద ని ॥ సా, సా, సా; స ని ద ప ॥
 . మో . . హ . . . న . . . ॥ మ. ణి . భూ. ష . . . ॥

ద మ-ప ని ద ద పా; ద ప మా

. . -ము. ర . వా. రి

1. ; ప ని దా|పా ; పా ; || ప ద ని ద ప మ|ద పా గ మా ; ||
 . ము . ర|వా . రి . || ద . . న . . |మీ . . ర . ||

; దా ద ని|ని సా , సా ; || రీ , సా ,|సా , రి స ని ద ప ||
 . మో . . |హ . . న . || మ . ణి . |భూ . . ష . . . ||

ద మ-ప ని ద ద|పా; ద ప మా

. . -ము . ర . |వా . రి

2. ; స ని దా|పా ; పా ; || ప దా ద ప మ|ప ద ప ద పా ; ||
 . ము . ర|వా . రి . || ద . న . . |మీ . . . ర . ||

; ప దా ప|ద ని స రి సా ; || స ని స రీ స|స ని ద ని నీ సా ||
 . మో . . |హ . . . న . || మ . ణి . . |భూ . . ష . . ||

; సా స రి|రి గా రి రీ సా || స రి గ రి స ని|ద ప ద ని సా ; ||
 . ము ర . |వా . . రి . || ద . . న . . |మీ . . . ర . ||

; స ని ని రి|స ని దా పా ; || ద ని సా ;|ప ద ని సా స ని ద ||
 . మో . . |హ . . న . || మ . ణి . |భూ . . ష . . ||

ప మ-ప ని ద ద | పా ; పా ;

. . -ము . ర . | వా . రి

3. ; దా పా|ప మ గ మ పా ; || మ గ ప మ ద ప|మ గ రీ సా; ||
 . ము ర|వా . . . రి . || ద |మీ . . ర . ||

; సా స రి|గో ; మా; || ప ద ని ద ప మ|ప ద ప ద పా ; ||
 . మో . . |హ . న . || మ . . ణి . . |భూ . . ష . . ||

; దా పా|ద ప మా ప మ గ మ||ప ద ని ప ద మ|ప దా ప ద ని సా||
 . ము ర|వా . . రి . . . ||ద . . న . . |మీ . . ర . . ||

; స రి గ రి|స ని ద ని సా;||ప ద ని ద ని స|ని రి స ని ద పా మ||
 . మో . . . |హ . . . న . ||మ . . ణి . . |భూ . . ష . . ||

ప ద-స ని ప ద|పా ; పా ;

. . -ము . ర . |వా . రి

4. ; పా ద ని|ని సా , సా ; || స రీ రీ స ని|ద ప ద ని సా ; ||

. ము ర . |వా . . రి . || ద . న . . |మీ . . . ర . ||

; స గ రీ రీ|సా ; సా ; || స ని స రీ స|సా రీ గ రీ స ని ద ||

. మో . . |హ . న . || మ . జి . . |భూ . . ష . . . ||

; పా ద ని|స రీ స రీ గా రీ || స రీ గ రీ స ని|రి స ని ద దా పా ||

. ము ర . |వా . . రి . . || ద . . న . . |మీ . . . ర . ||

; గ మ పా|మ ప ద ప ద ని సా||స గ రీ రీ స ని|ద ని సా, స ని ద||

. మో . . |హ . . . న . . || మ . . జి . . |భూ . . ష . . . |

ప ద-స ని దా|పా ; పా ;

. . -ము . ర |వా . రి

5. ; ని దా|ప ని ద ద పా ; || ప దా ని దా|ప ద ని ద ప ని ద ప ||

. ము ర |వా . . . రి . || ద . న . |మీ . . . ర . . . ||

ద మ పా ప ద|స , స ని ద దా||ప ద పా ;|మ ప ద ప ప మ గా ||

, . మో . . |హ . . న . . || మ . జి . |భూ . . . ష . . . ||

; గా మా|ప ద శీ ద ప మా||మ గ ప మ ద ప|మ గ రీ సా ; ||

. ము ర |వా . . రి . . || ద . . . న . |మీ . . ర . ||

; గ మ ప ద|ప మ గ మ పా;||గ మ ప ద ని స|ని రీ స ని ద పా మ||

. మో . . . |హ . . . న . || మ . జి . . . |భూ . . ష . . . ||

ప ద-స ని దా|పా , ని ద ప మా

. . -ము ర |వా . . రి

6. ; దా ద ని|ని సా , సా ; || సా, సా,|సా రీ గ రీ స నీ ||

. ము ర . |వా . . రి . || ద . న . |మీ . . ర . , ||

; స రి స రి | రి గా రి రీ సా || స గ రి రి స ని | ద ప ద ని సా ; ||
 . మో . . . | హ . . . న . || మ . . . జి . . . | భూ . . . ష . ||

; స ని ద ప | ద ని స రి సా ; || ప దా ని దా | ద ని సా ని స రి స ||
 . ము . ర . | వా . . . రి . || ద . న . | మీ . . . ర . . . ||

; స రి గ రి | గ రి స ని ద ప ద ని || సా, రి స ని | ద పా స ని ద ప మ ||
 . మో . . . | హ . . . న . . . || మ . జి . . . | భూ . ష ||

ప ద-నీ దా | పా ; పా ;

. . -ముర | వా . రి

7. , స గ రి రి | సా ; సా ; || ద ద ని సా , | స రి గ రి స గ రి స ||
 . ము . ర . | వా . రి . || ద . . న . | మీ . . . ర . . . ||

రి ని స రి స రి | స మ గ రి రీ సా || స రి గ రి స ని | సా ; , గ రి రి ||
 . . మో . . . | హ . . . న . || మ . . జి . . . | భూ . . ష . . ||

స ని రీ సా | రి స ని స రీ సా || ప ద ని ద పా | ద ని స ని ద ప ద ని ||
 . . ముర | వా రి || ద . . న . | మీ . . . ర . . . ||

గ రి స రి స ని | ద ప ద ని స రీ స || ప ద ని ద ని స | ని స రి స స ని ద ప ||
 మో | హ న . . || మ . . జి . . . | భూ . . . ష . . . ||

ద ని-స ని దా | పా ద ని ద ప మా

. . -ము . ర | వా . . రి

3. శంకరాభరణరాగం లో “మనసు స్వాధీనమైన” అనే త్యాగరాజ కృతి అనుపల్లవి వద్ద నెరవు.

మూలం

అ|| ; సా సా | స ని ద ని ద పా మ | దా , పా , | ప మ ద పా మ ప మ ||
 . త ను | వు . . . తా . . || . . ను . | గా ||

గ రి గా గ మ | మ పా , ద ప మా || పా ప ద నీ | సా ; స ని ద ప ||
 . . ద ని . | యెం. . చు . . || వా . . . | ని . కి . . . ||

ద ని సా స రి | స ని ద ని ద పా , ||
 . . త ను . | వు . . . తా . . . ||

నెరవు

1. ; సా సా | సా ; ; స ద || నీ , సా , | సా స ని స రి స ||
 . త ను | వు . . తా . || . . ను . | కా ||

; సా రి గ | రి స సా సా ; || సా స ని ద ని | ద పా , స ని ద ప ||
 . ద ని . | యెం. . చు . || వా | ని . . కి ||

ద ని-సా సా | స ని ద ని ద పా ,
 . . - త ను | వు . . . తా

2. ; సా స రి | స ని దా పా గ మ || ప ద ని ద పా | ప మ ద ప మ గ ప మ ||
 . త ను . | వు . . . తా . || . . . ను . | గా ||

గ రి గా గ మ | ప దా ప మా ; || పా ద రి స ని | ద ని ద పా గ మ ప ||
 . . ద ని . | యెం. . చు . || వా | . . ని . కి . . . ||

ద ని-సా స రి | స ని ద ని ద పా ,
 . . - త ను . | వు . . . తా

3. ; సా సా | సా ; ; స ని || స రి గ రి స సా | స ని రి స స ని సే ||
 . త ను | వు . . తా . || . . . ను . . | కా ||

; సా స ని | సా రి గ రి స సా || స రి గా మ గ రి | రి గ గ రి రి స సా , ||
 . ద ని . | యెం. . చు . . || వా | ని . . . కి ||

; సా స రి | గ మ గ రి రి స సా , || స ని స రి స | స ని రి స దా ద ని ||
 . త ను . | వు . . . తా . . . || . . ను . . | గా ||

ని ప ప మ పా|ప ద నీ సా;||గ రీ స రీ స ని|ద రీ స ని ద పా ప ||
 . . ద . ని |యెం. . చు.||వా |ని కి ||

ద ని-సా సా|స ని ద ని ద పా ,
 . . -త ను |వు . . . తా

4. ; గా గ మ|మ పా , ; ప మ||దా , పా ,|ప మ ద ప మ గ ప మ ||
 . త ను . |వు . . . తా . || . . ను . |గా ||

గ రి-గా గ మ|ప దా ప మా;||ప దా నీ స ని ద|స ని దా పా ; ||
 . . ద ని . |యెం. . చు.||వా |ని . . కి . ||

; దా పా|ప మ ప మ గ రి గ మ||ప ద ని ద పా|స ని ద పా మ ప మ||
 . త ను |వు తా . || . . ను . |గా ||

గ రి-గ మ ప మ|ప దా ప మ ప ద ని||స రీ గ రీ స రీ|స ని ద పా గ మ ప||
 . . ద . ని . |యెం. . చు . . . ||వా |ని . . . కి . . ||

ద ని-స ని గ రీ|స ని ద ని ద పా ,
 . . -త . ను . |వు . . . తా

4. ; సా గ రీ|స సా , ; స ని||స రీ రీ సా|స రీ గా మ గ గ రీ ||
 . త ను . |వు తా . || . . ను . |గా ||

స స సా స స రీ|గ మ మ గ గ రీ సా||స ని స రీ స|స ని గ రీ స ని ద ని||
 . . . ద ని . |యెం. . చు . . ||వా |ని . . . కి . . . ||

ని ప-ప మ ప ద|స ని దా స ని ద ప||మ ప ద ని స ని|స రీ రీ స రీ గ మ గ||
 . . -త . ను . |వు . . తా . . . || . . ను . . . |గా ||

గ రీ-స ని గ రీ|స ని ద ని ద పా,||మ ప ద ని స రీ|గ రీ స ని ద పా ప||
 . . -ద . ని . |యెం. . . చు . . ||వా | ని . కి||

ద ని-సా స రీ|స ని ద ని ద పా ,
 . . -త ను . |వు . . . తా

6. ; సా స ని|ద ప మ గ మ ప డ ని||రీ స ని ద ప మ|ద ప మ గ ప మ గ రి||
 . త ను .|వు . . . తా . . . ||ను. |గా ||

స ని-స రి గ మ|పా ద ప మ గ మ ప ద ని|స రి గ రీ స ని|స ని ద ప మ ప ద ప||
 . .-ద . ని .|యెం. . . . చు . . . |వా. |ని . . . కి . . . ||

ద ని-స ని రీ సే|గ రీ స ని స రి గా||మ గ రీ స సా|స రి గ రీ గ రీ స ని
 . .-త . ను .|వు . . . తా . . . ||. . . ను . |గా. |

ద ప-ద ని స రీ|ప ద ని స మ ప ద ని||గ రీ స ని ద రీ|స ని ద పా గ మ ప
 . .-ద . ని .|యెం. . . . చు . . . ||వా |. . ని . కి . . . ||

ద ని-స ని గ రీ|స ని ద ని ద పా ,
 . .-త . ను .|వు . . . తా

4. ఖరహరప్రియరాగం లో “ప్రక్కల నిలబడి” అనే తాట్టగరాజు
 కీర్తన లో చరణం వద్ద నెరవు.

ఖరహరప్రియరాగం - మిశ్రచాపు తాళం

మూలం

; , ని దా|పా ; పా ; || మ గ ప మ మ రి|రీ గా గ రి రీ ||
 . . త ను|వు . చే . || మం |ద . న . . . ||

; , రి రి గ|గ మా , మా ; || ప మ ప దా ప|ద స ని ద పా ; |
 . . మొన . |రిం . . . చు . || చు |న్నా . . . రా . |

మ ప ద-ని దా|పా ; పా ;
 . . .-త ను|వు . చే

నెరవు

1. ; , ద నీ|ని ద దా దా ;||దా ని స ని ద|ప ద ని ద ద నీ ద ||
 . . తను|వు . . చే .||వం|ద . . . న . . ||

; , ద స ని ద|పా ; పా ;||మ గ ప మ గా|గ రి రీ సా రి గ ||
 . . మొ. న .|రిం . చు .||చు|న్నా. . రా . . ||

మ ప ద-ని దా|పా ; పా ;
 . . .-త ను|వు . చే

2. ; , స నీ|దా ; దా ; || ; ద ని స ని|ద స ని ని దా ; ||
 . . తను|వు . చే . || . వం . . .|ద . . . న . ||

; , ద ద ని|నీ సా సా ;||ని రి స స ని నీ|ద ని స ని ద పా ; ||
 . . మొన .|రిం . చు .||చు|న్నా. . రా . ||

మ ప ద-ని దా|పా ; పా ;
 . . .-త ను|వు . చే

3. ; , ద ద ని|ని సా , సా ; || ; సా ;|సా రీ స ని దా ||
 . . త ను .|వు . . చే . || . వం .|ద . న . . ||

; , ద ద ని|నీ సా సా ; || ద ని స రీ స|రి మ గ రి సా ; ||
 . . మొన .|రిం . చు . || చు|న్నా. . రా . ||

; , స రి స|రి మ గ రి సా;||ని సా రీ గ రి స|స ని రి స స ని నీ|దా||
 . . తను .|వు . . . చే .||వం|ద . . . న . . . ||

; , ప ద ప|ద స ని ద పా;||మ ప ద ని స రి|రి మ గ రి స ని ద ప||
 . . మొన .|రిం . . . చు .||చు|న్నా. . ర . . . ||

మ ప ద-ని స ని ద|పా ; పా ;
 . . .-త . ను .|వు . చే

4. ; , ద స ని ద పా ; పా ; || ప మ ప దా ప | మ గ ప మ మ గా , రీ ||
 . . త . ను . | వు . చే . || వం | ద న . . . ||

; , రి రి గ | గ మా , మా ; || రి గ మ ప ద ని | ని ద దా పా ; ||
 . . మొన . | రిం . . చు . || చు | న్నా . . రా . ||

; , గ గ ప | మ గ రీ రీ సా || రి గ మ పా మ | ప ద ని ద ద నీ ద ||
 . . త ను . | వు . . చే . || వం | ద న . . . ||

ద ప మ ప ద ని | స రి రి స రి మ గ రి || స ని రి స ని ద | ని స ని ద పా రి గ ||
 . . . మొన . | రిం . . చు . . || చు | న్నా . . . రా . ||

మ ప ద - ని దా | పా ; పా ;

. . . - త ను | వు . చే

5. ; , స రీ | స ని దా సీ ; || స ని స రీ స | రీ గా గ రి రి ||
 . . త ను | వు . . చే . || వం | ద . న . . . ||

; , స రీ | స రి గ రి రి గా రి || రి గ గ మా గ | గ రి రీ , మ గ రి సా ||
 . . మొన | రిం . . చు . . || చు | న్నా . . . రా . . . ||

; , గ రీ | స ని ద ని ని సా , || ద ని స రీ స | రి మ గ రి సా ; ||
 . . త ను | వు . . చే . . . || వం | ద న . . . ||

; , ద నీ | రి స నీ ని ద పా || ద ని స రి గ రి | స స ని ద ప ని ద ప ||
 . . మొన | రిం . . చు . . || చు | న్నా . . . రా . . . ||

మ ప ద - ని దా | పా ; పా ;

. . . - త ను | వు . చే

6. ; , స ని ద | ప మ ప ద ని ద పా || మ గ ప మ ద ప | ని ని ద ప మ గ ప మ ||
 . . త ను . | వు . . . చే . . || వం | ద న ||

గ రి స రి రి గ | మ పా మ గ గ రి న || రి గ మ పా మ | ప ద ని స ని ద పా ||
 . . . మొన . | రిం . . చు . . . || చు | న్నా . . . రా . . . ||

ః , ని ద ప | ద ప మ ప మ గ రి స || మ గ రి గ మ ప | ద ప మ ప ద ని స ని ||
 . . త ను . | వు . . చే || వం | ద న ||

ని ద ప ద ద ని | స రి గ మ గ రి సా || ప ద ని స రి గ | రి స ని ని ద ప ని ద ||
 . . . మొ న . | రిం చు || చు | . న్నా . . . ర . ||

మ ప ద ని దా | పా ; పా ;
 . . . త ను | వు . చే

ఈ నెరవులు వ్రాసిన కృతులు విద్యార్థులకు రాకపోయినా, ముందు నెరవు నేర్చి తరువాత ఆ, యా కృతులు నేర్పవచ్చును. కృతులు రావని నెరవు పాఠం చేయించడం మానివేయకూడదు.

IV. ఆది తాళములో నెరవు :—

1. శంకరాభరణరాగంలో “ప్రాణనాథ బిరానబ్రోవవే” అనే త్యాగరాజ కృతిలో చరణంలో నెరవు :

శంకరాభరణం రాగం - ఆదితాళం

మూలం

ః ; ; సా సా సా ; స ని | ద నీ ని పా ప మ | పా దా ; నీ ||
 . . . తి న్న గా . వె . | ల . యు . ది . | వ్య రూ . ప ||

సా ; ;
 మా

నెరవు

1. ; ; ; సా సా సా ; స ని | స గ రి రి స సా సా | స రి స ని దా పా ||
 తి న్న గా . వె . | ల . . యు . . ది | వ్య రూ . . ప ||

స ని ద ప ద ని-సా సా సా ;

మా. . . . -తి న్న గా

2. :::: సా స రి స ని దా ప మ | ద ప మ మ గ రి గ మ | పా ప ద నీ స ని ||
.... తి న్న . గా . . వె . | ల . . యు . . ది . | వ్యరూ . . ప . ||

ద నీ ప ద ని-సా సా సా ;

మా. . . . -తి న్న గా

3. :::: సా స ని ద పా, మ గ | మ పా పా, ప మ | పా ప దా ప ప ద ||
.... తి న్న . గా . . వె . | ల . యు . ది . | వ్యరూ . . ప . ||

నీ సా; సా స ని స రీ స స ని | స రి గ రీ స సా సా | స ని గ రి స ని ద ప ||
. మా. తి న్న . గా . . వె . | ల . . యు . . ది | వ్య. రూ . . ప . ||

స ని ద ప ద ని-సా సా సా ;

మా. . . . -తి న్న గా

4. :::: సా సా సా ; స ని | స గ రి రీ స స రి | గా మ గ రి రీ ||
.... తి న్న గా . వె . | ల . . యు . ది . | వ్యరూ . . ప ||

మ గ రి సా, స ని రి స గ రి స ని ద ని | ద పా పా , గ మ | పా మ ప ద ని స రి ||
మా. . . . తి . న్న . గా . . వె . | ల . యు . ది . | వ్యరూ . . ప . ||

స ని ద ప ద ని-సా స రి స ని దా

మా. . . . -తి న్న . గా

5. :::: సా స ని ద పా, ప మ | గ మ ప మ గ రి గ మ | పా ప దా ప ప ద ||
..... తి న్న . గా . . వె . | ల . . యు . . ది . | వ్యరూ . . ప . ||

సీ సా ; సా స ని గ రి స ని ద రి | స ని ద ని ద ప మ గ | మ ప ద ని సా ద రి ||
. మా. తి న్న . గా . . వె . | ల . . యు . . ది . | వ్య. రూ . . ప . ||

స ని ద ప ద ని-స ని గ రి స ని దా పా

మా. . . . -తి . న్న . గా . . వె

6. :::: సా స ని స రీ స స ప | ద నీ సా , సా | స రీ గా , మా ||
..... తి న్న . గా . . వె . | ల . యు . ది | వ్య . రూ . ప ||

మగరీ;గపమమగా;మా | మగరీ రీ ,గరీ | మగరీసా , సా ||
మా....తి .న్న . గా . వె | ల . .యు.ది . | వ్య . రూ . ప ||

స నిసరీససరిగా మ గ రీ రీ | మగరీసా , సని | గ రీ స ని దపగరీ ||
మా....తి.న్న గా . . వె | ల . .యు. ది . | వ్య . రూ . . ప . ||

స ని ద ప ద ని-సా సా సా ;
మా. . . . -తి న్న గా

7. :::: సా స ని ద పా, గమ | దపమమ గరిసరి | గామగరిసా ధన్తి ||
..... తి న్న . గా . . వె . | ల . . యు . .ది . | వ్య . .రూ . ప ||

సా;పమగ రిగమపాగమ | పమప మగరిగమ | ప దనిద పమగమ ||
మా..తి .న్న .గా . . వె . | ల .యు. . .ది . | వ్య . .రూ . . ప . ||

పా ; దదపా స నిదాగరీ | సని ద పదనిసని | గ రీ మ గ రీ సగరీ ||
మా.... తి .న్నగా . . వె . | ల .యు. . .ది . | వ్య . రూ . . . ప . ||

స ని ద ప ద ని-సా గ రీ రీ స సా ,
మా. . . . -తి న్న .గా

8. :::: గా మా గా ; గ రీ | మ గ రీ సా, సా | స రీ గా , మా ||
..... తి న్న గా . వె . | ల . యు . . ది | వ్య . రూ . ప ||

మ గ గా ; గ రీ గ రీ గా మా గా|గా, మ గ రీ సా|సా సా ; రీ గ||
మా తి . న్న . గా . వె |ల . యు . . ది |వ్య రూ . ప .||

రీ ;సాసా స నిస రీ, ప మ|మ గ రీ సా , గ రీ|స ని రీ స ని ద సని||
మా. . తి న్న .గా . . వె . |ల . . యు . ది . |వ్య . రూ . . . ప .||

ద ప మ ప ద ని-సా సా సా ;
. . మా -తి న్న గా

1. కాంభోజి రాగంలో “మా జానకి చెట్టబట్టగ” అనే త్యాగరాజ కృతిలో చరణంలో నెరవు :

మూలం

;;; నీ దా పా ; దా|పదా ప మ మా గా|గ మ పా ; ద ప ||
.... వా ని మా . ట|ల . కు . . కో|ప గిం . చి . ||

ద నీ ద ప మ-నీ దా పా ;
కం . ట . . -వా ని మా....

నెరవు

1. ;;;; నీ దా పా ; పా|పా , పా , మ గ|మా పా ; పా ||
.... వా ని మా . ట|ల . కు . కో . | ప గిం . చి ||

పా, పా, నీ దా పా ; మ గ|మ పా పా, పా|ప ద సా ; స ద ||
కం. ట. వా ని మా . ట . |ల . కు . కో|ప . గిం . చి . ||

ద నీ ద ప మ-నీ దా పా ;
కం . ట . . -వా ని మా

2. ;;;; నీ దా పా ; ద ప | ద నీ దా , పా | ద ప దా నీ దా ||
.... వా ని మా . ట . | ల . కు . కో | ప . గిం . చి ||

ప దనిదపమగాగమపా ; పమ | పదాదపమపద | సాపదసాసద ||
కం.. ట. . వాని . మా.ట . | ల . కు.. కో. | పగిం . . చి . ||

ద నీ ద ప మ-నీ దా పా ;
కం . ట . . -వా ని మా

3. ;;;; నీ దా పా ; ప మ | మ గ రి సా, సా | రీ గ మ పా పా ||
.... వా ని మా . ట . | ల . . కు . కో | ప గిం . . చి ||

ప మ గ రి గ మ ప మ గా ప ద సా స ద | రి స ని దా , ప ద |
కం . ట . . . వా . ని మా . . ట . | ల . . కు . కో . |

| స రి గ మ గ రి స ద ||

| ప . గిం . . . చి . ||

రి స ని ద ప మ-నీ దా పా ;

కం . . ట . . -వా ని మా ;

4. :::: ప ద సా సా ; స ని | ని ద ప దా , ప ద | సా రి గ రి సా ||
.... వా . ని మా . ట . | ల . . కు . కో . | ప గిం . . చి ||

స గ రి స ని ప ప ద సా స ని ద ప దా | ద సా సా , స రి | గా మ గ రి స రి ||
కం . . ట . . వా . ని మా . . . ట | ల . కు . కో . | ప గిం . . . ||

మ గ రి సా , స రి గా మ గ గ రి సా | రి స ని ని ద ప ప ద | సా మ గ ప ద సా ||
కం . . ట . వా . ని మా . . . ట | ల . . కు . కో . | ప గిం . . . చి ||

రి స ని ద ప మ-నీ దా పా ; దా

కం . . ట . . -వా ని మా . ట

5. :::: రీ రీ రీ ; రీ | రి స ని ద పా ద ప | మ గ ప ద సా సా ||
.... వా ని మా . ట | ల . . . కు కో . | ప . గిం . . చి ||

స రీ రీ , రి గ మ గ గ రి సా రీ | రి గ రి సా సా | స ని ని ద ప ప ద ||
కం . ట . వా . ని . మా . . ట | ల . కు . కో | ప . గిం . . . చి . ||

ద సా సా , ప ద సా మ గ ప ద సా | స రి గ మ పా మ గ |
కం . ట . వా . ని మా . . . ట | ల . . . కు కో . |

| ప ద స రి గ రి స ద ||

| ప . గిం . . . చి . ||

రి స ని ద ప మ-నీ దా పా ; దా

కం . . ట . . -వా ని మా . ట

6. :::: గా మా గా ; గ రి|గ మా గా , మా|గా మ గ రి స రీ ||
.... వా ని మా . ట .|ల . కు . కో | ప గిం . . . చి ||

మ గ రి సా, స రి గా మ గ రి స రీ|మ గ రి సా , సా|సా రీ ; రీ ||
కం . . ట . వా . ని మా . . . ట|ల . . కు . కో|ప గిం . చి||

మ గ రి గ రి స స ని ద ప ద రి స ని ద ప|ని ద ద ప మ గ ప ద |
కం . . ట . . వా . ని . మా . . . ట .|ల . . . కు . కో . |

| స రి గా మ గ రి స ద రి ||

| ప . గిం చి . ||

శి స ని ద ప మ-ప స ని ద పా ; దా
కం. . ట . . -వా . ని . మా . ట

7. :::: ద స ని నీ దా , ద ప|ద నీ దా , ద ప | ద స ని ద పా, పా ||
.... వా . ని . మా . ట .|ల . కు . కో . | ప . . . గిం. చి ||

మ గ మ పా, మ గ మా పా ; పా|పదాదపమపద|సా రి స ని ప దా ||
కం . . ట . వా . ని మా . ట|ల . కు . కో . | ప గిం . . . చి ||

ద సా సా, స ని ద ప మ గ ప ద సా | రి స ని ని ద ప ప ద |
కం . ట . వా . ని . మా . . . ట | ల . . కు . . కో . |

| సా ప ద స ని ప ద ||

| ప గిం . . . చి . ||

ద సా సా, పదసరిగ పమగరి | మగరిసా,మగ | రీ గ రి సా రి స ||
కం . ట . వా.ని.మా. . . ట | ల . . కు . కో . | ప గిం . . చి . ||

ని ద ని ద ప మ-ప స ని ద పా ; దా
కం. ట . . . -వా . ని . మా . ట

31. షణ్ముఖప్రియరాగంలో “మరివేరే దిక్కే-వరమ్మ” అనే పటన్నం సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్ కృతిలో అనుపల్లవి వద్ద నెరవు :

మూలం

:::: పాదాః ; పాః । తం, తం ; సః । గా గా తా తా ని ॥
 ద రి . ధా . ప్త । ట . ని . ధా . । . జ్ఞా . . తి . ॥

శా, శా, నీ నీ శా; శం విశి, శా, శి | శా ని శం శి శం ని ||
 దీ . ర్చి . దయ జ్ఞా . చి . | బ్రో . ట్ . దో | ర ని . . త్త . ||

రంః సః ని ద ప మ-పా ప ద ని ; పః || రం రం
 శా . . బా . . - ప రి . దా . ప్త || యే ని

నెరవు

1. ૐଁ ്ప ద నీ డా ద ని । శ్చ , శ్చ , శ్చ రి । గ్గ శ్చ రి రి రి ని ॥
.... ద రి . డా . పు . । తే . ని . నా . । . జా . . లి . ॥

సా , సా , నీ నీ సా ; సా | సా ని సా హే సా హే | సా సా హే హే సా ని ||
 దీ . ర్చి . దయజ్ఞా . చి | బ్రహ్మ . పూ . . ద్వా | ర నీ . . శ్ర . ||

రింః ని ద ప మ-పా ప ద ని ; శః || రిం, రి,
కా . . పా . . - ద రి . దా . ప్త || తా . ని

2. ു൬ ു൬ ു൬ ; ു൬ | ു൬ , ു൬ , ു൬ ു൬ | ു൬ ു൬ ; ു൬ ||
... ു൬ . ു൬ . ു൬ | ു൬ . ു൬ . ു൬ | . . ു൬ . ു൬ ||

సం. రే. రే. సం. వి. సా. రే. గ. రే. సం. వి. ద. వి. సా., సా., ప. ద. బో. ద. వి. సా. సం. వి. ||
 దీ. ర్చి. . . ద. య. జ్ఞా. . . చి. బ్రో. ష. డో. ర. బో. . . త్త. ||

అం. వి. ద. ప. మ. వా. ప. ద. లి; పా. | అం, అం
 శా. . . వా. . . ద. రి. ది. పా. | అం. లి. . .

3. :::: పా దా పా ; ప మ | ప ద ని ద ప మ ప ద | నీ ద ని సా స ని ||
.... ద రి దా . పు . | లే . . ని . . నా . | . జా . . తి . ||

సా, సా, రీ సా ని స రీ సా | ని ద ని ద ప మ ప ద | ని స రీ గ రీ స నీ ||
దీ . ర్చి . ద యజ్ఞా . . చి | బ్రో . చే . . దా . | ర . నీ . . . పు ||

రీ స ని ద ప మ-పా ప ద నీ ; సా | రీ, రీ,
కా . . వా . . -ద రి . దా . పు | లే . ని .

4. :::: రీ స ని నీ సా , సా | సా, సా, స రీ | గా గ రీ రీ సా ||
.... ద రి . . దా . పు | లే . ని . నా . | . జా . . తి ||

ని స ని ద ప మ ప ద నీ ద ని సా సా | స ని స రీ స స రీ |
దీ . . ర్చి . . ద . యజ్ఞా . . చి | బ్రో . చే . . దా . |

| గ రీ ని స రీ స ద ని ||

| ర . నీ . . . పు . ||

రీ నీ ద ప మ-పా ప ద నీ ; సా | రీ, రీ,
కా . వ . . -ద రి . దా . పు | లే . ని .

5. :::: ప మ గ రి గ మ పా పా | ప దా ద ప మ ప ద | ప మ గ రి రీ సా ||
.... ద . రి . దా . . పు | లే . ని . . నా . | . . జా . . తి ||

స రీ రి స ని స గ రీ గ మ పా ప మ | ప ద ని ద ని స ప ద |
దీ . ర్చి . . ద . యజ్ఞా . . చి . | బ్రో . . చే . . దా . |

| ని స రీ గ రీ సా ద ని ||

| ర . నీ . . . పు . ||

సా రీ స ని ద ప మ-పా ప ద నీ ; సా | రీ, రీ,
కా . . . వా . . -ద రి . దా . పు | లే . ని

6. :::: నీ నీ సా ; స ని | రీ, సా, సా | రీ స రీ గా రీ స ||
.... ద రి దా . పు . | లే . ని . నా | . జా . . తి . ||

రీ , రీ , స రీ గా రీ గ ప మ గా | రీ , సా , స ని |
 దీ . ర్చి . ద . య జ్ఞా . . . చి | బ్రో . చే . దొ . |

| సా రీ గ రీ సా స ని ||

| ర నీ . . . పు . ||

రీ స ని ద ప మ-పా ప ద నీ ; సా | రీ , రీ ,
 కా . . వా . . -ద రి . దా . పు | లే . ని

7. :::: నీ నీ ద ని ద ద నీ | ద నీ ద ప మ ని ద | ప మ ప ద ని స ద ని ||
 ద రి దా . . . పు | లే . ని . . నా . | . . జ్ఞా . . . లి . ||

రీ స ని ద ప మ ప ద ని స రీ స ని స రీ స | ని ద ని స రీ స గ రీ |
 దీ . . ర్చి . . ద . య . జ్ఞా . . . చి . | బ్రో . . చే . . దొ . |

| స రీ గ రీ స ని ద ని ||

| ర . నీ . . . పు . ||

సా రీ స ని ద ప మ-పా ప ద నీ ; సా | రీ , రీ ,
 కా . . . వా . . -ద రి . దా . పు | లే . ని .

4. భైరవి రాగంలో “లలిత శ్రీప్రవృద్ధి” అనే త్యాగరాజ కృతిలో
 చరణం వద్ద నెరవు.

మూలం

చ॥ ; మమామమా-మగపమ గరిసా | ; రిగమపదా | పా ; పా పా ||
 . తె లి య ని-బా . . . లు.డు | . గా | దా . అం బ ||

; ద ని సా సా ; రీ స ని ద పా మా ; ప దా ప | ప మ ద ప మ గ రి స
 . తె లి వి నీ- సా . . . మ్ము | గా | దా . . అం . బ .

రి గ-మ మా మ మా

.... తె లి య ని

నెరవు

1. ; రి గా మ మా-రీ గ మ గ రి సా | రీ గామపదా | పా; ప నిదప ||
 . తె లి య ని -బా . . లు . డు | గా | దా . అం . బ . ||

ద మ ద నీ స గ రి-స రి స ని దా పా | మ ప ద ని సా, రి |
 . . తె లి వి నీ .- . సా . . మ్ము | గా |
 | స ని ద ప మ గ రి స ||
 | దా . . . అం . . బ ||

రి గ-మ మా మ మా
 . . -తె లి య ని

2. ; పపాదపా-మగరిగమామా | పదపదదనీద | దాపాపాపా ||
 . తె లి య ని -బా . . . లు డు | గా | దా . అం బ ||

; ద నీ స రి మ-గ రి సా ; సా | నీ ; రిసాని | నిదపా స నిదప ||
 . తె లి వి నీ .- . సా . మ్ము | గా | దా . . అం . బ . ||

ద మ ప దా ని దా-; ద నీ స సా | స రీసరిమగరి | సా ; సా సా ||
 . . తె లి య ని- . బా . లు డు | గా | దా . అం బ ||

; రి గా రి నీ-; రి స ని ద పా | మ; పదాప|మ ప ద ప మ గ రి స||
 . తె లి వి నీ- . సా . . . మ్ము | గా | దా . . అం . బ . ||

రి గ-మ మా మ మా
 . . -తె లి య ని

3. ; ని నీ ద పా - పా ; దా పా|మ గ రి గ మ ప దా|పా ; దా పా ||
 . తె లి య ని - బా . లు డు|గా |దా . అం బ ||

; ద నీ ద ప ద-ప ద ద నీ ద దా|పా ; దా పా|పా దా ద ప మ్ము ||
 . తె లి వి నీ .- . . సా . . మ్ము|గా |దా ||

ః ప పా ద పా-మ గ ప మ గ గ రి స | రి గ రి గ మ ప ద ప |
 . తె లి య ని-బా . . . లు . డు . | గా |

| ద నీ ద దా పా ||

| దా . . అం బ ||

ః ద ని సా ప ద-ని స రి గా గ రి స | గ రి స రి స ని ద ప |
 . తె లి వి నీ . . . సౌ . మ్ము . . | గా |

| మ ని ద ప మ గ రి స ||

| దా . . . అం . . బ ||

రి గ-మ మా మ మా

. . -తె లి య ని

4. ః ద ని స సా-సా ; సా సా|; ద ని స రి స|రి మ గ రి సా సా ||
 . తె లి య ని-బా . లు డు|. గా|దా . . . అం బ ||

ః రి గా రి సా-; గ రి స ని దా | ; ద ని ని సా, | ; ; గ రి స ని ||
 . తె లి వి నీ- సౌ . . . మ్ము | . గా . దా . . | . . అం. బ . ||

దా ద నీ స రీ-రి స రి మ గ రి సా | సీ ; స రి గ రి|రి సా ని ని ద పా||
 . తె లి య ని-బా. . . లు . డు | గా|దా . . అం . బ ||

ః ద ని సా ద ని-స ని రి స ని ద పా | మ ప ద ని సా , రి |
 . తె లి వి నీ . . . సౌ . . . మ్ము | గా |

| స ని ద ప మ గ రి స |

| దా . . . అం . . బ |

రి గ-మ మా మ మా —

. . -తె లి య ని —

5. ః మ మా మ మా-మ ద ప ప మ గ రి గ|మ ప ద ప ద నీ ద |
 . తె లి య ని -బా . . . లు . డు .|గా |

| దా పా ప ని ద ప ||

| దా . అం. బ . ||

ద మ ప దా ని ద ని-సా సా ; సా|స రీ స రీ మ గ రీ|సా, రీ స ని దా||
 . . తె లి వి నీ . . . సౌ . మ్ము|గా . . దా . . . |అం . . బ . . ||

; ద నీ స రీ-రీ ; గా రీ | సా రీ స రీ గ రీ | రీ గా రీ రీ సా ||
 . తె లి యని-బా . లు డు | గా | దా . . అం బ ||

; ద నీ స రీ గ రీ-స రీ స ని దా పా | మ ప ద ని స రీ గ రీ |
 . తె లి వి నీ సౌ . . మ్ము | గా |

| స ని ద ప మ గ రి స ||

| దా . . . అం . బ . ||

రి గ-మ మా మ మా

. . -తె లి య ని

6. ; ద నీ స రీ-రీ గా రీ స రీ|; స రీ గ మా గ|గ రీ రీ, మ గ రీ సా||
 . తె లి యని-బా . లు . డు|గా |దా అం . బ ||

; రీ గా రీ సా-; సా ; సా|ద ని సా ని స రీ గ | రీ స ని ద నీ ; ||
 . తె లి వి నీ- సౌ . మ్ము|గా . . దా . . . |అం . . . బ . ||

; గ రీ స రీ-ని స రీ స రీ గ రీ | స ని రీ స గ రీ రీ స |
 . తె లి యని-బా . . . లు . డు | గా |

| నీ , ద దా పా ||

| దా . . అం . ||

; రీ గా రీ స రీ - గ రీ స ని దా పా | మ ప ద వి స రీ స రీ గ రీ |
 . తె లి వి నీ సౌ . . మ్ము | గా |

| స ని ద ప మ గ రి స ||

| దా . . . అం . బ ||

రి గ-మ మా మ మా

. . -తె లి య ని

ఈ నాలుగు తాళములలోనూ వ్రాసిన నెరవులన్నీ నమోనాలు మాత్రమే. అనుభవజ్ఞులైన సంగీత విద్వాంసులు వారికి నచ్చిన రీతిలో నెరవులు వ్రాసి విద్యార్థులకు నేర్పి పాడించవచ్చును. ఈ మోస్తరుగా వేరే వేరే తాళములలో వేరే వేరే జాగాలతో నెరవు నేర్చుకుంటే విద్యార్థులకు నెరవు నడిపించే మార్గం మనసుకి పట్టి, సొంతంగా నెరవు పాడగలుగుతారు. గురువు పాడుతూ, విద్యార్థిచేత పాడిస్తూ సాధకం చేయిస్తే ఒక సంవత్సరం కాలములో నెరవు విద్యార్థులకు స్వాధీనమై పోతుంది. గట్టి ప్రయత్నం చెయ్యాలి.

అనుభవజ్ఞులైన సంగీత విద్వాంసులు వారికి నచ్చిన రీతిలో నెరవులు వ్రాసి విద్యార్థులకు నేర్పి పాడించవచ్చును.

ఈ మోస్తరుగా వేరే వేరే తాళములలో వేరే వేరే జాగాలతో నెరవు నేర్చుకుంటే విద్యార్థులకు నెరవు నడిపించే మార్గం మనసుకి పట్టి, సొంతంగా నెరవు పాడగలుగుతారు.

III

నొకే షను
ప్రకరణము

Notation

పీఠిక

సంగీతవిద్య వేదమువలె గురుముఖతః నేర్చుకుని సాధకంచేసి తిరిగి శిష్యుల ద్వారా అదే పద్ధతిలో ప్రచారం చేయవలసిన విద్య. ప్రాచీన కాలములో అదేవిధంగా ప్రచారమవుతూ ఉండేది. కాని ఏ విద్య అయినా మహనీయుల మెదడుల లోనే బంధింపబడిన విద్య చిరస్థాయిగా ఉండే అవకాశంలేదు. ఏ కారణంచేతనైనా విద్యాప్రచారము సన్నగిల్లిపోతే ఆ మహావిద్వాంసుల విద్యానుభవ సంపదలు అదృశ్యమై క్రింది తరాలవారికేమీ మిగలదు. లిఖిత రూపములో భద్రపరిస్తే ఏ విద్యకూ క్షీణదశ అంటూ ఉండదు. ఎవరైనా పుణ్యాత్ములు వ్రాతరూపేణ భద్ర పరచిన విద్యను పునరుజ్జీవింపజేసి ప్రచారంలోకి తీసుకువస్తారు.

1904 సంవత్సరములో వెలువడిన “సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని”లో శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితులు ముత్తుస్వామి దీక్షితులవారి కృతులు, ఆ కాలములో ప్రచారములోనున్న త్యాగరాజాది ప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుల కృతులు, నాటేషనులో వ్రాసి సంగీతంలోకాని కెన్నరాని మహోపకారం చేశారు. ఆ తరువాత తచ్చూరు సింగరాచార్యులు, కె.వి శ్రీనివాస అయ్యంగారు మొదలైన విద్వాంసులు నాటేషనుతో వందలాది కృతులు అచ్చువేశారు. అటువంటి సంగీత గ్రంథాల కినాడు ఏమీ లోటు లేదు.

ఈ విధంగా నాటేషనుతో అచ్చైన గ్రంథాలలోని కృతులు మొదలైనవి చాలామందికి అర్థమయేటంత సులభశైలిలో ఉన్నాయి. మంచిదే. అరవ లిపిలో అచ్చైన పుస్తకాలు చాలావరకూ సులభమైన నాటేషనులోనే వ్రాసి ఉన్నాయి. అరవ భాషలో అచ్చైన “కృతిమణిమాల” అనే సంగీత బృహద్ద్రంధంలో వ్రాయ బడియున్న నాటేషను చాలామందికి సులభగ్రాహ్యముగా లేదని కొందరి అభిప్రాయము కావచ్చు అయితే ఆ లోపము నాటేషనుది కాదు.

నాటేషనుతో కృతి వ్రాసేవారు వారికి నచ్చిన పాఠాంతరమును వారికి సాధ్యమైన నాటేషనుతో వ్రాస్తారు. కృతి సర్వసామాన్యమైన సంగతులతో ఉంటే

నొటేషనుకూడా Simple గానే ఉంటుంది. అందరికీ బాగా అర్థమవుతుంది. విద్యార్థికులు పాడే రీతి Simple గా ఉండదు. మంచి మంచి రవ్వజాతి సంగతులతో, చక్కని లయ విన్యాసములతో ఉన్న పాఠాంతరము నొటేషనుతో వ్రాస్తే నొటేషను కొంచెం కష్టముగానే తోచవచ్చును. Simple గా లేదని ఆ నొటేషను దరికే వెళ్ళక పోతే ఆప్రౌఢమైన పాఠాంతరం గతి ఏమికావాలి? పాటపాడిన రీతినే వివరంగా వ్రాసిన నొటేషనును అర్థంచేసుకోవడం బదులు నొటేషనులోపం అనుకోవడం ఏమి సబబు? అనుస్వర సహితంగా, గమక యుక్తముగా రవ్వజాతి సంగతులతో కూడి యున్న చిక్కని పాఠాంతరము వ్రాయవలసి వచ్చినప్పుడే ప్రౌఢమైన నొటేషను అవసరం. నొటేషను Simple, difficult అని రెండు విధాలుగా ఉండదు. పాట Simple అయితే నొటేషను Simple గా ఉంటుంది; పాట Complex అయితే నొటేషను Complex గా ఉండాలి మరి. Complex అని వదిలేయకుండా ఆ నొటే షనును అర్థం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నం చెయ్యాలి.

ఎంత వివరాలతో (details) వ్రాయబడియున్న నొటేషన్నైనా అర్థం చేసుకుని విద్యార్థులకు నేర్పడం ప్రతీ సంగీత విద్వాంసునికి విద్యుక్త ధర్మముకదా? స్వరజ్ఞానము, లయజ్ఞానము - ఈ రెండూ ఉన్న ఎవరికైనా, ఎంతకష్టమైన నొటేష న్నైనా అర్థం చేసుకోవడం సాధ్యమే. భాషకు Short hand వలెనే సంగీతానికి నొటేషను సహకరిస్తుంది. ఏ నొటేషనులోనైనా 2, 3, 4, 5, 6 స్వరాలు మొదటి కాలములోనూ, పై కాలములోనూ వ్రాయబడి ఉంటాయి. అంతకంటే విశేషమేమీ లేదు. ప్రయత్నం చేసి తాళంవేస్తూ వ్రాసిన నొటేషన్ను పాటపాడినట్లే పాడితే ఆ సంగతి బోధపడిపోతుంది.

Simple నుంచి Complex సంగతుల వరకూ వ్రాసి, ఆ నొటేషను అర్థం చేసుకోవడానికి సహకరించే ప్రయత్నమే ఈ ప్రకరణపు ద్యేయం. ఇందు వ్రాసిన ప్రతీ సంగతీ పలకమీదరాస్తూ పాడుకుంటే బాగా అర్థమవుతుంది. శ్రమచేసి ప్రతీ సంగీతజ్ఞుడు ఈ పుస్తకం సహాయముతో ఎంతటి సూక్ష్మాంశాలతో వ్రాసిన నొటేషను నైనా ఖుణ్ణంగా నేర్చి ప్రౌఢపాఠాంతరముల సహితము పాఠం చెయ్యగలిగిన జ్ఞానం సంపాదించవలెనని నా ఆశయం.

నా చేషను (సంగీత లిపి)

నా చేషను వ్రాసేటప్పుడు హ్రస్వాక్షరాలు, దీర్ఘాక్షరాలు, విరామములు (ఆవులు), మొదటికాలము, వైకాలము, మూడవ (double వైకాలము) కాలము— ఇవన్నీ కలిసి ఉంటాయి.

స రి గ మ — 4 హ్రస్వాక్షరాలు.

రీ గా — 2 దీర్ఘాక్షరాలు.

పా ; ; — 2 ఆపుల దీర్ఘాక్షరము.

4 ఆపులు; మొత్తం 6 ఆపులు.

ప ద నీ — మొదటి కాలములో 4 అక్షరాలు.

ప ద నీ — వైగీత గీస్తే వైకాలంలో 4 అనగా దిగువ కాలంలో 2 అక్షరాలు.

పా ద ప మ గ మా = 1వ కాలములో 4 అక్షరాలు అనగా మొదటి కాలములో 1 అక్షరం ;
2వ కాలములో 4 అక్షరాలు— అనగా మొదటి కాలములో 2 అక్షరాలు.
మొత్తం - ప గ మ అనే 3 అక్షరాల కాల పరిమితి.

స — ఒక అక్షరం.

, — ఒక అక్షరం ఆపు (విరామం) (Comma)

; — 2 అక్షరముల ఆపు (Semi colon)

పా — ప - 2 అక్షరముల ఆపు

పా , — ప - 3 అక్షరముల ఆపు

పా ; — ప - 4 అక్షరముల ఆపు

పా ; , — ప - 5 అక్షరముల ఆపు

పా ; ; — ప - 6 అక్షరముల ఆపు.

నిలువుగీతల వివరం :

చతురస్రజాతి రూపక తాళంలో ఆవర్తం ఒకటింటికి వైకాలంలో 12 (స్వరాలు) అక్షరాలుంటాయి. నొటేషను వ్రాసేటప్పుడు 12 అక్షరాల పరిమితి అయిపోయిన వెంటనే రెండు నిలువుగీతలు గుర్తుగా రాస్తారు.

ఖండచాపు తాళంలో ఆవర్తానికి వైకాలంలో 10 అక్షరాలుంటాయి. నొటేషను వ్రాసేటప్పుడు 4 అక్షరాల తరువాత 1 నిలువుగీత, మిగతా 6 అక్షరాల తరువాత అనగా ఆవర్తం ముగియగానే—2 నిలువుగీతలు వ్రాస్తారు.

మిశ్రచాపు తాళానికి ఆవర్తానికి వైకాలంలో 14 అక్షరాలు. 6 అక్షరాల తరువాత ఒక నిలువుగీత, ఆవర్తం ముగింపు వద్ద రెండు నిలువుగీతలు వ్రాస్తారు.

ఆదితాళములో ఒక కళ చొకపు కృతులలో మొదటి కాలంలో ఆవర్తానికి 16 అక్షరాలుంటాయి. మొదటి 6 అక్షరముల తరువాత, అనగా అర ఆవర్తం తరువాత, ఒక నిలువుగీత, మొదటి దృతం తరువాత ఒక నిలువు గీత, ఆవర్తం చివర 2 నిలువుగీతలు వ్రాస్తారు. అదేవిధంగా 2 కళల చొకపు కృతులలో ఆవర్తానికి మొదటికాలంలో 32 అక్షరాలు ఉంటాయి. అర ఆవర్తము (అనగా లఘువు) చివర ఒక నిలువుగీత, మొదటి దృతం అయాక ఒక నిలువుగీత, ఆవర్తం చివర రెండు నిలువుగీతలు వ్రాస్తారు.

అడ్డగీతల వివరం :

మొదవకాలపు స్వరాలకు గీతలనవసరం.

రెండవకాలపు స్వరాలకు వైన అడ్డగీత ఉంటుంది.

ఉదా : ప మ పా ప ద నీ సా దీనినే మొదటి కాలములో చదివితే—
మ ప ద ని స | అవుతుంది.

3వ కాలపు — అనగా డబుల్ వైకాలములోని స్వరాలకు స్వరాలపైని రెండు అడ్డగీతలు వ్రాస్తారు.

ఉదాహరణ : $\overline{\text{దని}} \overline{\text{సా}} \overline{\text{రి}} \overline{\text{స}} \overline{\text{ని}} \overline{\text{ద}} \overline{\text{ప}} \overline{\text{మ}} \overline{\text{గ}} \overline{\text{మ}} \overline{\text{పా}} |$
 1 1 2 4 | (8 అక్షరాలు)

గమకాలకి గుర్తులు :

మనం పాడే అన్ని రకాల గమకాలకూ గుర్తులు పెడితే చదివే వాళ్ళకి తలనొప్పి. గురుముఖతః సంగీతం నేర్చుకున్నవారికి స్వరాలకు ఏ రాగములో ఏ గమకాలు పలకవలెనో తెలిసే ఉంటుంది. 3, 4 గమకాలకు మాత్రం గుర్తులు అవసరమని తోచి అవిమాత్రం వివరిస్తాను.

1 దర్బారు ఆదితాళ వర్ణంలో

$\overline{\text{గా}} \overline{\text{గా}} \overline{\text{రి}} \overline{\text{స}} \overline{\text{రి}}$ — పాడేటప్పుడు గాంధారానికి ఉండే గమకానికి “ \sim ” గుర్తు.

కానడరాగంలో—

$\overline{\text{గా}} \overline{\text{మ}} \overline{\text{రి}} \overline{\text{స}}$

దేవగాంధారి రాగంలో

$\overline{\text{మ}} \overline{\text{గ}} \overline{\text{రి}} \overline{\text{స}}$ అనేటప్పుడు రి స్వరానికి ఈ గుర్తు వాడతారు.

2. నొక్కు గమకానికి — “w” గుర్తు ఆ స్వరముపై రాస్తారు.

ఉదా : $\overline{\text{ప}} \overline{\text{ప}}^{\text{w}} \overline{\text{మ}} \overline{\text{గ}} \overline{\text{మ}} \overline{\text{మ}} \overline{\text{గ}} \overline{\text{రి}}$ ||

3. ఎగుజారు, దిగుజారు / \ ఈ గుర్తులతో సూచిస్తారు.

ఉదా : / పా మ గ రి సా ||

4. జారు గమకమే లలితంగా పాడేటప్పుడు — సారంగరాగంలో పా[~]రి
 గ మ రి స - అనే ప్రయోగంలో పంచమం నుంచి రిషభానికి నెమ్మదిగా జారుగమకం పలకాలి. దానికి \cap ఈ గుర్తు రాస్తారు.

భాషాంగ రాగములలో ఆ రాగములో స్వాభావికంగాలేని అన్య స్వరముపై
 x గుర్తు పెడతారు.

ఉదా : సారంగ రాగములో - ప మ రి గ మ రీ స .

మ - శుద్ధ మధ్యమం.

ఆనందభైరవి రాగములో - మ గ రి గ మా అనే ప్రయోగంలో ఈ

గుర్తు వాడతారు. గ అంతరగాంధారం అని అర్థం.

కాలప్రమాణము : శంకరాభరణం రాగంలో పాడండి :

ప = 1 అక్షరకాలం.

ప మ = 1 అక్షరకాలం. (2 అక్షరాలకి వైకాలం)

ద ప మా = 2 అక్షరాల కాలం. (4 అక్షరాలకి వైకాలం)

పా ద ప మా గ రి = 1+1+2=4 అక్షరాల కాలం.

(4 అక్షరాలకి రివ కాలం, 2 అక్షరాలకి 2వ కాలం,
2 అక్షరాలు మొదటి కాలంలో)

రి

మ ప ద పా ద ప మ గా = 2+2=4 అక్షరాలకాలం.

‘మ ప ద పా ద’ అనే స్వరాలు త్రిస్రగతిలో రివ కాలంలో పలుకుతాయి. 4 అక్షరాలకి చతురస్రగతిలో డబుల్ వైకాలంలో-అనగా రి కాలంలో - ఎంతకాల ప్రమాణమో, రి అక్షరాలకు త్రిస్రగతిలో రివ కాలంలో అంతే కాలప్రమాణం.

ఈ వైకాలపు గుర్తులు బాగా అర్థం చేసుకుంటే నాటేషను చదవడమూ పాడడమూ సులభంగా వస్తాయి. ఈ వైకాలపుగుర్తులు ఉపయోగిస్తూ వాడుకలో నున్న సాధారణ రాగాలలో సంగతులు ఇటువైస వ్రాయబడి ఉంటాయి. అవి పలక మీద వ్రాస్తూ, కాలప్రమాణం అర్థం చేసుకుంటూ, రాగంలో పాడినట్టే స్వరంతో వ్రాసిన సంగతులు పాడుతూ సాధకం చేస్తే ‘నాటేషను’ అంటే కలిగే భయం పోతుంది.

ఇటువైన వ్రాసియున్న సంగతులన్నిటికీ లెక్క ఉన్నది గనుక తాళంలో చక్కగా ఇమిడిపోతాయి. క్రియ ఒకటింటికి మొదటి కాలములో 2 అక్షరములు నడిచేలాగ ఆదితాళం వేసుకుంటూ ఈ సంగతులను పాడి చూడండి.

శంకరాభరణంలో

సంగతి	విశదీకరణం (Simplify చేస్తే)	అక్షరముల లెక్క
<u>ద పా,</u>	<u>పా;</u>	2
<u>మ పా,</u>	<u>పా;</u>	2
<u>ప ద పా,</u>	<u>ద పా,</u>	2
<u>మ పా మ గా</u>	<u>పా, మ గా</u>	4
<u>మా ప మ మ గ</u>	<u>ప మ మ గ</u>	2
<u>ప ద ప మ గ</u>	<u>ద ప మ గ</u>	2
<u>ప ద పా మ గ</u>	<u>పా మ గ</u>	2
<u>ద ని ద ని ద పా,</u>	<u>దా పా</u>	4
<u>దా, ని దపా,</u>	<u>దా పా</u>	4
<u>గా మ గ గ రి రి</u>	<u>మ గ గ రి రి</u>	4
౩		
<u>మ ప ద పా ద ప మ గా</u>	<u>పద పద మ గ</u>	4
<u>మ ప దా ప ప మ గా</u>	<u>ప దా ప మ గ</u>	4
<u>గ రి గ రి స సా</u>	<u>గ రి గ సా,</u>	3
<u>సా రి స ని దా,</u>	<u>రి స ని ద</u>	2
<u>ప మ మా గా మా,</u>	<u>ప మ గ మా,</u>	3
<u>దని సా రి స నిద పా</u>	<u>ద ని రి స నిద పా</u>	4
౩		
<u>రి గ మ గా మ గ రి, సా</u>	<u>గమ గమ గరి సా</u>	4

తోడిరాగంలో.

సంగతి	విశదీకరణం	అక్షరముల కొలత
ప ద ప ప మ మా	ప ద ప మా ,	3
ద ద ని సా రి స ని	ద ద ని రి స ని	3
దని సా రి స నిద	ద ని రి స ని ద	3
గా , గ రి రి	గా , రి ,	3
ద ద ని స రి స ని	ద ని రి స ని	3
ప ద పా ద నీదా	ద పా ద ని ద	4
ప ద పా , ద నీదా	ద పా ద ని ద	4
స రి స ని ద ప మ	రి స ని ద ప మ	3
సా రి స ని ద ప మ	రి స ని ద ప మ	3
3		
ద ద ని సా ,	ద ని సా	2
3		
ని స రి సా ని ద ప మా	ని స రి స ని ద మ	3
సా రి స స ని నీ	రి స ని	2
దని స రి స ని	ద ని రి స ని	3
ప ద పా గ మా	ద పా గ మా	4
ప ద పా మ మ ప మా గ గ రి రి	ద పా మ ప మా గ గ రి రి	6
ప ద ప ప మ మ ప మ మ గ	ద ప ప మ ప మ మ గ	4
మ ద పా గ మా	ద పా గ మా	4
స రి సారి గా	రి సారి గా	4
ప ద పా మ ప మా గా	ద ప ప మ గా	4

సంగతి	విశదీకరణం	అక్షరముల లెక్క
<u>మ ని ని ప దా</u>	<u>ని ప దా</u>	4
<u>మ ప ద ప</u>	<u>మ ప దా</u>	4
<u>నీ స రి సా, ని</u>	<u>స రి స ని</u>	4
<u>మ గ మా ప మ గ రి రీ</u>	<u>మ గ ప మ గ రి రీ</u>	4
<u>ని స నీ ద ద ని దా మ</u>	<u>స నీ ద ని దా మ</u>	4
<u>ని స నీ ని ద దా</u>	<u>నీ దా</u>	2
<u>ప ద ప మ ప మ</u>	<u>ద ప ప మ</u>	2
<u>ప ద పా మ ప మా</u>	<u>పా మా</u>	2
<u>గ మ గ మ ప</u>	<u>గా మ ప</u>	2
<u>ప ద ప మ గ మా</u>	<u>ద ప మ గ మా</u>	4
<u>పా ద ప మ గ మా</u>	<u>పా మ గ మా</u>	4
రి		
<u>మ ప ద పా ద ప మ గా,</u>	<u>మ ప ద ప ద ప మ గా</u>	4
<u>సా రి స ని ద నీ</u>	<u>రి స ని ద నీ</u>	4
<u>నీ, స ని ద దా పా</u>	<u>ని ద ప</u>	3
<u>గ గ రి రీ, సా</u>	<u>గ గ రి రి సా</u>	3
రి		
<u>మ ప ద పా మ గా</u>	<u>ద పా మ గా</u>	4
<u>మ ద నీ, స ని ద దా</u>	<u>మ ద ని స దా</u>	3
<u>స రి సా ని ని ద దా</u>	<u>రి సా ని దా</u>	4
<u>ప ద ప మ ప మ</u>	<u>ద ప ప మ</u>	2
<u>ప మా గ గ రి రీ,</u>	<u>మా, గ గ రి రీ</u>	4
<u>మ గ మా ప మ గ రి రీ</u>	<u>మ గ ప మ గ రి రీ</u>	4

సా గ రి రి నీ

గా మ గా మా పా

గ మ గా మ ప

సా స రి రి గ మా

ప ద పా ద ప మ గా

స రి సా ని రి స ని దా

గ రి రి ని

గ మ ప

గ మ ప

స రి గ మ

ద పా ద ప మ గా

రి స ని రి స ని దా

2

3

3

4

4

4

3. కల్యాణి రాగంలో

గా రి గ రి రి స సా,

సా రి, గ రి స నీ,

సా రి స ని ద

దా ని ద ద ప పా

గా గ ప మ మా రి

పా ద ప మ గ గ గా రి

రి

ద ని స నీ ద ద ప పా,

ద ప పా,

ద ప పా ;

ప ని దా ద ప పా

నీ స ని దా ప పా,

ప మ పా ద ప మ గ

పా ద ప మ రి గా

స రి గా గా రి

గ గా మ పా

గా రి సా

స రి నీ

సా ని ద

ద ప

గా ప మ రి

ద ప మ గ గ గా రి

4

4

2

2

4

4

ని స ని ద పా;

పా;

పా;

ని ద పా

స ని దా పా;

ప మ ద ప మ గ

ద ప మ రి గా

రి గా గా రి

గ మ పా

4

2

2

4

4

3

4

3

2

<u>ప</u> <u>ద</u> <u>నీ</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>దా</u>		<u>ప</u> <u>ద</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>దా</u>	4
ఓ			
<u>ని</u> <u>స</u> <u>రి</u> <u>సా</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>దా</u> <u>నీ</u>		<u>ని</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>రి</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>నీ</u>	4
<u>రి</u> , <u>గ</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>సా</u>		<u>రి</u> <u>సా</u>	2
ఓ			
<u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గా</u> <u>గారి</u>		<u>ప</u> <u>మ</u> <u>గా</u> <u>గ</u> <u>రి</u>	4
<u>గా</u> <u>గ</u> <u>పా</u> <u>మ</u> <u>పా</u>		<u>గ</u> <u>మా</u> <u>ప</u>	4
<u>స</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మా</u> <u>గా</u> , <u>రి</u>		<u>స</u> <u>ని</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గా</u> , <u>రి</u>	4
<u>మా</u> <u>ప</u> <u>ద</u> <u>పా</u> , <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గా</u>		<u>ప</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>ద</u> <u>మ</u> <u>గ</u>	3
ఓ			
<u>ప</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>దా</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మా</u>		<u>ద</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>మ</u>	3
<u>గా</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>గా</u> <u>దా</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>దా</u>		<u>గా</u> <u>దా</u>	4
ఓ			
<u>గ</u> <u>దా</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>రి</u>		<u>గ</u> <u>దా</u> <u>ని</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>రి</u>	4
ఓ ఓ			
<u>ద</u> <u>ని</u> <u>స</u> <u>నీ</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>పా</u> ,		<u>ని</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>పా</u> ;	4
<u>ని</u> <u>ద</u> <u>నీ</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>పా</u> ,		<u>ని</u> <u>ద</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>పా</u> ,	4
<u>ద</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>పా</u>		<u>దా</u> <u>పా</u>	2
<u>నీ</u> , <u>స</u> <u>ని</u> <u>దా</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>పా</u>		<u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u>	3
<u>ప</u> <u>ద</u> <u>పా</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గా</u>		<u>ద</u> <u>పా</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గా</u>	4

4. కాంభోజి రాగంలో

సంగతి	విశదీకరణం	అక్షరముల కొలత
<u>మ</u> <u>గ</u> <u>గా</u> <u>మ</u> <u>పా</u>	<u>గా</u> <u>మ</u> <u>పా</u>	5
<u>ప</u> <u>ద</u> <u>మా</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>గా</u>	<u>మా</u> <u>గా</u>	2

దా , ని దా , ని ప దా ,
 మ ప దా ని ద పా
 సా రి స స ప థా
 ప మ మా రి గా ,
 దా ని ద ద ప పా
 ద రి స సా ,
 ద ని దా ప ద పా ప మ మా
 మా ; మ గ గా ప ద
 ప ద మ మ మా రి గా ,
 గా రి గ రి స సా ,
 స ని షా థా
 సా స రి రి గా ,
 పా ద ప మ గ మా
 సా రి స స ప థా
 ద స రి గ రి స ని దా
 ద పా ద సా , రి స ని దా
 మ ప దా ని ద పా
 గా మ గ రి సా
 రి మ గ గా రి
 సా ర గ రి స ని ధ దా పా
 ధ షా ధ సా థా
 సా రి స ని ధ థా షా

ద ని స ని దా
 మ ప దా పా
 రి స స ప థా
 మ గ
 ని ద ద ప పా
 ద రి సా
 ద ప మ
 మా మ గ గా ప ద
 ప ద మ గ
 గ రి సా
 ని ష థా
 స రి గా
 ద ప మ గ మా
 రి స స ప థా
 ద స రి గ రి స ని దా
 ప ద సా ని ద
 మ ప ని ద పా
 మ గ రి స
 మ గ గ రి
 స రి ని ధ షా
 షా , ధ స ధ
 రి స ని ధ ధ ష

గమ గా మా మ గ గా
గా మ గ రి గ గ రి సా

మా; మ గ గా
మ గ రి గ రి స

4

4

5. భైరవిరాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

సంగతి	విశదీకరణం	అక్షరాలలెక్క
రీ మ గ గ రి రీ సా	గా రీ సా	6
సా రి గ రీ, గ రి సా,	సరి రిగ సా	4
సా రి స ని ధ న్ని	రి స ని ధ న్ని	4
గ రీ గ మా	రిగ మా	2
పా, ద ప మా ప మ గా, రీ	ప మ గ రి	4
3		
మ ప ద పా ద ప మ గా రీ	పద పద మ గ రీ	4
రీ గా రి గ మా గ మ పా	రిగ గమ మప	3
పా ద ప మ గ మా పా	దప మగ మ ప	4
మా పా, ద ప మ గా రీ	మ ప గ రి	4
సా రీ స ని ద దా పా	రి స ని ద ద ప	4
సా, రీ సా, రీ ని సా ప	స రి స రి ని సా ప	4
రి స న్ని ధా	స ని ధ	3
గమ పా, ద ప మ గా రీ	గ మ పా మ గ రీ	4
స రి సా, ని ని ద ప	రి స ని ని ద ప	3
మ గ మా ప మ మ గా, రీ	మ గ ప మ గా రీ	3
మ ప మా గ గ రి సా	ప మా గ గ రి సా	4
స గ రీ రి ని సా	రి ని స	3

పా ని ద దా మా పా

రి గ మా ప మ గ రి సా

గ మ గ ప మ గా, రి

సా రి గ రి

ని ని గా రి

మా, ప మ గా, రి

ప మా ప మ గా, రి

రి స ని ధా

రి రి గ మా పా

x

ద నీ ద దా పా

మ గ మ పా మ గా రి

ని స రి, గ రి సా, ;

రి గ మా ప మ మ గా, రి

గ రి రి, మ గ రి సా

సా, రి స ని దా

రి స రి,

ని స రి రి సా ని ని ద దా పా

సా, రి ని సా ప

మా పా, ద ప మ గా

మ గ గ మ గ ప మ గా, రి.

ని ద ద మ పా

ద మ ప

రి గ మా గ రి సా

గ మ గా రి

సా రి

ని గ రి

మ గ రి

మ గ రి

స ని ధా

రి గ మ ప

నీ, ద ద ప

గా మ పా మ గ రి

ని స రి గ సా;

రి గ మా గా రి

గ రి రి మ గ రి సా

సా ని ద

రి;

స రి స ని ని ద పా

సా పా

మా ప ద ప మ గా

మ గ గ మ గా రి

6. కమాన్ రాగంలో - కొన్ని సంగతులు :

ప మ మా రి గా , మా పా	మా గా మా పా	4
స స ని నీ , దా	స స నీ దా	3
ప ద ని దా నీ ,	దా , నీ ,	6
సా , గ గా	స గ గా	2
గా , ప మ మా గ సా	గ ప మ గ సా	3
పా ప మ మా	ప మ మా	2
ద పా ని దా	ప ని దా	2
గమ ప ద ని ద దమ	గమ ప ద ద మ	3
ద ని సా నీ స ని ని ద	ద ని సా ని స ని ద	4
గమ మ పా ,	గమ పా	3
దని ని సా ,	దని సా	3
సా , మ గా	సమ గా (మా గా)	2
ని రి సా ని ద పా	రి స ని ద పా	3
స గ రి స ని దా	గ రి ని ద	2
పా , స నీ ని ద పా	ప ని ద ప	2
రి గా , రి స సా	గా సా	2
స ^x ని రి స సా ద నీ , ప దా ,	స ^x ని సా నీ దా	4
ని ^x స రి గ రి రి స సా	సా గ రి సా	3
ని ^x రి సా స ని నీ దా	సా నీ దా	3

7. దేవగాంధారి రాగంలో కొన్ని సంగతులు :

అక్షరాలు

<u>రీ రీ స సా</u>	<u>రీ స సా</u>	2
<u>రీ రీ స</u>	<u>రీ , స (రీ స)</u>	2
<u>×</u> <u>దా ని ద పా</u>	<u>×</u> <u>ని ద పా</u>	
<u>ప మ మా గ</u>	<u>మ మా గ</u>	2
<u>ప మ మా , గ</u>		
<u>ని స రీ మా గ రీ</u>	<u>ని స మ గ రీ</u>	3
<u>రిమ పా ద ప ప మ</u>	<u>రి మ ప ద ప మ</u>	3
<u>పా ద ద స ద పా</u>	<u>పా దా , పా ,</u>	4
3		
<u>మ ప ద పా ద</u>	<u>మ ద ప ద</u>	2
3		
<u>స రీ గ రీ గ రీ స సా ,</u>	<u>రి గ రీ గ సా ;</u>	4
<u>పా ద ప ప మ</u>	<u>పా ప మ</u>	2
<u>స ని సా రీ స సద</u>	<u>స ని రీ స స ద</u>	3
<u>ప దా , స ద ప మ ద దా</u>	<u>పదా ద ప మ ద దా</u>	6
<u>ప ప మ మా గ రీ స రీ</u>	<u>ప మ గ స రీ</u>	6

8. మోహనరాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొకేషను :

<u>గ ప గ రీ ,</u>	<u>గ రీ</u>	3
<u>సా స రి రి గా ,</u>	<u>స రి గా</u>	4
<u>గా , ద ప పా గా రి</u>	<u>గా , పా , గా రి</u>	6
<u>సా రి స స ధ ధ ధ</u>	<u>స ధ ధ ధ</u>	4

గ ప గా రి

రి రి గా రి స సా ,
రి రి గా రి స సా ;

దా ద ప ప గ

దా రి స స ద

ప ద పా ప ద గా

గా పా ద స దా పా

ద రి స సా ,

పా ద ప ప గ

పా ద స ద స ద ప

పా ద స ద ప ప గ

ప గా రి

గ గా రి

రి గ సా

దా ద ప ప గ

రి స స ద

ద ప ద గ

గా ద స ద ప

రి సా

ద ప ప గ

ద స ద స ద ప

ప ద ప గ

2

4

4

2

2

3

1½

2

3

2

9. సురటి రాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొకేషను :

రీ రీ , ప మ మా ,

ప మ గ రీ

మ ని ద ప మ మ గ
మ ని ద ప మ మా గ

మ ప మా ప మ గ రీ

నీ స ని నీ దా ని సా ,

నీ స రి సా , రి స ని నీ దా

ప స నీ దా పా

ద ని దా ప మ మా

రీ రి ప మా ;

మ గ రీ

మ ని ద మా గ

ప మా ప మ గ రీ

ని నీ ద ని సా ;

స రి స రి నీ దా

స ని ద ప

ద మ

4

2

3

4

4

4

4

2

<u>నీ</u> <u>స</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>నీ</u> <u>ద</u>	<u>ని</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ద</u>	4
<u>రి</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>మా</u> <u>గ</u> <u>మ</u> <u>పా</u>	<u>మ</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>మ</u> <u>పా</u>	6
<u>ప</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ని</u> <u>ద</u>	<u>ప</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ద</u>	3
<u>ప</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>నీ</u> <u>ద</u> <u>పా</u>	<u>సా</u> <u>నీ</u> , <u>ద</u> <u>పా</u>	4
<u>ప</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>మా</u>	<u>పా</u> , <u>మా</u> ,	3
<u>ని</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>నీ</u> <u>దా</u>	<u>ని</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ద</u>	3
<u>నీ</u> <u>ని</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>సా</u> <u>ని</u>	<u>ని</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>ని</u>	4
<u>నీ</u> , <u>స</u> <u>రి</u> <u>స</u>	<u>ని</u> <u>స</u> <u>రి</u> <u>స</u>	2
<u>స</u> <u>ని</u> <u>నీ</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>సా</u> ,	<u>ని</u> <u>నీ</u> <u>ద</u> <u>సా</u> ;	4
<u>మా</u> , <u>ప</u> <u>మా</u> , <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>రి</u>	<u>మ</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>రి</u>	4

10. సావేరి రాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

<u>స</u> <u>రి</u> <u>సా</u> <u>రి</u> <u>గా</u>	<u>రి</u> <u>సా</u> <u>రి</u> <u>గా</u>	4
<u>పా</u> , <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మా</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>రి</u> <u>సా</u>	<u>ప</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>రి</u> <u>సా</u>	5
<u>పా</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>ద</u> <u>మ</u>	<u>ప</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u>	4
<u>రి</u> <u>గ</u> <u>రి</u> <u>గ</u> <u>రి</u> <u>సా</u>	<u>గ</u> <u>రి</u> <u>స</u>	3
<u>దా</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>స</u> <u>ప</u> <u>దా</u>	<u>రి</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ప</u> <u>దా</u>	4
<u>పా</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>స</u> <u>ప</u> <u>దా</u>		
<u>ప</u> <u>ద</u> <u>పా</u> <u>ప</u> <u>ద</u> <u>మా</u>	<u>ద</u> <u>ప</u> <u>ద</u> <u>మ</u>	4
<u>పా</u> , <u>ద</u> <u>పా</u> <u>పా</u> , <u>ద</u> <u>మా</u>		
<u>ప</u> <u>ద</u> <u>మ</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>రి</u>	<u>ప</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>రి</u>	4
<u>పా</u> , <u>ద</u> <u>మా</u> , <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>రి</u>		
<u>ప</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>ప</u> <u>ద</u> <u>స</u>	<u>ద</u> <u>మా</u> <u>ప</u> <u>ద</u> <u>స</u>	6

శా గం రి రీసా
గా గం స రి రి సా

సా రి గ రి స ని ధా

సా రి స ని ద ప మ

రి రి గ స రి ;

గం రి రి స గా

రి

మ ప ద పా ద మ

పా , ని ద ప ద మ

గం రి స

4

సా రి గ స ని ధా

4

రి స ని ద ప మ

3

రి గ స రి

4

గం రి సా

2

ప ద పా ద మ

2

ప ని ద ప ద మ

3

11. యదుకుల కాంభోజి రాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

గ మ పా ద ప మ గ

గ మ ద ప మ గ

3

గా మ గ గ రి రి

గ రి రి

4

స రి గా మ గ రి

స రి మ గ రి

3

రి గ రి సా

గ రి స

3

మ పా మా గా ;

ప మ గా

4

రి గా మ మ గా రి రి

గ మ గ రి రి

6

ప దా ని ని దా ప

ద ని ద ప

4

పా , ద స దా పా

పా ద స ద ప

4

పా ద రి స సా ,

ప ద సా

4

పా ద స దా , స ద పా ,

పా ద స ద పా ,

4

రి రి ప మ మ గా స

రి మ గ స

4

గ మ పా ద ప మా మ పా మ గా

మ ప మ ప మ గ

6

3

రి గ మ గా మ గ రీ, సా	రీ గ మ గ రి సా	4
దా ద ని సా రీ స నీ ని సా ని దా	ద ని స ని స ని దా	8

12. బేగడరాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

ద పా, ద ప మ మా	ద ప మా	4
గా, ప మ మా, రీ	గ మ రి	3
స రీ స ని దా పా	రీ ని ద ప	4
దా ద గ రీ రీ స సా,	ద రీ సా	4
దా రీ స స నీ, దా ప	రీ స నీ దా ప	5
మా పా, ద ప మ గా మా	మ ప గ మ	4
మ రి గా మా	రి గ మ	3
గా మా ద ప పా	గ మ ప	3
మా, ప మ గ రీ సా	మ ప గ రి స	5
పా, ద ప మ గా	ప మ గ	3
మ ప మా మారిగా	మ రి గ	3
మా, ద ప మ గా మా పా	మ గ మ ప	4
దా ని దా ద ని ద ని దా పా	ద ని ద ప	4
పా, ద ప మ గా మ ప మా మారీ	ప గ మ రి	4
నిద పా సా	ద ప సా	4
గ మ గ రీ ;	గ రీ	3
దా పా ప ద నీ దా పా	ద ప ద ని ద ప	6
ప మ మా, ప మ గ రీ సా	మా, ప గ రి స	5

13. ఖరహరప్రియరాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

మా, ప మ గ రీ గా	మ గ రి గా ,	6
స రి గ రి రిని సా ,	స రి ని సా,	6
స గ రీ స ని ధా	గ రి స ని ధా	3
నిస ని నీ , దా పా	నీ ద ప	4
రి గ రీ రిని సా	రి ని సా	4
స రి సా స ని నీ దా పా	స ని ద ప	4
దని ని సా,	ని సా	3
సా స ని నీ దా పా	నీ ద ప	4
రి గ రీ రిని సా	రి ని సా	4
మా మ ద పా మ గ రీ	మ ప గ రి	4
నీదా ప మ మా రీ	ని ద మ రి	4
దస ని నీ , దా పా	నీ ద ప	4
స ని నీ దా పా	ని ద ప	3
ద నిదా ప మ మా పా	ద మ ప	3
సా రి స స ని నీ దా	స ని ద	3
మా ప మ మ గా, రీ	గా ; రీ (గారి)	3
ని స ని నీ దా పా	ని నీ ద పా (నీ, ద పా)	4
స ని నీ దా	ని ద (నీ దా)	2
మా ప మ మ గ గా రీ	మ గ రి	3
రీ మ గ గ రి రీ	గ రి	2
రి గ రి గ రి సా ,	రి స	2

14. షణ్ముఖప్రియ రాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొతేషను :

<u>పా</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>రి</u> <u>రి</u> <u>గా</u> <u>రి</u>	<u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>రి</u> <u>గ</u> <u>రి</u>	4
<u>ని</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ధ</u> <u>ధా</u>	<u>ని</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>ధా</u> ,	3
<u>స</u> <u>రి</u> <u>రి</u> <u>సా</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>నీ</u>	<u>రి</u> <u>సా</u> <u>ద</u> <u>నీ</u>	3
<u>రి</u> <u>గ</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>నీ</u> <u>సా</u>	<u>రి</u> <u>గ</u> <u>రి</u> <u>నీ</u> , <u>సా</u>	4
<u>రి</u> <u>గ</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>సా</u>	<u>గ</u> <u>రి</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>సా</u>	3
3		
<u>మ</u> <u>ప</u> <u>ద</u> <u>పా</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గా</u> <u>రి</u>	<u>ప</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>ద</u> <u>మ</u> <u>గా</u> <u>రి</u>	4
<u>నీ</u> ; <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మా</u>	<u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u>	2
<u>దా</u> <u>ని</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>దా</u>	<u>ని</u> <u>స</u> <u>దా</u>	2
<u>ద</u> <u>పా</u> <u>ద</u> <u>నీ</u> <u>దా</u>	<u>ప</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>ద</u>	2
<u>రి</u> <u>గా</u> <u>గ</u> <u>రి</u> <u>రి</u> <u>స</u>	<u>రి</u> <u>గ</u> <u>రి</u> <u>స</u>	2
<u>రి</u> <u>గ</u> <u>రి</u> <u>రి</u> <u>సా</u>	<u>గ</u> <u>రి</u> <u>రి</u> <u>సా</u>	4
<u>పా</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>దా</u> , <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మా</u>	<u>ద</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మా</u>	4
<u>గా</u> <u>గ</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>రి</u> <u>గా</u> <u>రి</u>	<u>గ</u> <u>ద</u> <u>మ</u> <u>రి</u> <u>గ</u> <u>రి</u>	3
<u>ని</u> , <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మా</u>	<u>నీ</u> , <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u>	3
<u>ప</u> <u>ద</u> <u>పా</u> , <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>రి</u>	<u>ద</u> <u>పా</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>రి</u>	4

15. పంతువరాళి రాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొతేషను :

<u>మ</u> <u>మ</u> <u>గా</u> <u>మ</u> <u>మ</u> <u>రి</u>	<u>మ</u> <u>గ</u> <u>మ</u> <u>రి</u>	4
3		
<u>గ</u> <u>మ</u> <u>ప</u> <u>మా</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>రి</u>	<u>మ</u> <u>ప</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>మ</u> <u>గ</u> <u>రి</u>	4
<u>పా</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>స</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u> <u>పా</u>	<u>ప</u> <u>ద</u> <u>ద</u> <u>ని</u> <u>ద</u> <u>ప</u>	3

<u>దని సా రి సనిద ని,</u>	<u>ద ని రి స ని ద నీ,</u>	6
<u>స ని ద ని ద ప పా,</u>	<u>స ని ద ని పా</u>	4
<u>పా ద ప మ గ మ మ రి</u>	<u>ద ప మ గ మ రి</u>	4
<u>పాదని ద ప పా,</u>	<u>పాదని ద పా,</u>	4
<u>గ మ మ రి గా</u>	<u>గా మ రి గా</u>	3
<u>గ రి గ మా ప మ గ రి, సా</u>	<u>రి గ మా గ రి సా</u>	4
రి		
<u>మ ప ద పా ద పమగా</u>	<u>ప ద ప ద ప మ గా</u>	4
<u>సా రి గ రి స సా</u>	<u>రి స (రిసా)</u>	2
<u>పా ద ప పగ మా పా</u>	<u>ద ప పగ మ ప</u>	4
<u>ద ద నీ ద ప మా</u>	<u>దని దమ</u>	2
<u>సా రి స స ద ని</u>	<u>రి స స ద ని</u>	4
<u>పా, గ మా పా</u>	<u>గ మ పా</u>	4

ఈ విధంగా 15 రాగములలో సాధారణంగా అందరూ పాడే సంగతుల ద్వారా నొదేషను భోదపరచడమైనది. నొదేషను చిన్న చిన్న లెక్కల లాంటిది. మొదటికాలము, వైకాలము, డబుల్ వైకాలములలో స్వరాలు అమర్చబడి ఉంటాయి. క్రియ ఒకటింటికి 2 అక్షరాల (స్వరాల) చొప్పున తాళం వేస్తూ సంగతి స్వరాలను పాడితే (చదివితే చాలదు) నొదేషను అర్థమైపోతుంది. పట్టుదలతో ప్రయత్నం చెయ్యాలి, అంతే.

కొన్ని సంగతులను విడమర్చి పరిశీలించి అర్థం చేసుకునే విధం :

తోడిరాగంలో — క్రియ ఒకటింటికి 2 అక్షరాల (స్వరాల) చొప్పున తాళం నడపాలి.

1. పా, గ మా పా; || ఈ సంగతిలో మూడవకాలపు స్వరాలు, రెండవ కాలపు స్వరాలు కలిసి ఉన్నాయి. ముందు

అన్ని స్వరాలను రెండవ కాలములోకి మార్చు
కుందాం.

పా, గ

అనే 1వ కాలపు స్వరాలు 2వ కాలములో

ప గ

అని మారతాయి. అప్పుడీ మొత్తం సంగతిని

ప గ మా పా;

అని వ్రాయాలి. ఈ సంగతిని మొదటి కాలము
లోనికి మార్చుకుంటే

గ మ పా

అని నాలుగు అక్షరాల కొలతకి మారుతుంది.

పా, గ మా పా ;

అనే సంగతి రెండు మార్పుల తరువాత

గ మ ప

అనే విధంగా మారినది. దాతు క్రింద మాతు రాసిన విధంగా అసలు
సంగతి క్రింద పూర్తిగా మారిన సంగతి వ్రాస్తే

పా, గ మా పా ;
గ మ పా ;

అనే పరిణామం కలుగుతుంది.

గ మ పా

అనే స్వరాలను గమక సహితంగా రాస్తే

పా, గ మా పా ;

అని మారుతుంది.

పా, గ మా పా ;

అనే సంగతిని

గ మ పా - అని అర్థం చేసుకొని అసలు
సంగతినే పాడాలన్నమాట.

2. మ ప మా గ గ రి రీ సా

మ ప అనే 3వ కాలపు సంగతి 2వ కాలములోనికి మార్చుకుంటే
ప లేక మ

అని మారుతుంది. రెండవకాలములో ఈ సంగతి

ప మా గ గ రి రీ సా

అని వ్రాసుకోవచ్చును.

ప మా గ గ రి రీ సా

అనే సంగతిని మొదటికాలములోకి మార్చుకుంటే—

మ గ గ రి సా

అని అవుతుంది. ఇది రీ అక్షరముల కొలతలో ఉన్నది. అసలు సంగతి కూడా రీ అక్షరముల కొలతలోనే ఉందని అర్థం చేసుకోవాలి.

మ ప మా గ గ రి రీ సా

అనే సంగతి

మ గ గ రి సా

కాల ప్రమాణములో ఉన్నదని తెలుసుకొని అదే కాల ప్రమాణములో అసలు సంగతిని పొందుకోవాలి.

3. ద ని సా రి స ని ద నీ,

అనే సంగతి 2వ కాలములో

ద ని రి స ని ద నీ,

అని మారుతుంది. ఈ సంగతి పాదడం అందరికీ సులభమే. మొదటి కాలములోకి మార్చుకోనవసరము లేదు. ఈ సంగతి కాలప్రమాణము రీ అక్షరములు.

4. పా ద ప మ ప పా, గ మా పా

అనే సంగతికి మొదటి మార్పు (2వ కాలములో)

ద ప మ ప ప గ మా పా

— 6 అక్షరములు

కాలప్రమాణము

ద ప మ ప ప గ మా పా

— (6 అక్షరములు)

అనే సంగతికి రెండవమార్పు అవసరం లేకుండానే పాడుకోవచ్చును. రెండవమార్పు చేస్తే సంగతి రూపే మారిపోతుంది కనుక అనవసరం.

5. పంతువరాళి రాగములో—

1. స ని ద ని ద ప పా,

(4 అక్షరముల కొలత)

ఈ సంగతికి మొదటి మార్పు

స ని ద ని పా ;

(4 అక్షరముల కొలత)

దీనికి రెండవ మార్పు అనవసరం. ఒకవేళ చేయవలెనంటే

స ని పా

(4 అక్షరముల కొలత)

అని వ్రాసుకోవచ్చును

స ని పా

అనే సంగతిని గమకంతో రాస్తే

స ని ద ని ద ప పా,

స . ని . పా . . .

అని అవుతుంది.

2. రీ రి గ రి స సా

(2 అ॥ కొలత)

↓
రీ సా

(2 అ॥ కొలత)

↓
రి స

(2 అక్షరముల కొలత)

3. $\overline{\overline{\text{పా ద ప మ గ మ మ రీ}}}$ — (4 అ॥ కొలత)
- ↓
- $\overline{\overline{\text{ద ప మ గ మ మ రీ}}}$ — (4 అ॥ కొలత)
- ↓
- మ గ మ రి — (4 అ॥ కొలత)

దాతు-మాతులు వ్రాసే పద్ధతిలో రాస్తే-

$\overline{\overline{\text{పా ద ప మ గ మ మ రీ}}}$
 మ . . గ . మ . రి (4 అ॥ కొలత)

4. ఖరహారప్రియ రాగంలో-

1. $\overline{\overline{\text{స రి సా స ని నీ దా పా}}}$ — (4 అ॥ కొలత)
- ↓
- $\overline{\overline{\text{సా నీ దా పా}}}$ — (4 అ॥ కొలత)
- ↓
- స ని ద ప — (4 అ॥ కొలత)

దాతు మాతులు వ్రాసే పద్ధతిలో-

$\overline{\overline{\text{స రి సా స ని నీ దా పా}}}$
 స ని ద ప — (4 అ॥ కొలత)

2. $\overline{\overline{\text{మా , ప మ గ రీ గా ,}}}$ — (6 అ॥ కొలత)
- ↓
- $\overline{\overline{\text{మా గా రీ గా ,}}}$ — (6 అ॥ కొలత)
- ↓
- మ గ రి గా , — (6 అ॥ కొలత)

దాతు-మాతులు వ్రాసే పద్ధతిలో-

$\overline{\overline{\text{మా , ప మ గ రీ గా ,}}}$
 మ . . గ . రి గా ,

3. $\overline{\overline{\text{మా ప మ మ గా , రీ}} \quad \text{— (3 అ॥ కొలత)}$
 \downarrow
 $\overline{\text{మా గారీ}} \quad \text{— (3 అ॥ కొలత)}$
 \downarrow
 $\text{మ గ రి} \quad \text{— (3 అ॥ కొలత)}$

దాతు-మాతు పద్ధతిలో-

$\overline{\overline{\text{మా ప మ మ గా , రీ}}} \quad \text{— (3 అ॥ కొలత)}$
 మ . . గ . . రి

4. $\overline{\overline{\text{ని స ని నీ , దా పా}}} \quad \text{— (4 అ॥ కొలత)}$
 \downarrow
 $\overline{\overline{\text{ని స ని ని దా పా}}} \quad \text{— (4 అ॥ కొలత)}$
 \downarrow
 $\text{ని ని ద ప} \quad \text{— (4 అ॥ కొలత)}$
 (లేక)
 నీ ద ప

దాతు-మాతు పద్ధతిలో-

$\overline{\overline{\text{ని స ని నీ , దా పా}}} \quad \text{— (4 అ॥ కొలత)}$
 ని ని ద ప , లేక
 నీ ద ప

5. తోడిరాగంలో

1. $\overline{\overline{\text{ప ద పా మ మ ప మా గ గ రి రీ}}} \quad \text{— (6 అ॥ కొలత)}$
 \downarrow
 $\overline{\overline{\text{ద పా మ ప మా గ గ రి రీ}}} \quad \text{— (6 అ॥ కొలత)}$
 \downarrow
 పా గ రి

మొదటి మార్చే పాడడానికి బాగుంటుంది.

ధాతు-మాతు పద్ధతిలో-

ప ద పా మ మ ప మా గ గ రి రీ —(6 అ॥ కొలత)

ద . పా మ ప . మా గ గ రి రీ (6 అ॥ కొలత)

పా గా రీ (6 అ॥ కొలత)

2.

ద ని స రి స స నీ —(3 అ॥ కొలత)

↓

ద ని రి స నీ —(3 అ॥ కొలత)

లేక

ద ని సా నీ —(3 అ॥ కొలత)

రెండవమార్పు ఈ సంగతికి అనవసరం.

ధాతు-మాతు పద్ధతిలో-

ద ని స రి స స నీ —(3 అ॥ కొలత)

ద ని సా . . . నీ

3.

ప ద పా మ ప మా గా —(4 అ॥ కొలత)

↓

పా మా గా —(4 అ॥ కొలత)

↓

ప మ గా —(4 అ॥ కొలత)

ధాతు-మాతు పద్ధతిలో-

ప ద పా మ ప మా గా —(4 అ॥ కొలత)

ప . . మ . . గా

3

4.

మ ప ద పా మ గా —(4 అ॥ కొలత)

చతురస్రగతిలో 4 అక్షరాలు ఎంతకాల ప్రమాణములో పలుకుతాయో, అంతే కాల ప్రమాణములో త్రిస్రగతిలో 3 అక్షరాలు పలుకుతాయి. 3వ కాలములో చతురస్రగతిలో 4 అక్షరాలకు కాలప్రమాణము 1 అక్షరము. అదేవిధంగా 3వ కాలములో త్రిస్రగతిలో 3 అక్షరాలకు కాలప్రమాణము 1 అక్షరము.

చతురస్రగతిలో

కి ట త క

=

త్రిస్రగతిలో

త కి ట

అదేవిధంగా

చతురస్రగతిలో

కి ట త క కి ట త క

త్రిస్రగతిలో

త కి ట త కి ట

ఇదే స్వరములలో వ్రాస్తే

చతురస్రగతిలో

మా ప ద పా , మ

=

త్రిస్రగతిలో

మ ప ద పా మ

ఇంతవరకు ఆర్థం చేసుకున్నాక,

3

మ ప ద పా మ ను పరిశీలించండి.

4

పాట పాడేటప్పుడు ఈ సంగతి మా ప ద పా , మ అని చురుకుగా చతురస్రగతిలో పలుకక,

3

మ ప ద పా మ

అని కొంచెం మందంగా, సరిగ్గా త్రిస్రగతిలో పలుకుతుంది. అది సూచించడానికే

3

మ ప ద పా మ

అనే సంగతి 3 వ కాలపు గుర్తుమీద 3 ఆంకె వేయబడి ఉంది.

ఈ సంగతిని మా ప ద పా , మ అని చతురస్రగతిలో
పాడుకొని మ ప ద పా మ ను త్రిస్రగతిలో పాడుకుంటే

3

మ ప ద పా మ

అనే సంగతి అదే కాలప్రమాణములో పలుకుతుంది. ఈ సంగతి కాల
ప్రమాణము 2 అక్షరాలు.

ఇప్పుడు 4వ సంగతిని చూడండి.

3

మ ప ద పా మ గా

4 అక్షరాలు

↓

మ ద ప మ గా

4 అక్షరాలు

రెండవ మార్పు ఈ సంగతికి అనవసరం.

“మ ప ద పా మ” మాత్రం త్రిస్రగతిలోనూ, మిగతా అన్ని స్వరాలు
చతురస్రగతిలోనూ పలుకుతాయి.

5. మ ద నీ , స ని ద దా —(3 అ॥ కొలత)

↓

మ ద ని స దా

—(3 అ॥ కొలత)

ధాతు-మాతు పద్ధతిలో-

మ ద నీ , స ని ద దా

మ ద ని స దా

6. కల్యాణిరాగంలో-

1. సా రీ , గ రి స నీ ; —(4 అ॥ కొలత)

↓

సా రి గ నీ ;

—(4 అ॥ కొలత)

↓
స రి నీ

—(4 అ॥ కొలత)

దాతు-మాతు పద్ధతిలో-

సా రీ, గ రి స నీ,
స రి . . నీ . . .

2.

గా రి గ రీ రి స సా,

—(4 అ॥ కొలత)

↓
గా రీ సా;

—(4 అ॥ కొలత)

↓
గా రి సా

—(4 అ॥ కొలత)

దాతు-మాతు పద్ధతిలో-

గా రి గ రీ రి స సా,
గా రి . . సా . . .

ఓ

ఓ.

ని స రి సా రి స ని దా నీ

—(4 అ॥ కొలత)

ఓ

ని స రి సా రి అనే స్వరాలు త్రిసంగతిలో 3వ కాలములో ఉన్నాయి. వీటి కాలప్రమాణము 2 అక్షరాలు.

స ని దా అనే స్వరాలు చతురసంగతిలో 3వ కాలములో ఉన్నాయి. వీటి కాలప్రమాణము 1 అక్షరము.

ఓ

ని స రి సా రి స ని దా నీ

—(4 అ॥ కొలత)

↓
స రి స రి ని దా నీ

—(4 అ॥ కొలత)

దీనికి 2వ మార్పు చేస్తే సంగతి రూపే ఉండదు. లెక్క-అనగా అక్షరాల కొలత ఈ మార్పుతోనే తెలుస్తుంది, అసలు సంగతి పాడుకోవచ్చు.

4.

పా ద ప మ గ గ గా రి

— (4 అ॥ కొలత)

↓

ద ప మ గ గ గా రి

— (4 అ॥ కొలత)

↓

మ గ గ రి

— (4 అ॥ కొలత)

దాతు-మాతు పద్ధతిలో వ్రాస్తే-

పా ద ప మ గ గ గా రి

మ . . . గ . గ . రి

5.

నీ స ని దా ప పా ,

— (4 అ॥ కొలత)

↓

స ని దా పా ;

— (4 అ॥ కొలత)

↓

ని ద పా

— (4 అ॥ కొలత)

దాతు-మాతు పద్ధతిలో-

నీ స ని దా ప పా ,

ని . . ద పా . .

6.

గా మ గ గా దా ని ద దా

— (4 అ॥ కొలత)

↓

మ గ గా ని ద దా

— (4 అ॥ కొలత)

↓

గా దా

— (4 అ॥ కొలత)

దాతు-మాతు పద్ధతిలో-

గా మ గ గా దా ని ద దా

గా . . . దా . . .

7. $\overline{\overline{\overline{\text{ని}}}}, \overline{\overline{\overline{\text{స}}}} \overline{\overline{\overline{\text{ని}}}} \overline{\overline{\overline{\text{ద}}}} \overline{\overline{\overline{\text{ప}}}} \overline{\overline{\overline{\text{పా}}}}$ — (31 అ॥ కొలత)

↓

$\overline{\overline{\overline{\text{ని}}}} \overline{\overline{\overline{\text{స}}}} \overline{\overline{\overline{\text{ద}}}} \overline{\overline{\overline{\text{ని}}}} \overline{\overline{\overline{\text{పా}}}}$ — (31 అ॥ కొలత)

↓

$\overline{\overline{\overline{\text{ని}}}} \overline{\overline{\overline{\text{ద}}}} \overline{\overline{\overline{\text{ప}}}}$ — (31 అ॥ కొలత)

దాతు-మాతు పద్ధతిలో-

సా, క ని డా ని ర ప పా
ని . . ర . . ప . .

ఈ విధంగా క్రియ ఒకటింటికి 2 అక్షరములు నడిచేలాగ తాళం వేసు కుంటూ, ప్రతీ సంగతికీ మొదటి మార్పు, (రెండవకాలము) తరువాత అవసరమని తోస్తే, రెండవమార్పు (మొదటి కాలము) కూడా చేసుకుని సంగతియొక్క కాల ప్రమాణము తెలుసుకోవాలి. కాలప్రమాణం అర్థమయ్యాక సరిగ్గా అదే కాలప్రమాణ ములో అసలు సంగతి పాడాలి. గట్టి ప్రయత్నం చేస్తే సంగతుల నొపేషను అర్థం చేసుకోవడం సులభసాధ్యమవుతుంది.

నా చేషను నేర్చుకోవడం వల్ల లాభాలు

- (i) ఇతరులు వ్రాసిన కృతుల పాఠాంతరము (అంటే పాడేపద్ధతి) సులభముగా స్వల్పకాలములో నేర్చుకోవచ్చును. (వినికిడి లేకపోయినా నరే)
- (ii) మనకు వచ్చిన కృతుల నన్నిటినీ నొదేషనుతో వ్రాసి భద్రపరచుకోవచ్చును.
- (iii) ఒకే కృతికి 2, 3 పాఠాంతరములుంటే వాటిలో ఏ పాఠాంతరము ఖాగున్నదో తెలుసుకోవచ్చు. వింటే ఆ రెండు పాఠాంతరములు ఒకేలాగ ఉన్నవనితోస్తుంది, నొదేషను చూస్తే వైవిధ్యము బోధపడుతుంది.
- (iv) పెద్ద విద్వాంసులు పాడే సంగతులు వినగానే నొదేషనుతో రాసుకుని పాఠం చెయ్యవచ్చు.

IV

రా గా లా ప నా

ప్ర క రణ ము

రా గా లా ప న

పీ ఠ క

మనోధర్మ సంగీతములో స్వరకల్పన సులభమనీ రాగాలాపన కష్టమనీ అనిపిస్తుంది నాకు. ఈ రెండూ స్వాధీనమైతేనేకాని నెరపు కల్పన చెయ్యడం సాధ్యంకాదు. రాగజ్ఞానం కలగడానికి వినికడి అనుభవం చాలాముఖ్యం. కొన్ని సంవత్సరాల పర్యంతం నాగస్వర వాయిద్యం, పాటకచ్చేరీలు విని, సంగీతం అభ్యసించకపోయినా మధురంగా రాగాలాపన చేయగలిగిన తమిళదేశ రసికులను ఎంతోమందిని నేనెరుగుదును. వినీవినీ భ్రమరకిట న్యాయంగా రాగజ్ఞానం కలుగు తుంది. వర్ణములూ, కృతులూ బాగా పాడనేర్చినవారికి రాగాలాపన చేసేపద్ధతి నేర్పవచ్చును. గురుముఖతః రాగంపాడే విధానం నేర్చుకోవడం శ్రేష్ఠం—వేదాధ్యయనం చేసినట్లు దానికి తోడుగా లిఖితరూపంగా కూడా రాగం నేర్పవచ్చు. ఈ పద్ధతికి నాటేషను అర్థం చేసుకుని పాడగలిగిన శక్తి చాలా అవసరం.

రాగంలో ఆపులు, గమక రహితంగానూ, గమక సహితంగానూ స్వర ములూ, మొదటి—, రెండవ—, మూడవ కాలములలో ఏర్పడియున్న సంగతులూ ఉంటాయి. ఆఖ్యాస సంగీతం నేర్చుకున్నవారికి ఏ రాగములో ఏ స్వరాలకు ఏ గమకములు పాడవలెనో తెలిసే ఉంటుంది. జ్ఞాపకం చేస్తేచాలు. మిగతావన్నీ నాటేషనుతో వ్రాయవచ్చును. రాగాలాపనలో ఆపులకు ఖచ్చితంగా లెక్క ఉండదు. అయినప్పటికీ ఆపులను కూడా నాటేషనులో సూచించి, చిన్న చిన్న తేడాలు అనుభవపూర్వకముగా తెలుసుకోవచ్చు.

ఈ రాగప్రకరణంలో సాధారణంగా తరుచూ వినబడే ప్రసిద్ధ రాగము లలో అందరూ పాడుతూఉన్న, అందరూ పాడగలిగిన, రాగభావ సూచకములైన సంగతులు (phrases) వ్రాయబడి ఉన్నాయి. ఈ సంగతులు రాగం పాడే క్రమంలో చాలామట్టుకుంటాయి. ఈ లిఖిత రాగములను గురుముఖతః గాని, అనుభవజ్ఞులైన సంగీత విద్వాంసుల సమక్షంలోగాని పాఠంచేస్తే రాగస్వరూపం తెలుస్తుంది. ఈ నేర్చిన సంగతులను పొందికతో నమర్చి రాగస్వరూపం కల్పించే జ్ఞానం వినికడివల్లనే కలుగు

తుంది. గురువు ఆదేశంప్రకారం మంచి సంగీతాన్నే వింటూ ఉంటే, కాలక్రమేణ రాగాలాలాపన చేయగలిగిన శక్తి విద్యార్థులకు కలుగుతుంది.

ఒక్కమాట గుర్తుంచుకోవాలి. చిన్న చిన్న సంగతులకు లయ ఉంటుంది కాని మొత్తం పంక్తి అంతకూ ఒకేలయ ఉండదు. పొడిస్వరాలకు, ఆపులకూ సంగతి స్వరూపాన్ని బట్టి లయ మారుతూ ఉంటుంది. ఈ లయలో మార్చే చాలా స్వరాలతో ఏర్పడి ఉన్న రాగానికి అందమూ, విన్యాసమూ చేకూరుస్తుంది. సంగతిని నొటేషనులో చదివి, పొడిస్వరాలను, ఆపులను గమకాలనూ రాగ స్వరూపానికి అనుగుణంగా ఏర్పాటు చేసుకుని, తప్పొప్పులను అనుభవజ్ఞులనడిగి తెలుసుకుని పాడుకోవాలి.

1. కల్యాణీ రాగం

= పా , పా ; ; పా ద ప మ గా రి | రి గా రి స ని స రీ |
 గ మ ప మ గ రీ | రి గా రి రి స సా | సా ; రీ గ రి స ని స రి స |
 స రి గా ; ; గ మ మారీ | గ మ ప దా , ని ద ప మ గ రీ ; ; ; |
 గ మ , ద ప మ గ రీ ప మ గ రీ సా ; ; ||

= గ రి గా ; రి స ని సా స రి రి గా ; ; , | పా ద ప మ
 గ మ మ రి | గ మ పా మ ప దా ప | ప మ గ మ మ రి గ మ
 ప దా , ని ద ప మ | ని ద ప మ గా , ద ప మ గ మ మ రి |
 ప గ మ ప దా , | పా ప ద నీ స ని ద రి స స ని ద ప మ |
 పా ద ని దా , ని ద ప మ | ప ద నీ , ద ప మ | ప ద రి స స ని ద
 పా ద ని ద ప మ ||

= ని ద ప మ ప దా , | స ని రి స స ని ద నీ , ద ప మ |
 ప దా నీ స ని ద దా , రి స స ని ద ప మ | పా ద ని దా , ని ద ప మ |
 మ ప దా , ని ద ప మ గ | పా , మ ప దా ప దా , | నీ స రి సా , రి
 స ని ద | ద ని స నీ స ని దా , ప | పా , ద ని దా , ని ద ప మ ||

= పా ద ప పా , గ మ పా | దా ని ద ద ప పా |

ః

మ ప దా , ని ద ప మ ప దా ప | మ ప ద పా ద ప మ గ మ పా |
 స ని ద ప పా , | ని ద నీ , ద ప మ ద నీ రి సా స ని ద ప పా , |

ని స ద ని ప ద నీ , రీ సా స ని ద ప పా , | మ ప ద ని స ని ద
ప పా , | స ని ద ప మ గ రి గ మ ప ద ని స ని ద ప పా , ||

= మ ప దా , ని ద ప మ ప దా ప | ప దా , స రీ స సా ద
నీ సా ; ; | సా ; ; సా స ని స రీ స | సా స ని స రీ , రీ గ రీ స సా |
స ని స రీ గా రీ రీ స సా | స ని స రీ సా రీ గ రీ , గ రీ స ని స రీ స |
ని స రీ గ రీ , గ రీ స ని | సా రీ స ని ద ని ద ప మ | ప ప ద ని స
రీ , గ రీ స ని | ని స రీ గ మ గా , రీ స ని | గ రీ స ని దా నీ రీ గ
రీ గా రీ స ని | గ రీ స ని ద ప మ ప ద ని స రీ , గ రీ స ని స రీ ||

= గ రీ గా , రీ స రీ రీ గా | సా , రీ గ రీ గ రీ స ని
స రీ గా . | గా గ రీ రీ స రీ గా రీ రీ స సా ని స స రీ రీ గా , |
ని స రీ గా , రీ స ని ద ని రీ గ స రీ , గా , | రీ , గ మ గా , రీ స ని
స రీ ప మ గా , | గ రీ గ స రీ రీ గా రీ స ని ద ని రీ గ స రీ , గా , |
సా , రీ గ రీ రీ గ మ గా , రీ స ని రీ గా | ద ని స రీ గ రీ స ని ద ప మ
గ రి గ మ ద ని రీ గ స రీ , గా | ప మ ద ప ని ద స ని రీ స ని
ద ప మ గ మ ప ద ని స రీ గా , | గ రీ గా రీ సా రీ గా స రీ ప మ గా రీ
గ రీ రీ స సా , ||

= స ని స రీ గ రీ స ని | సా రీ స ని దా , నీ , ద ప పా , |
ప ద ని స రీ గా రీ స ని ప ద రీ స స ని ద పా | ని ద నీ , ద ప మ
ప దా , రీ స స ని ద ప మ | ప ద ని స ని దా ప పా , | , ప మ

౩

గ మ మ రి | గ మ ప ద ని సా ద ని స నీ ద ప పా |

ని ద ప మ గ రి | గ మ ప దా , ని ద ప మ గ రి | గ ని ద ని

ద ప మ గ రి గ ద ప మ గ రి | ప మ గ రీ స | మ గా , రి స ని |

రి గ మ ప గా, | మ ప ద ని స దా, | ద ని రి గ మ గ రీ, స |

గ రి గ ని రి ద ని మ ద ని గ రి స ని ద | గ ని ద ప మ గ |

రి మ గ రి స సా | సా, రి స ని స ని దా ని ద ప మ | ని ద ప మ గ

ద మ గ రి స | గ రి స ని ధ | స రి; గ రి స ని రి, మ ప దా ని

ద ప మ దా, | ని స రి, గ రి స ని రి, ద ని రి స ని ద ప మ రి గ

ద ప మ గ రి, స | సా స ని స రి రి గా రి | సా రి గ రి, గ

రి స ని | సా రి గ రి స ని | నీ, రి సా స ని ధ నీ; ప ధ

రి స స ని ధ ప మ ప మ ప ధా ప ధా, | ని రి స సా ధ నీ సా, ని

రి స సా ||

2. టైరవి రాగం

$\overline{\text{రీ}} ; , \overline{\text{గా}}, \overline{\text{ప మ}} \overline{\text{రి గా రి రీ సా}} | \overline{\text{స రీ}}, \overline{\text{గ రి స నీ ధా}} |$
 $\overline{\text{నీ}}, \overline{\text{ని సా ని గా రి రీ సా}} | \overline{\text{నీ}}, \overline{\text{స రి రి సా ని నీ ధా ధ ప}} | \overline{\text{ఫా ధా, ని}}$
 $\overline{\text{ధ ప మా}}, | \overline{\text{ఫా}}, \overline{\text{ద నీ ధ}} | \overline{\text{ని స రి గా రి రీ సా}} | \overline{\text{సా రీ}}$
 $\overline{\text{స ని ధ నీ}}, | \overline{\text{గ రి స ని సా}} ; ; ||$

$\overline{\text{రీ గా గ రి రి స రీ}}, \overline{\text{గ రీ}}, \overline{\text{గ స రీ}}, | \overline{\text{రీ రి గ గ మా రి}} |$
 $\overline{\text{రి గా మ గ రి స}} | \overline{\text{స రీ}}, \overline{\text{గ రి స ని స రి గా}}, | \overline{\text{గ ప మ గా}}, \overline{\text{రీ}} |$
 $\overline{\text{స రి రి గ గ మా}}, | \overline{\text{రి గ మ పా మ గా}}, | \overline{\text{మా ప మ మ గా}}, \overline{\text{రి}} |$
 $\overline{\text{రి గా మా}}, \overline{\text{ప మ గ రి}} | \overline{\text{గా}}, \overline{\text{మ గ రి స}} | \overline{\text{రీ}}, \overline{\text{గ రి స నీ}}, |$
 $\overline{\text{స రి గ మ పా}}, \overline{\text{ద ప మా ప మ గా రి}} | \overline{\text{రి గ మ పా రి గా}}, \overline{\text{ప మ}}$
 $\overline{\text{మ గా రి}} | \overline{\text{గ రి రీ}}, \overline{\text{మ గ రి సా}} |$

$\overline{\text{వ ద ప మ గ రీ గా మ ప దా పా}} | \overline{\text{పా}} ; \overline{\text{పా}} ;$

$\overline{\text{పా ద ప ద నీ ద దా పా}} | \overline{\text{నీ ని ద దా పా}} ; ; | \overline{\text{ని ద ప}}$

$\overline{\text{ద ప ప మ మా}}, | \overline{\text{ప ద ప ద ని ని స ద నీ ద ద ప}} | \overline{\text{స రి ని సా ప}}$
 $\overline{\text{పా ద ని ద ప మ ప ద ద నీ ద}} |$

$\overline{\text{ద ని ని స రి గా రి రీ సా}} | \overline{\text{సా రీ స ని ద నీ}}, |$
 $\overline{\text{గ రీ స ని ద నీ}}, | \overline{\text{ని స రి స రి గా రి రి స}} | \overline{\text{ని స రి గ రీ}}, \overline{\text{గ}}$

ఠ సాఠి స ని ద ద ప | ఠ గ ఠ స ని ద ని స ఠ, గ ఠ, గ స ఠ, |

ప ద నీ, | ఠ స ని ద ద ని ని సా, | ని స ఠ గ ఠ ఠ స ఠ;; |

స ఠ స ఠ గ ఠ గా, | గ ప మ గా, ఠ | ఠ స ఠ, మ గ ఠ స |

ద ని స ఠ గ మా, | ఠ గ మ గా,, | గ ఠ ని స ఠ గా ఠ ఠ స |

నీ, స ఠ గ ఠ ఠ స నీ; ద ద ప | ద ని సా, ; ; | ప ద ని స ఠ గ

ఠ సా, | స ని ద ప మ గ రి గ మ ప ద ని సా ; ; | గ ఠ గ స ఠ

ని ఠ స గ ఠ స ని ద మ ప ద ని సా ; ; | ని స రి గ మ ప ద ప

మ గ రి గ మ ప ద ని ద ప మ ప ద ని సా ; ; | ప ద ని స ఠ, |

మ ప ద ని సా, |

రి గ మా, | ప ద నీ, స ఠ గా గ ప మ గా, ఠ |

ఠ స ని స ఠ స ఠ గా ఠ | ఠ స ని స ఠ గ ఠ సా ని ఠ స నీ, ద ద ప |

ద ని స ఠ స నీ, | ఠ స గ ఠ ఠ స నీ, ద ద ప | మ ప ద ని సా, ఠ

ని సా ప | పా; స ని ద ప మ గా, | మా పా, ద ప మ గా రి |

గ మ పా; రి గా, ప మ మ గా రి ||

గ ఠ ఠ, మ గ రి స | సా; , రి గ రి స |

సా రి సా రి స ని ధ | నీ, రి స ని ధ ధ ప | పా దా, ని షా దా, మ

ప ద ని ధ | ని స రి స రి గా రి రి స | సా ఠ స ని ధ నీ, |

గ రి స ని సా ; ; ; ||

3. కాంభోజి రాగం

నీ దా పా :: | పా ద ప మ గ మ గ రీ సా | సా రి ప మ గ
మ గ రీ సా | గ రి స ని ధా, | రి స ధ సా :: | ప ధా, |
సా రీ, గ రి స ని ధా | ధ ధ స రి గ మ పా ద ప మ గ | మ గ రీ
గ రి స స రి స సా ధా, | రి స ధ సా :: ||

స రి గా మ, | పా, ద ప మ గ మ పా, ; | మ గ మ
పా, ద ప మ గ మ, | ద ప మ గ మ పా, ; | ద ప మ ప దా ప |
మా ప ద పా, ద ప మ గా మ ప ద నీ, దా పా :: | ని దా మ ప దా ప
దా, రి స ని దా | ప దా స ని ద పా | గ మ ప ద నీ దా ప దా మ ప దా ప
ద దా, రి స ని దా దా, ని పా ||

ద స ని నీ, దా :: | దా, ని దా దా, ని దా నీ, ద ప మ
పా, ద సా ద రి స ని దా | ని ద దా, స ని ద పా | గ మ ప ద ని దా
పా ; ప దా మ ప దా ప ద స రి, గ రి స ని దా | ని ద ప మ గ మ |
మ ప దా ని ద ద ప దా, | ప ద ప ద ని ద నీ, | ని ద ప మ గ
మ గ మ పా మ ప దా ప ద ద సా ::, ని ని ద ప దా, ||

పా మ మ గ గా ప దా సా :: | సా ; ని ని ద ప పా, ద ని ద
ప మ గా ప ద సా :: | సా ;, రి గ రి సా ని ని ద ప పా ద సా |
ప దా, సా, రి స నీ, దా ద ప | ద స రి గ రి స ని ద దా పా |

దపాద సా ; ; | సా, రీ, గ రీస రీ, రీసనిద ప | ప ద

ః

సా రీ గ రీ, గ రీ సా, ని ని ద ప | ద స రీ గ మ గా మ గ రీ స

సా, రీ గా సా రీ గ రీ ; స | గా, మ గ రీ స రీ సా రీ స ని ద ద ప |

ద స రీ మ గ రీ సా ; ని ని ద ప | గ రీ గ స రీ ద స రీ, గ రీ సా రీ

ః

రీ స ని ద ప | ద స రీ గ రీ రీ స సా ద స రీ సా రీ స నీ, దా ద ప |

దా, గా మ గ రీ సా, ద సా రీ గ రీ స నీ దా ద ప

పా దా పద సా ; ; | పా; మ మ గ గా ప ద సా, |

ప ద రీ రీ స ని ద పద సా | మ ప దా, ని ద పా ద ప మ గ

పద సా | స రీ గ రీ ద స రీ స ని ద పద సా | స రి గ మ

పాద స ద ప మ గ పద సా | ప ద స రీ ; గ రీ స ని ద పద సా

స ని ద ప ద స రీ | రీ స ని ద ప ద స రీ గ మ గా మ గ రీ,

రీ స ని ద స రీ గా ప మ మ గ రీ సా ||

దా, గా, మ గ రీ గ రీ సా ; ద | ద స రీ, గ రీ సా రీ

స ని ద దా, ని పా | ప ద సా ; రీ స ని ద మ, | పద దా రీ స

నిద ద ప | మ పద సా ; రీ స ని ద దా ని ద పా | ద ప మ గ

స రి గ మ పా, ద ప మ గ | ప ద స రీ, గ రీ సా రీ స ని ద |

ః

ద స రీ గ మ గా మ గ రీ స | పదా గా, మ గ రీ, గ రీ సా రీ

స ని ద ద ప | ప ద రీ ; ద స రీ స ని ద ప | దా, రీ రీ స ని ద

దా పా | పా, ద ప ద సా ; ; రీ స ని ద దా ని ద ప |

మ ప దా ని ద ప పా, ద ని ద ప మ గ ప దా గా మ గ రీ సా ;
 మా, ప ద స రీ, గ రీ స ని ద । మా పా ద స ద పా ద ప మ గ
 మ గ రీ రి గ రీ సా ॥

ఫ థ స రి గ మ పా, ద ప మ గ ప ద స
 రీ, గ రీ సా రి స ని ద । స రి గా, ప మా మ గ రీ సా ।
 ద గా, మ గ రీ గ రీ సా ; ; । ద రీ, గ రీ సా రి స ని ద ।
 మ ప దా, ని ద పా ద ప మ గ మ గ రీ స । స రి గ మ
 ప ద నీ ప దా మ పా ద ప మ గా మ గ రీ సా । స రీ,
 దా పా ; , ద ప మ గ గ గ రీ సా । స రి రీ, ప మ గ
 మ గ రీ సా । సా ; రీ, గ రి సా, రి స ని థ థా, ని పా ।
 పా ; మ మ గ గా ఫ థా, మ గ రీ సా । స రి స సా స
 థా, రి థ సా ; ; ; ॥

4. తోడిరాగం

గా, గ రి రీ గ మా గా, రి రీ సా | రీ సా, సా, సా రి గ రి స ని ధ |
 ధ ని స రి స | స రి గా, గ రి రీ | ప మ గ రి రి స | రి స ని ధ నే,
 స రి స రి నీ సా ; ; ||

మా, మా, ప మ గ రి రీ గ మా ; ; | రి గ మా ప మ గ
 రి స రీ, గ మా ; ; | మ గ ప మ ద ప ప మ గా, గ రి రీ | రి గ మా
 పా, ద ప మా ప మ గ రీ గా, ప మ గ రి రి స | పా, ద మా, ప
 గ మా స | స రి గ మ ప ద పా, ద ప మ గా, | మ ద పా పా, గ మ పా

ప ద ప మ ప ద ప ప మ గా, | మా, ప ద ప మ ప ద పా గ
 మా ప ద ప ద మా పా ; ; | ద ప మ గ మా పా ; ; పా ; ; | ద ప
 దా, ని ద ప మా పా, ద ప మ గా మ పా ; ; | గ మ ప ద ని స
 నీ, ద ప మ ద ప దా దా, | ప ద ని స నీ, ద ప మ గ మ ప ద
 శి

ప మ గా రి స ని | స దా, ద ప మ మ ప ద పా ద ప మ గ మ పా

ద ప దా, ని స ని ద దా | పా; ద ని ని ప పా, ద మ
 శి

ద పా గ మా; | పా, ద ని దాని ద ప మ మ ప ద పా గ మా,
 దాని స ని ద ప | మ ప ద ని ద ప మ మ ప దా ద ప ప మ గా, |

ద ప మ గా, | మా, ప ద ప మా పా ద ప మా ప ద పా, గ మా, |

ప ద నీ ద ని ని ద ||

దా, ని స రీ సా::: సా::: | స రీ స ని ద దా

ని స రీ సా::: | సా::, రీ గ రీ స | సా రీ సా రీ గ మ గా, రీ

రీ స ని స రీ గ రీ స ని | రీ రీ, రీ గ రీ స ని ద దా, | స రీ స

ని ద దా మా ద ద ని ని సా, ::: | స ని స రీ సా, రీ స ని ద దా ని సా

ద ని సా రీ స నీ, రీ స ని ద ప మ ప ద ని సా ::: | మ ప ద ని సా,

ప ద ని స రీ గ రీ స ని ద ప మ ప ద ని సా ::: | ద ని స రీ ని గ రీ

రీ స ని ద ప మ ప ద ని సా ::: | గ మ ప ద ని ద ప మ ప ద ని స రీ

స ని ద ప మ గ మ ప ద ని సా ::: | మ ప ద ని స రీ, రీ స ని ద ప ద ని సా:::

ప ద ని స రీ గా, రీ స ని ద ప మ ప ద ని సా ::: | ప ద ని స రీ గ మ

గా, రీ స ని ద ప మ ప ద ని స రీ ::, | మ ప ద ని సా ::: |

గ మ ప ద నీ, స రీ గా, రీ స ని ద ని సా రీ స ని

ద ప మ ద ప ప మ గా, | గ మ ద మ | మా, ద నీ దా |

దా, ని సా, ని | ని స రీ గ రీ స ని ద ని స రీ సా తీ ని ద ప మ గా::: |

మ ద ని స రీ రీ స ని ద నీ ద ప మ గా, | మ ద నీ క్త రీ స ని

ద ప మ | మ ప ద పా::: ద ప మ గా, | మా దా నీ, స ని ద ద మ

ప మ గా గ రీ రీ ||

గ మ పా, పా, దా, ని స ని ద ప | మా, ప ద పా ద

ప మ గా, | దా పా, ద ప మ గా, గ రీ రీ | మ గ ప మ ద ప

ద ని స ని ద ప మ గా, | గ మా పా, ద ప మ గా గ రి రీ |

రి గ మా ప మ గ రి రీ, | రి ని రి గా, మ పా ; , ద ని సా, ని

ద ప మ ద ప ప మ గ రి | ప మ గ రి రి స |

ధ ని స రి గ మ పా, ద ప మ గ | గ మ ద

మ ద నీ, స ని ద దా | ద ని స రి గా, ప మ గ రి రీ, మ గ

గ రి రీ సా | ద నీ సా రి గ రి రీ స | ని స రి రి సా ని

ద ప మ | గా మ ద మ ద ని ద ని రి నీ, ద ని దా

పా; ద ద ప ప మ గా | గ మ ప ద పా, ద ద పా మ

ప మా గ గ రి రీ | రి గ మా ప మ గ రి రీ, | ప మ

గా, రి రి స | సా ; రి గ స స రి ని ని ని స ని ద దా

ని, గా, గ రి రీ | స రి గా రి రి స | రి స ని ద

ని, సా, రి సా రి ని స | ధ ధా ని ని సా ||

5. శంకరాభరణం రాగం

= మా, గా, :: గ రిగ మా గ | రీ, మ గ రి సా :: |

సా :: ని సా రీ, గ రి స ని | స రీ, గ మ్మా మ ద ప ప మ గ |

గ ప మ మారి రీ, గా మ గ రి స సా, | ని స రి గ రీ, గ రి స ని

స రి గ మ పా :: | గా మా, ప మ గ రీ స | గ రి స ని |

స రి స సా ధ ని సా ||

= మ గ రి స రి గ మా గా :: | మ గ రి గ మ గ మ్మా :: |

గ రి గ మ గ రి గ మ గ రి రీ, మ గ రి స సా, | స రి గ మ గా, మ

గ రీ స | స ని స ని సా రీ, గ రి స ని స రీ స | స రి గ మ గా మ

గ రీ స రీ, | గ మ ప ప మ గ రి గ మ మ గ రి స రి గ రి స ని |

స ని స రి గ మ్మా; మ ద ప ప మ గ | గ స రీ గా మ గ రి స సా, ||

= మ గ రి స సా, ని స రి గ మ పా :: | మ గ మ్మా, ప ప మ గ |

గ మ్మా, పా ప ప మ గ | గ మ పా ప ప మ్మా, మ ద ప ప మ గ |

గా, మ పా, మ గా, ప మ మారి రి గా స | స రి గ మ ప దా ప

మా ప ద పా, ప ప మ గ | ప మ గ రి గ మ్మా, | ప ప మ గ మ పా ||

ప ప మ ప దా ప ప మ ద ప మ గ | మ ప దా, రి స ని దా, ని

దా, ని ద పా, | స ని ద పా; ప ప మ గ మ ప దా ప దా |

రి స ని దా పా | సా, రి స ని ద ని నీ పా | ద ని స రీ :: స ని దా పా

స ని ద ప మ గ మా మ వ ద ని స రీ స | స ని సా రీ స ని ద ని నీ పా |
ప ద ని సా రీ, గ రీ స సా ని స రీ స ||

స ని సా రీ స ని ద ప ప ద ని సా, రీ స సా ద ని సా :: |

సా స ని సా, రీ, గ రీ స ని | సా స రీ గ మా గ రీ, మ గ రీ స సా, |
గ రీ గా, రీ స ని స రీ | రీ సా రీ గ మా గ రీ గా మ గ రీ స సా, ని |

మ గ రీ సా ; స ని స రీ స | స రీ గ మా గా ; ; ; | గ మ గ

రీ, గ ప మ గ రీ గా మ మ గ రీ స సా, | స రీ గా మ గ రీ రీ మ గ

గా, రీ సా, స ని | గ రీ గ రీ సా, రీ రీ గా సా సా, రీ గ రీ, స |

ని స రీ, గ రీ స ని | స రీ, గ మ గా మ గ రీ గ రీ స ని | స రీ

ప మ మ గ గా, రీ స ని | సా రీ, గ రీ స ని స రీ స |

స రీ మ గా, మ గ రీ గ రీ స ని | స ని గ రీ గా, రీ స ని | స రీ ::

స ని రీ స ని ద స ద పా, | ప ద ని స గ రీ స ని ద ని ద పా, |

పా ; , గ రీ స ని ద ని ద పా, | గ మ ప దా, రీ స ని ద ని ద పా, ||

గ గ మ ప దా మా, ద ప మ గ | గా మా, ప

౩

మ గ రీ | రీ గ మ గా మ గ రీ, స | స రీ గ మ పా ద ప మ గ

రి గా మ మ గ రీ స సా, స రీ ప మ మ గ రీ రీ మ గ గా, రి

సా స ని | స రీ, గా మ గ రీ సా రీ, గ రీ స ని | స ని ధ ని పా

భ ధ ని రీ, గ రీ స ని | స పా, ద ప మ గ గా ప మ మారి

గ మ ప దా ప దా, | రీ స ని దా పా | స ని స రీ గ మా గ రీ, ప మ గ

మ గ రీ రీ గ రీ సా | స ని స మ గ రీ స సా | ని స రీ గ మ గ

రీససా | పదనిసరి నిస రీగమప గీ, స | గీగీ
 రీసనిసా, రీగీరీస | నిసరిగ రీసని రీసని దనిదపా,
 గమపదనిసరి; దరిసని దాపా | మపదనిసరి గీమాగీ |
 రీగ రీసని దాపా | గీరీసనిదప మగమపదనిసరిగ రీసని
 దాపా | పా; గీరీసనిదాపా | దనిసరి సారీ సనిదని
 దపా, | గమపదా, మదపదాప పమగ | మదపాద
 పమగ పమ మగరి మగరిసా ||

నిసరిగమా గీ, రిగరీసా | సనిసారిగరీ, గ
 రీసని | రీసని ధని ధపా, | దఫమగ మా, | ప ధనిస
 రీగరీసని | సదపా, రిగమాదపపా గీ, సా |
 సమాగారిసని సరీస | నిరిససాదదనీఫ |
 సని గరి రీససా | నిరిససాదనీసా; ; ; ||

6. ఖరహరప్రియరాగం

౧ ద ప మ గ రి గా, | గ ప మ గా, రీ | గ రి రీ, మ గ రి స
 సా రీ స ని ధ నీ, | స రి స రి గ రి | గ నీ ద పా ; ; |
 మ ప దా, ప మ మ రి గా, | మ పా, ద ప మా ప మ గా, రి |
 స రి రీ, ప మా గ రి సా | సా రీ స ని ధ | ని స రి స రి గా రి రి స ||

రి గ మా ; ; | రి గా, మ గ రి స రీ, గ రి స ని |
 స రి రి గ మా పా ; ; | మ ప ద నీ ద పా ; ; | మ ప దా, ని
 ద పా ద ప మా ప మ గా, రి | రి గ మ ప ద నీ, దా పా ; ; |
 ప ద ద పా మ మ ప ప మా గ గ రి స | రి గ మ పా, ద ని ద
 ప మ గా మా, పా, ద ప మా, ప మ గా, రి | ని ద దా, స ని ద పా |
 పా దా ప ద ని ద నీ, ని ద ద ప ప మ మా, | మ ప దా ని ద పా
 పా ద ప మా మా ప మ గా, గ రి స | రి రి గ గ మా, ; ;
 ప మా గ గ రి సా రీ రి గ మా పా ; | మ గ రి గ మ ప ద నీ, దా పా |
 ని ద పా ద ప ప మ మా ; ; | ప ద ని రి స స ని నీ, దా | ని ద
 ప ద ని స రి గా రీ సా ; ; | సా రీ స ని ద ద ని ని సా ; ; , ||

రీ, స ని ద ద ని ని సా, ; ; | రి స నీ, ద ప మ ప ద ని స
 రి గా రీ రి సా ; ; | స గ రీ స ని ద ని స రి గా రి రి స | రి గా
 గ రి రీ ; ; | రి గా, గ ఖ మ గా, రి | గ రి రీ, మ గ రి స |
 స రి, గ రి స నీ, | స రి గ మ ప మ గా, | రి స ని స రి గా రి

రి స ని స రీ, మ గ రి స | నీ, సా, రి గ రి స ని ద | పదనిసరిగా, రి

రి స ని స రి స రి గ మ గ రి స | ద ని స రి ని రి స స ని నీ ద |

ప ద ని స నీ, ని ద ద ప మ గ ప మ మ గా రి | రి గ మ ప

ద నీ, దా పదా ప మ మా | మా పద ప మ గా రి | గౌ ప మ

ద ప ని ద ప మ మ రి | గ మ పా, ద దపామ మా, ప

పమా గ గ రి స | రి గ మా ప మ మ రి గా, గ రి రీ ||

గ రి రీ మ గ రి స | సా, రీ గ రి స ని థా |

ని స రి గా గ రి రి స రి గ రి గ స రీ, :: | గా, నీ, ద ప మ మ రి

గా, | గ మ ప ద ప మ గా, గ ప మ గా, రి | గ రి రీ, మ గ రి సా

ధ ని స రి గ మా, ప మ గ రి | రి గా, మ గ రి స | స రీ, గ

రి స నీ, | స రి గా, ప మ మ గా రి | రి స ని స రి స రి గా రి

సా రి స ని థా నీ, గా, రి రి సా :::: ||

7. పంతువరాళిరాగం

దా పా, పా; పా, మ గ మ గ రి రి సా | రి సా , సా;
సారీ గ రి సని | సా రి గ మ మ రి గా మ | పా ; ; ;
పమ పా; ; దాని దపమ | మ ప ద ని దపమ గ మ మ రి |

౩

గ మ ప మా ప మ గ రి గ మా గ | రి గ మా ప మ గ రి మ గ రి
రి రి గ రి ససా | ప మ గ రి గ రి సని స రి గ మ మ రి గా,
హ, పా; ; ; ||

దా పా; పా; | ప మ ప ద పా దా, ని దపమ |
పా దా, రి సని దనీ దపమ | పద ని సరి సా; రి సని
దనీ దపమ | రి సని దపమ గ రి గ మ ప ద ని సరి గ రి సని దపమ

౩

రి సని దని సని దపమ పద ని సరి సా, రి ని | దని సా రి సని
దపమ | దా, నీ, గ రి రి ససా | ని రి ససా దని సా; ; ; ||

సని సని సా రి, గ రి సని | స రి గా, గ రి రి
రి రి గ రి గ రి సని | రి సని ద నీ, గ రి సా | సని సా రి, గ
రి ససా | దని రి సని దపమ పద ని సరి గ రి ససా, |
ని సరి గ రి మ గా, రి ససా | గ రి సని దని మ ద ని సరి గ
రి, గ రి ససా | ని సరి గ రి సని రి, రి సని దపమ |
గ మ ప ద ని దపమ | ప ద ని సరి ని రి నీ, దపమ |

ప ద ని స రి గా గ రి స ని ద ప మ | గ రి స ని ద ని మ ద
ని రి నీ, ద ప మ పా, ద ని ద ప మ గ మ మ రి ||

గ మ ప ద ప ప దా ప | ప ద ని స రి స ని ద ప మ దా |

ద ని స రి సా, రీ, గ రి స ని | ని స రి గా రి స ని | స రి గ మ రి మ గా,
రి స ని | గ రి గా, రి స ని స రి | రి గ రీ సా; | స ని సా రీ, గ రి స ని
ద ప మ | ప ద ని స రి సా, రి ద రి రి స ని ద ప మ | ప ద ని రీ రి స ని
ద ని సా రి స ని ద ప మ | గ మ ప మ గ రి గ రి స ని |

స రి గ మ ప ద పా, ద ప మ గ మ మ రి | గ మ ప ద పా, ద ని ద ప మ
ప ని ద ని రి రి గ రి స ని | గ రి గ రి స ని స రి రి గా, ; ; |

రి గ మ ప ప మ గ రి రీ, | గ మ ప ప మ గ రి
గ మ మ గ రి గ రి రి స ని | రి గ రీ, రి స ని
రి రీ నీ, ద ప మ | గ మ గా, రి స ని ||

గ రి గా, రి స ని సా, రీ గ రీ, ; , | రి స ని

ప ని స రి సా, రీ ని ద ప మ | గ మ ప ద ని స రి గ మ గా, రి స ని
ద ప మ ద ప మ గ రి | గా మా దా ద ని స ని ద ని ద ప మ |

గ మ ని ద ప మ గ రి | గా ; ; మ ద మా; గ రి గ మ గా,
రి స ని | రి రీ, గా మ ప మ గ రి గ మా గ | రి గా మ ద ప మ గ రి ||
గ మ గ రి రి గ రి స సా ||

రి స రి ని రి స థా, | ని రి నీ | రి గ

మ ప మ గా, గ మ గ రీ, | రి గ రి స సా | సా, , ని థ ని స ని
ధ ప మ | థా, నీ, గ రి స ని థ | నీ, గ రి రి స సా ||

8. చక్రవాకం రాగం

ని ద ప మ గ ప మ గ రి రీ, | గ మ పా ; ; పా, ద నీ ద పా |

మ ప దా ప ప మ మా గ ప మ గ రి రీ, | రి గ రి స సా ; ; |

సారి స నిధ నీ, | స రి రిగమా పా, ద మ ద ప మ గ రి రీ, |

ప మ గ రి రి సా ||

ప మ గ రి రీ, | రిగమా పా; పా; | స రి

గమ పా, ద పమ గ మ ప ద ద నీ ద పా;; | ని చ ప ద

పమ మా | గ మ పా, ద పమ గ మా పా ద దస ని నీ, ద పా |

ని ద ప మ గ రి స రి గ మ ప ద ద నీ ద పా;; | మ ప దా, ని

దపాద ప శ గ రి రిగమా పా; ; | పా, ద ని ద మ ప దపా ద

పమ గ ప మ గ రి స రి గ మ ప ద ద నీ ద పా;; | దని

సా రి స నిద ప ద ని స ని ద ప మ గ రి స రి గ మ ప ద

ని స ని నీ ద పా; ||

పా, ద ని దా ని ద ప మ ప ద ని స రీ సా; ; | సా; ని

రి స ని ద నీ, | రి స ని స రీ సా; ; | ని ద ని సా, రి స ని ద నీ, |

సా, రి గ రి స ని స రీ స | స ని సా రి స నిద నీ, | ద ని స రి సా, రి

స ని ద | ప ద ని స రి స స రీ స | రి స ని ద ప మ గ ప మ గ రి

గమ ప ద ని స రీ సా; ; | రి స ని ద ని స రి స రీ, | ప ద ని

ద ని స ని రి స ని ద ప మ గ రి గ మ ప ద ని స రి గ రి స ని రి స రి ;;; ||

స రి ప మ గ రి రి స | సా రి గ రి, గ రి స ని ద |

ని స రి గ రి స ని ద | ప ద ని స రి గ రి స ని రి స స ని ద |

ని ద ప మ గ రి గ మ ప ద ని స రి గా, రి స ని ద | రి స ని ద నీ,

స ని ద ప దా, | ని ద ప మ ప దా ప | మా ప ద పా ద ప మ గ |

మ ప ద ని ద నీ, ద ప మ | ప ద ని స రి స స రి స | స రి

ప మ గ రి రి గ రి సా | ద ని స రి సా, రి స ని ద స ని నీ ద పా ||

మ ప దా ని ద ప మ గ రి | ద ని సా రి స ని ద ప మ గ రి

గ మ ప ద ని స ని ద ప మ గ రి | గ మ ప ద ని స రి గ రి గా,

రి స ని ద | ప ద ని స ని ద ని స ని నీ ద పా | మా, ప ద ప

పా, ద ని ద ప మ గ రి | గ మ ప ద ని స రి స రి | ప ద ని సా; ||

గ మ ప ద ని స రి గ మ గ రి స | ని స రి గ రి స

ని రి స స ని నీ ద | ప ద ప ద ని ద నీ, ద ప మ ప దా ప |

మ ప దా, ని ద పా ద ప మ మా గ | మా ప ద పా, ద ని ద

ప మ గ రి | మ మ దా, ప మ గ రి | గ మ ప ద ద ని ద ప

గ మ పా ద ద ని ద పా | పా, ద ద పా మ | మ గ మ ప మా ప

మ గ రి | ప మ గ రి రి సా | స రి గ మ గ రి గ రి సా రి స ని ధ

ని స రి గ మ గ రి రి | ప మ గ రి గ రి సా; | స ని ధ నీ,

రి స ని సా ; ; ||

9. షణ్ముఖప్రియ రాగం

గా మా దపమ గారి రీ సా | సా రీ రీ స నీ, |

ని స రి గా రి స | ని స సారి రి స ని ధ ధా | ష ధ ని స రి స నీ,

ని స రీగా గ రి రి స రీ, | రి స రీ గా మా పా ద ప మ గారి

రి స | ప మ గా గ రి స | నీ, రి రీ స ని ధ ధా, | ని నీ సా:: ||

= రీగా గ రి స రీ గ రీ గ స రీ, :: | గ రి స రి గ రి

గా, రి స నీ, | స రి గ రీ గ రి స నీ, | గ రి గా, మ ప ద ప మ

గ మ ప మ గ రి స | రి గ మ ప ద పా, ద ప మ రి రి గా రి రి స |

ని స రి గ మా, గ రి గ మా, ద ప మ గా రి | గ రి గ మ ప ద పా ధ

గ ద ప మ రి గా రి | మ గ మా గ రి గా రి స నీ | ని స రి గ మ ప

ద ప మ గ రి | గా, మ ప మ గ రి స | రి గ మా పా ద ని ద ప మ ||

= ప ద ప పా గ మ పా:: | పా దా, ని ద ప మ ప దా ప |

మ ప ద నీ, ద ప మ | పా దా ప ని స ని ద ప మ | గ మ ప ద

ని స నీ, ద ప మ | ప ద : , నీ, ద ప ద నీ ద | నీ స

ని ద దా పా | ప ద ని స నీ, ద ప ద నీ ద | ని రీ స నీ,

ద ప ద నీ ద | ని స రీ గ రీ స ని దా ని సా రీ స ని ద ప మ

ప ద నీ రీ సా ని దా ||

= గ రి స నీ సా ని ద నీ సా ; ; | గ రి స ని నీ సా |

ని స రి గా రి స గ రి స నీ, రి స ని ద ప మ ప ద ని స రి గా రి
స ని నీ సా ; ని స రి గ రి సా గ రి రి సా | ని స స రి రి స ని ద దా |
ద ని స ని ద ప మ | ప ద ని స రి గా స రి ని స ని ద నీ
రి స ని ద ప మ ||

= రి గా గ రి రి స రి, గ రి, గ స రి, ; ; | స రి గ రి గా,
గ రి ని స రి గా, రి స | గ రి నీ, | గ రి ని స రి గ రి స నీ, |
స, స రి సా సా, రి గా రి | ని స రి స రి గా గ రి రి స ని స రి గ రి స
సా రి స నీ, రి స ని ద ప మ | గ రి స ని రి రి, | రి స ని ద ప ద
ని స రి గ రి, | ని స రి స రి గ గ రి స ని ద ని స రి గ స రి, ; ; |
ప ద ని స రి స ని, ద ప మ ప ద ని స రి గ స రి, ; ; | ప ద ని స రి గా
గ రి స ని స రి గ రి గా, | గ రి ని స రి గ రి, గ రి స రి, |
గ రి ని స రి మ గ రి సా సా ||

ని ని స రి స | నీ, స రి, స ని స రి స ని స నీ, ద ప మ |
ప మ గ రి స ని స రి గ మ పా ; | రి గ మ ప ద ని ద ప మ ప ద ని స
రి, | ప ద ని స రి గ మ గా, | గ రి స ని రి స ని ద ద ని సా, |
ప ద ని ద ని స ని స రి స రి గ | గ రి స ని రి స ని ద స ని ద ని
ని ద ప మ | పా, రి రి; ద ద ని సా; | ప ద ని స రి గ
రి సా రి స ని స ని దా ని ద ప మ | ప రి రి స ని ద ని స నీ, ద ప మ
ద ప మ గా రి | గ మ ప ద ని స నీ, ద ప మ గా మా, ద ప మ
గా రి | గ రి స రి మ గ రి స ||

నినిసరి, | నిసరిగా, | గరిస |

నిసనిరి చరి నిరి సని, ధపమ | సా, ధనిధా

ధా, నిసాని | నిసరిసా | సరిగా, గరిరిస |

నిరిసధా ; నినిసా ; ; ; |

10. కీరవాణి రాగం.

ద ప మ గ రి గా, | గ ప మ గ రి రీ సా :: | సా రీ, గ రి న ని
స రి గా మ పా మ గా రి | గా ప మ గ రి ప గ రి రి న సా |
మా ప మ గ రి రి గ గ మా; ; | గ మ ప ద పా, ద ప మా ప మ గ రి |
మ పా మ గా, మా ప ద పా, ద ప మ గ రి | రి గ మా, |
గ మ పా | మ ప ద ని ద ని ద ప మ గా, మా పా, ద ప మ గ రి
ప మ గ రి స రి మ గ రి న ||

= ప మా ప మ గ రి రి గ గ మా, | రీ గ మ గ రి సా
రీ, గ రీ, గ న రీ, ; ; | గా రి గా, ప మ గ రి పా గ రి న ని
స రి గ మ ప మ గ రి గా, | ప మ గా, రి న ని స రి గ మా ||

= ద ప మ గ మ పా మ గా, రి న ని | స రి స రి గ రి
గా, | రి గ మా ప మ గ రి గ మా | ప ద పా మ మ ప మా గ
గ రి న | రి గ మా ప మ గ రి న | రి గ మ ప ద ని, ద ప మ
గ మ ప ద ప మ గా రి రి న | ప ద ని స రీ, గ రి స ని
ద ని, రి స ని ద ప మ గా, గ రి న | ప ద ని స రి గ మా,
గ రి స ద ని స రీ, గ రి స ని ద ప మ రి గ మ పా ద ప ప మ
గ రి న | గ రి స ని రి ని ద ప మ | ప ద ని స రి గా రి రి స |
స ని రి స ని ద ని, సా; ; ||

= శీ శీ శీ శీ సని స రీ ; ; | స రీ స రీ శ రీ గా; శ రీ స ని |

శ రీ శ స శీ శ రీ స ని | స ని స రీ స స రీ రీ గా రీ | రీ, శ మా, రీ

శీ శ మ శ రీ స | శ రీ గా, రీ స రీ; శ రీ స ని | సా, రీ శ రీ, శ

రీ స ని | ని శ రీ, శ రీ సా రీ రీ స ని | స రీ శ మా శ శ రీ స |

రీ మ శ రీ సా శ రీ స ని | ని శ రీ స ని స రీ స | నీ ని రీ స ని ద |

ప ద న్న; స రీ గా; శ రీ స ని | ద న్న రీ స ని ద ని దా పా ||

= ద ప మ గ రి గా, | గ మ ప ద పా, ద ప మ గ

మా పా, ద ప మ గా రీ | రీ గ మా; | గ మ పా; ; |

గా, మ పా ద ప మా ప మ గా రి | ద ప గా గ స మ గా రి |

స రి గ మారి రీ గ మ గ రి స | సా, రి గ రీ, గ రి స ని |

సా, రీ గ రి స ని స రీ స | ని రి స ని ద | ని స రి స రి గా రి రి స

ని రి స సా థ న్న, | గా రి రీ సా; ధ ని సా ||

11. మాయామాళవగౌళ రాగం

మా మా మా; , | మ గ రి రి గ రి స ని స రి గా; ; |

మ గ ప మ గ రి రీ, | రి గ రి స సా; ; | సా, రి గ రి స ని | స రి గా; ;

గ మ ప ద పా ద ద పా మ | గ మ ప మా ప మ గ రి | ప మ గ రి రి స ||

౩

ద ప మ గ మా పా; పా; ; | మ ప ద పా ద ద పా మ |

మ గ మా పా, ద ప మ గా | మ గ మ పా మ ద ప దా, |

ద ప మ ప ద ప ప మ మా, | మ గ మ పా; ; | మ ప ద ప దా, |

పా; ద ని ని ద పా ద ని ద ప మా | ద పా, ద ప మా ప మ గ రి |

స రి గ మ పా; ద ప మ గ రి | రి గ మ గా, రి స ని | రీ ప మ గ రి రి సా ||

ద ప మ గ రి స ని స రి గ మ ప ద పా ద పా; ; |

ప ద ని సా ని ద ప మ పా; ద ద ని ని ప | ద ప మ గ మా, ప ద ని సా, ని

ద ని ద ప మ | ప ద ని స రి సా రీ, ని ద ని స ని ద ప మ |

ప ద ని స రి గా రి స ని దా ని రి స ని ప ద ని ద ప మ | ప ద

౩

ని స రి సా రి స ని ద ప మ ప ద ని స రి సా; ; | స ని ద ప

మ గ రి స ని స రి గ మ ప ద ని స రి గ రి స ని ద ని సా; ; ||

= రి స ని ద నీ, సా రి గ రి స సా; ; | స ని సా రి గ రి, గ

రి స ని | ద ని స రి సా రీ ని ద ని రి స ని ద ప మ | మ ప ద ని స రి

సా రి స ని ద రి స ని ద ప ద మ | దా, పా, ద ప మ గ మా, |

పా ద ద ప మ ద ప దా, | ప ద ని ద ని స ని ద ప మ |

రీ, రి స ని ద ప మ | ప ద ని స రి గా రి స ని రీ; రి గ రి స ని

రి స ని ద ని ద ప మ | ప ద నీ, గ రి స ని ద ని సా; ; ||

= స ని స రీ స సా, రి గ రి స ని | ని స రి సా రి స ని

ద ప ద ని సా; ; | స రి గ రి స ని ద ని రి నీ, ద ప ద ని స రి గ

రి స సా; ; | ద ప మ గ మ పా, మ మ ప ద ని ద ప మ దా; |

రి స ని ద ని స రి గ రి గ మ గ రి స ని రీ; ; | స రి గ మ

గా, రి స ని ద ని స రి సా, రి ని ద ప మ | ప ద ని స రి గ రి స ని

రీ, ద ని రి స ని ద ప మ ||

= మ గ మ పా మ మ ద ప దా, | ద ని స రీ ని సా

ద ని ప దా మ పా, ద ప మా ద ప మ గా | గ మ ప ద

ని సా; ని ద ప మ | గ మ ప దా మ పా, ద ప మ గ మ పా మ |

గ మ పా ద ప మా ప మ గ రి | మ గ రి గ మా ప మ గ రి |

ప మ గ రి గ రి స ని | స రి గా; , | రి గ మ ప దా ద ప మ

గా, | ప మ గ రి రి సా; ; | స రి సా రీ నీ సా స రి రి గా, ; ;

రి స ని రీ; , | రి గ రి స సా ధ నీ, రి గ రి సా; ; ; ||

12. బిలహరి రాగం

పా పా; పా; ప ద ద ప మ గ రి గారి | గ రి గా పా పా; |
 ప ప మ గ రీ, | రి గ ద ప మ గ గారి మ గ రి సా; | సా రీ, గ
 రి స ని థ | స రీ, గ పా, ని ద ద ప మ గ రి గారి ||

రి సారి గా పా; పా; | ద ద ని ద పా | ద ప మ గ రీ; |
 3 గ ప దా, ని ద పా ద ప మ గ రీ, గ పా, ద ప మ గ గ స రీ,
 గ ప మ మ గ రి స సా | సా, రి గ రి స ని థ స రి గ ప
 ని ద పా ద ప మ గ | రి గ ద ప మ గ రి స సా, | గ రి స ని థ
 రి గ గా పా; ; ||

= పా ద స ద పా; | ప ప మ గ రి గ పా | ని ద ద ప
 మ గ రి గ ప దా, రి స ని దా పా | గ ప దా, దా, ప ద రి స
 రి ని ద ప దా ప | ప ద ని దా ప మ గ రి గ ప ద రి స స ని ని ద దా
 సా | సా; , ని ద ప మ గ రి గ ప ద స రి గ రి స సా, ని ద ప దా, |
 పా, మ మ గ గా ప దా, | దా సా స ని ని ద దా సా, సా, ||

= సా సా; , ని ద ప ద సా; | సా, ని ద ప మ గ రి

3

గపదసా | పా, దసా, సనినిదదా సరిరిగా రిసని

3

దపదసా; | దసరిగా సరిరిగరిగ రిసనిదపదసా, |

దగరిగా రిసరిగప మగరి సనిదపదగరి, |

దసరిగ రిసనిదపదసా | గా, పదాపపా, దసా, ద

దా, సరిసరి సరిగప మ మగరి సనిద | గరిగా, రిసారిగా,

రిసనిదపదగరి, దరిససా, | పా, దరిరి, దరిససారి

సనిసనిదానిదాపా ||

= నిదదపమగరిగపా, పా, | రిగపదాపపాదప

మగరి | గపానిదదపమగరి | గపదరిసని దనిదపా

గపదానిదప పనిదాదపమగరి | రిగపదాపపపమగ
రి, గా, పమామగరిసా, ||

= సాసా, సరిరిగారిసనిధపదా, | ధసరిగ

రిససా, నిధపదసా | ధసరిగపదపామగరి సనిధసా; |

సరిగపదసరిగ రిసనిదపమగరి సనిధసా; ||

= ధధసరిగా, పా, దపమగ | పదా రిసనిదప |

3

దసరి, గరిసనిదప | దసరిగా సరిరిగరిగ రిసనిదప |

దసరిగప మ మగరిసా, | దగా, పగరి, గరిససా, రిగరి

సనిదపదసరిగ రిససా, | పదగరిగ రిసారి సని

దనిదప | పదరిసనినిదదాసా; ||

= గప దా, గ రీ స ని దా పా । పా, ద సా, స ని ద

పా, ద స ద పా, । ని ద ద ప మ గ రి । రి గ పా పా ;

శ్రీ

ద రీ స ని, ద ప ద స ద పా । ప ద స దా ప మ గ రి ।

గా పా, ద పా ప మ మా గా । గ రి ప మ మ గ రి స సా ।

శ్రీ

స రి గా, స రి గ రీ గ రి స ని ధ ష దా, । ధ గ రి గా ; రి

రి స సా । రి స స ని ని ధ ధా సా ; ; ; ॥

13. శ్రీ రంజని రాగం

ని ద మ మ గ రీ గా, గ ద మ గా, రి రి స ।

సా, రి గ రి స ని ధ నీ, । స రి గ మ గ రి స రి గా,

గ మ ని ద మ । గ మ ద మ । గా గ ద మ గా రీ । ని స రి గా రి

రి స । గా రీ స ని ధ నీ, । ని స రి స రి గా రి రి స ॥

= గ రి రి గ గ మా, । రీ గ మ గ రి స గ రీ గ రి స నీ, ।

స రి గ గ మ గా, రి । గ మ ద ని ని ద దా మా । ని ద మ గ రి

రి గ గ మా, । మ గ మా దా దా । మ ద ని ద నీ, రి స ని ద

దా, స ని ద మ । ని ద మా ద మ గ రీ గ మ ని ద నీ, ।

మ ద ని సా, రి స ని ద ని స ని ద మ । ద నీ స రీ ని సా, ని దా

ని స ని నీ ద మా । ద నీ సా ; ; ॥

= ని స ని ద మ ద నీ సా ; ; । స ని స రి సా, రి స ని ద

నీ, । గ రీ స ని ద ని రి స ని ద మ ద ని సా ; । గ మ ద నీ దా

మ ద ని ద నీ, సా, రి గ రి స ని ద ద ని ని సా, ; । స గ రీ

స ని సా రీ; రీ; । రీ గ మ గ రి స రీ మ గ రి స । స రి గ రి నీ,

స రి గ మ గ రి స రీ మ గ రి స । స రి స రి గ రి గా, ।

రి గ గ మా గ గ రి స రీ మ గ రి స । సా, మ గా గ రి స

ని స రీ గ రి స సా గ రి స ని ద । ని స రి గ మ గా, రి స

స గ రీ నీ, ని రీ స స ని నీదా | ని స రీ గ రీ నీ, నీ, రీ సా
స ని నీ ద | ని స ని నీ, ద మా; ||

గ మ ద నీ, ద మా, ద మ గ రీ | స రి గ గ మ
గ రీ స | సా, రి గ రి స ని థ | ని స రి గ మ గా, రి స |
రి గ గ మా ద మ గ రి గా, | గ మ ని ద ని స ని నీ, దా మా, |
ద మ గ మ ద ని సా రీ స ని ద | ని రీ స ని ద మ మా దా
మ ద ని ద నీ, | ని స రీ గ రీ స ని దా ద ని ని సా, |
రీ గ రీ స ని సా రీ, | సా రీ స రీ గ రీ గా, | రీ గ గ మా గ రీ
రీ, మ గ రీ స | స మ గ గ రీ స ని ద | ని స రీ ని రీ స
స ని నీ దా | ని స ని నీ, ద మా, ద మ గ రి గా, ||

గ మ గ రి స ని థ ని సా, | రి గ మ గ రి స రి గ గ మా, |
ని ద మ గ రి ద మ ద ని ద నీ, | స రి గ మ గ రీ స ని ద ని సా,
ద ని స రీ, ని స రీ గా, | గ మ గ రీ స స మ గ గ రీ స
ని ద మ | ద ని స రీ మ ద ని స గ మ ద ని స ని రీ స ని ద మ
ద ని స ని ద మ ద ని ద మ గ రి గా; | ద మ గ రి స ||

= ని స రి గా, | గ మ ద నీ, స రీ గ మా,

గ రీ రీ, మ గ రి స | ని రీ స రీ స ని నీ ద మ | గ మ
ద ని ద మా, ద మ గ రి | రి గ మ గ రి స | స రి గ మ |
ద ని ద మ మా, ద మ గ రి | గా మ గ రి స రి గ రి స ని |
స రి గ రి ని స రి స ని థ న్నా; | థా; , న్నా; ,
స ని గా రి రి స | సా రీ స ని ద న్నా | రి స ని సా ||

14. వసంత రాగం

మా, మాః, మ గ మ దా మ గ మ గ రి రి స సా :: |

స గ గ మా గ రి స ని | స గ రి రి స ని ధ ని స ని ధ ని ధ మ |

ధా ని సా ని గ రి రి స సా :: ||

= స ని సా మా మ గ మా, :: | ద మ గ మ దా మా |

మా ద ని దా మా | మ గ మ దా మా గ మా గ రి స ని |

సా ని స మా గ మ దా మ | ద ని స ని ద రి స ని దా మా |

ద ని మ ద గ మ ద ని సాః ; ని రి స ని ద | రి స ని ద ని

మ ద నీ, ద ని స ని ద రి స ని దా మా, | మ ద ని ద మ

గ మ ద మ గ స గ రి స ని స గ మ ద ని దా, ద ని మా, |

ః

మ ద నీ స ని ద మ ద ద నీ ద మ ద ని దా ని ద మ గ మ దా,

రి స ని ద ని మ ద ని సా ని గ రి రి స సా :: ||

= స ని స రీ స ని రి స ని దా, స ని ద ని దా మా |

గ మ ద ని సా ని గ రి రి స సాః :: | మ ద ని ద ని స ని ద మ ద ద నీ ద

రి స ని దా మా | గ మ ద ని ద మ ద ని రి స ని ద రి స ని ద మ ద నీ

సాః :: | స గ మ గా, రి స ని | స మ గ మ స గ మ గ రి స ని

గ రి స ని స రీ రి స ని ద నీ, గ మ ద ని సా రి స ని ద మ

దనీ సా; ; | స గ మ గా మ దని మ దనీ ద మ ద ని సాని

సగమ గా, రి స ని | రి స ని ద మ దని సా; ; ||

= మ గ రి స ని స గ మ ద ని సా; | గ మ ద ని దా,

మ గ ద మ గ రి స ని గ మ ద ని సా; | స మ గ మ ద ని స ని ద

రి స ని ద మ గ మ ద ని సా; | స గ మ గ మ ద ని గ మ

ద ని స మ ద ని సా ని ద మ గ మ ద ని సా; |

దని స మ గ మ గ రి స ని ద మ ద ని సా; | ని ద మ ద నీ,

ద మ గ మ దా, మ గ స గ మ ద మ గ రి స ని | స ని స గ మ,

మ గ మ ద ని దా, మ ద ని స ని గ రి సా, | మ గ రి స ని ద మ దా |

రి స ని ద మ గా, | మ గ రి స ని సా, ||

= మ గ మ దా, మ | ద ని స ని ద రి స ని దా మా |

ద ని స మ గా, రి స ని | గ రి స ని ద రి ని స ద ని మ ద

రి స ని ద ని దా మా | ద మ గా, రి స ని | స గ మ గా;

రి స ని ద ని స ని ధ మ | దా ని సా ని గ రి రి స సా; ; ||

15. కేదారగౌళ రాగం

రీ రీ రీ, మ పా మ గా మ గ రీ, మ గ రి సా సా, |
 స ని సా రీ, గ రి సా, | సా, ని రి స ని ధ ప | ని స రి గా రి రీ,
 రి మా, పా ద ప మ గ రీ ; | రీ, మ ప మ గ రీ మ గ రి సా::: |

రీ రీ ప ప మ గ రీ ప మ మ గా స రి మ మా పా::: |
 ప మ పా, స ని ద దా, ని పా | ప మ పా, దా ని ద పా,
 పా ద ప మ గ గ రి రీ | రి మ ప దా ప ప మ ద పా ద ప మ గ రీ
w
 రి మ ప ని స రీ స ని రి స ని ద ప | మ ప ని సా, స ని ద ప |
 మ ప దా, ని ద పా ద ప మ గ మ గ రీ, | రి ప మ మ గ రి స |
 రి మ ప ని మ ప ని స రి గ రి సా ని రి స ని ద ప ||

= ప మ పా ప ని సా రీ రీ, | రీ, మ గ రి స రి గా రి |
 రి మా గా రి సా, | సా, రి గ రీ రి ని రి స ని ద ప |
 ని స రి ప మ మ గ రి స రి గా రి రీ, | మ గ రి గ రి స |
 స ని సా రీ, గ రి సా, ::: | స ని సా రి మా గా రి సా,
 ప ని స రీ, రి స ని ద ప ని స రి మ గ స రి ప మ మ గ రి సా |
 ని స రి గ రి ని స రి స ని ద పా ||

= మ ప ని సా::: | రి స ని ద ప మ ప ని సా::: |

నిదపమగరిమపనిసా; | నిదపమగరిపమమగరిస
 రిమపనిసా; | సరిమపనిసా^wస నిదపమగరిమ
 పనిసా; | మపనిస రిగరిసా, నినిదపమపనిసా; ; |
 మపనిస రిగరినిరిస నిదపమగరిమపనిసా; ; |
 మపనిస రిపమమగరిసరిరిస నిదపమపనిసా; ; |
 రిసనిదప మపనిసరి, | రిసనిస రిమగరిస రిగారి |
 రిరి పమగరి, మగరిసాసా ||

నిస రిగరి న్నిరిసనిదప | పనిసరి, గరిసా, ;
 సనిరిస నిదప | మపనిసా, స నిదప | మపసనిద,
 దా, నిపాదపమగరి, | రిమగరిసా, | సరిమగరిస
 రిమమపా, ; | నిదపమగరిమపనిసా | మపనిస
 రి, గరిసా, రిసనిదప నిసరి | మగరిసరిగారి
 రి

రి, | రిమపామగా | రిగరిమగామగరి, స |
 నిస రిగరి న్నిరిసనిదప | మపనిసరిగరిసా; ని
 రిస నిదప | మపసనిదదా, నిపా | మపదా, నిదపా,
 పాదపమగరిరి, | రిమపదాపమదాపమగ
 గరి | రి, మపామగరిరి | రిమగరిసస ||

= నిసరిగరిసా, | నిరిసనిదప | మపపనిసరి, |
 రిమామదపమగ | గరిమగరిసాసా | సనిరిసనిదప
 ని, రిసనిసా; ; ||

16. ఆరభి రాగం

= ప మ పా, పా, పప మ మా గ రి స రీ, | రిమ మా పా ; ; ;

రి మ పదా మ ప దా ప మ మా గ రి స రీ, | రి ప మ గ రి రీ స |

సారిమ రి స ని ధ | స రీ మ గ రి స రిమా గ రీ, | స రి మ ప ద స

దా ప మ ద ప ప మ మా, గ రి స రిమ మ పా, ||

= ద పా పా; మ ప ద స ద దా ప | మ ప ద రి స ని ద దా ప

రి

మ ప ద స ద ప మ ప దా ప | మ పదా, మ ప ద పా ద ప మ మా గ

రి స రీ, | రిమా గ రీ, | రి మ ప ద ప మ మా గ రీ, | రిమ గ

రి స ని ధ స రి మ ప ద స ద ప మ మా గ రి స రీ, | ద ప ద

ప మ మా గ రి స రిమ మ పా, ||

= ద స ద దా ప | ద ప ద ప మా ప దా ప మ మా గ

రి స రి మ ప ద రి స ని ద దా ప | మ ప ద రి స ని దా |

ద స రి మ రి స ని ద ద రీ, | ద రి స సా, | ప ద ప దా ప

మ మా గ రి స రి మ ప ద రి స ని దా ప | ద ప మ ప ద సా; ని దా, ||

= స ని ద స రీ, రీ, | సా రి స ని ద స రీ, గ

రి స ని ద రీ, రీ; | ద స రీ, గ రి స ని ద స రి రి మా గ రీ, |

ద స రి గ రి సా రి మా గ రి స రీ, | స రి ప ప మ మా గ

రిస రీ, | మ గ రి స ని ద స రి మ ప మ మా గ రి స రి మా గ రీ |

మ గ రి మ పాః, మ గ రీ; స ని దా; ప మ గ రీ,

రి స ని ధా, | స రి మ గ రీ, మ ప ద రి స ని దా, ద స రి గ

రి స రీ, | రి మ పా ద ప మ మా గ రి స రి ప మ గ రీ స ||

= రి స రి స ని దా, | ద రి స ని ద దా ప |

ద ప మ ప ద రి రీ, ద రి స సా ని ద స దా పా |

మ ప ద రి స ని దా, మ ప ద స దా స ద ప | మ ప ద స ద పా,

ద ప మ ప ద ప మా, ప దా, ప మ మా గ రి స | స రి మ ప ద ప

ప మ మా, గ రి స | రి మ ప ద ప మ, ప ద మ ప దా ప

మా, గ రి స | రీ, రి మ ప ద మ ప ద పా ద ప మ మా గ రి స

రి ప మ గ రి స రి మా గ రీ స ||

= ప న రీ, గ రి స ని ధ | ధ రి స రీ, |

రి ద ప దా, | ద స రి గ రి స రీ, | ద న రి గ రి స ని దా ప |

మ ప ద రి స ని దా ప మ ప ద స ద ప | మ ప చా, ప మ గ రి |

రి మ ప దా, స ద ప మా, | పా ద ప మ మా గ రి స |

స రి ప మ గ రి స రి మా గ రీ, | సారి గ రీ, గ రి స సా |

స ని ధ పాః, | మ ప ధ రి స ని ధా | ధ గ రి రి స సా ||

17. సురటి రాగం

= నీ దా పా పా; | మప మ మా గ రి మ మ స

రి మ మా పా; ; | రి మ ప స ని నీ ద పా; | మ ప ని ద
ప ద ప ప మ మా గ ప మ రీ, | రి మ రి స | ని స రి మా గ
మ పా మ ప రి స ని నీ ద పా | ని ద ప మ గ రి మ మా పా; ||

= ని స ని ద పా పా, | మ ప ని ద ద ని ని సా; ; |

సా స ని స రీ స | ని ద ని స రీ ని రి స స ని నీ ద ని స
ని నీ ద ప | మ ప ని స రి మ రీ సా | రి స ని ద ని,
స రి గ రి రి ని ని, రి సా స ని నీ ద | ని స రి ని స ని నీ ద
పా | రి మ ప రి రి స ని ద ని, ||

రి స ని ద ద ని ని సా; ; | ని ద ప ని మ ప నీ దా

ద ని ని సా, | ని ద ని స రీ, ని రి స స ని నీ ద మ ప ని ద
ద ని ని సా, | స ని స రి రీ, రి మా గ రి మ రీ సా |

ని స రీ, స ని ద ని రి స స ని నీ ద | మ ప ని స రీ |

రి స ని స రి మా గ రి స ని ద ని స రి మ రీ, | ని స రి మా గ
స మ మ రీ, రి మ రి స | ని స రి మ రి స ని ద ని సా ని
స రీ స | ని రి స స ని నీ ద ని స ని ద ప ||

= ని ద మ ప ని నీ సా; , | ని ద ప ద మ ప ని ని

సాః, | ని ద ప మ గ రి మ ప ని సాః, | ని ద ప మ గ
 రి మ రి స ని స రి మ ప ని ద ని సాః, | ని స రి మా గ
 రి మ రి స ని ద ని స రి, | రి స ని రి స స ని నీ ద మ ప ని ని సాః |
 రి మ ప స ని ద నీ, | సా రి మ రి సా రి స ని ద ని స రి, |
 ని స రి మా గ ప మ రి, | రి స ని స రి మ రి సా రి స ని ద
 ని స రి, ని రి స స ని నీ ద | ని స రి ని స ని ద ప ||

స ని ద పా, పా, రి | రి మ ప ని ప స ని నీ ద
 ప | మా మ గ మ పా మ ప స ని ద ప | ప ని ప ప మ మా గ
 మా ప ద పా, ద ని ద ప మ మా గ | మ పా, ని ప ప మ మా గ
 మ పా మ | మ గ ప మ రి, రి ప మ గ రి మ మ స |
 రి మ ప స మ ప స ని నీ, ద ప | మ ప ని సాః, స ని ద ప మ గ
 ప మ రి, ||

రి మ రి స | ని స రి మా గ మ పా మ ప దా ప
 మ మా గ ప మ రి, | రి మ రి సా | ని స రి, మ గ రి స |
 ని స రి మ రి సా రి స ని నీ ద | ని స ని ధ ప |
 ప ని మా, | ప రి స స ని నీ ద | ని స రి మ రి సా రి
 స ని ధ నీ, రి స ని సా, ; ; ||

18. శహాన రాగం

= రీ రీ, గా, మ పా మ మగ గమారి రిగగరిస |

నీ, స మ గ రి సా, ని | ధ ని సారిస ని సా ధ | ధ స ని ధ ఘ |

ధ ఘమ ధ నీ, | రిస ని సా; ; ||

= స నిసా రీ రీ, | రిగమ పా, ద పమమా |

మప మపామ మగ గమ రీ, | రీ రి గమాపా; పాదనీ, దపమ

దా దా, | దమదా నీ, రిస నిసాద దా, స ని ద ప |

దని నిసాప ని ద ద స ని ద ప | రి గ మ పా, ద నీ, దపమ

దప మపామ మగ గమరీ, | రి/నీదా పా; పా; ||

= పా, ద పా, ద మపామ దా దా, | మద రిసనీ,

రిస నిసాద నిద దా, స ని ద ప | మ ప దా ని ద ప మమా

దా దా | దనిసారీసనీ, రిస నిసాద దానీ, దపమ దాదా |

దని సారీ, గ రిస నిసాద రిస నీ, దపమ దనిసా; ; |

రిసనిస దసనిదపమ దనిసరీ, గ రిస నిసా; ; ||

= దాదనిసారీ రీ, | రిస ని రి స ద నీ ద ప మ

దనిసారీ రీ, | దనిసా, మపదనిసా, రి గ మ ప ద నిస

రీ గ రి స నీ, దపమ దనిసరీ రీ, | రిగమ గా, మ రి

రేగే రేస | రేసనిస రేగా రే | రేరే గామ గే రే,
 మ గే రే సా సా | నిస రేగమ గామరే రే, గామ గే రే సా సా |
 సనిసా రేగమ గే రేస రేగా రే | రేగమ పా; మ మగ గేమారే |
 రేగమ గామ గే రే, స | సనిసా గామ గే రే రేగే రేస |
 నిస రే, గే రేస రేస నిసాద | దనిసా రేస నీ, రేసనిసాద
 దా, సనిదప ||

= దనిసా | రేస నీ, దపమ దనిసా; | పదనిస
 రే, గే రేస నీ, దపమ దనిసా; | రేగమపామ దనిసరేస
 నిస రేగరేస నీ, దపమ దనిసా; | దనిసరే(ప) పదనిస(రి)
 రేగమపదనిసరేగ రేసనిస దపమ దనిసా; | దనిసరే,
 పదనిస(మ) మపదనిసరే, ||

= దదనిసా రే, రేగ మపామ మగ గేమారే |
 రేగ మగామ గే రేగ రేసా, | నీ, సరేగమ గామరే
 రేగ రేసా | నీ, సా, గామ గే రే, గేరేస | నిసరేగా(ద)
 దరే సరేస నిసాద | నిదపదనిదా, సనిదప ||

= నిదపా, పా, | మాపద పాదనిదప
 మా, పదా, పమపా, దపమమామగ గేమారే |
 రి / దానిదపా పాదపమా మాపమగామాగ గేమారే
 రిగమపా, | రిగమపదనిసా, | రేసనిస దపమ
 దనిసరే, | నిస రేగమ గామ రేగరేస | నిసరేగ

మ పా మ గ మ రీ రి గ గ రి స | ని స మ గ రి గ రి స |

ని స రి గ రి స ని రి స ని సా ద | ద స ని ద ప ||

= రి గ మ ప - ద రీ స రి స - ని సా ద ని ద దా, స

ని ద ప | ని ద పా | రి గ మ పా, ద ప మ మా మ గ గ మారి

రి ప మ ప మ మ గ గ మారి | రి ని ద పా, ద ప మా, ప దా, ప

మా ప ద పా, ద ప మ మా మ గ గ మారి | రి గ మ గా మ గ రీ,

రి గ గ రి స | ని స గా మ గ రీ రి గ రి సా | ని స రి గ రి స

ని సా ద | ధ ని ధ ప మ | ధ ని రి స ని సా ; ; ||

19. బేగడ రాగం

= గ రి గాః, మా, ద ప మ ప గ రీ స | సాః, స రి స ని
 ధా ఫ | స ని గ రి గాః, రి గ మ ప ద నీ ద ప మ ద ప ప గ రీ స |
 స ని సా గా, మ గ రీ గ రి సా, | ని రి స సా రి గ రి స న్, |
 రి స ని రి స ని స ఫ ధా ఫ | స ని సా గాః, మ ప ద ప ద నీ
 ద ప మ గ రి గ మా, ద ప మ ప గ రీ స ||

= మ గ గ మ ప దా ప | ప ద నీ దా ద ప | మో,
 పా ద స ద పా, ద ప మ గ | మా, ద ప మ గ ప మ మారి |
 గ మ ప ద ప ద నీ ద ద ప | ద ప మ ప ద ని ద పా ద ప మ మా,
 , ద ప మ గ | గ మ ప దా ప ద రీ స రీ నీ ని స వ దా ప ||

= ద ప స ని రీ సాః; | సా సా, స రీ, గ రీ స న్, |
 రీ స ని స ద ప మ ప దా ప | స ని సా గా, మ గ రీ, గ
 రీ స సాః; , ని గ రీ స ని దా పా | రీ; గ రీ స న్, రీ స ని సా
 ద పా | సాః; రీ స ని దా పా | గ రీ గా, రీ స సా రీ
 స ని దా పా | స గా, మ గ రీ, గ రీ సా రీ స ని దా పా |
 గా మ గ రీ స ని దా పా | మా, గ రీ స ని దా పా | రీ; గ
 రీ స న్, రీ, సా రీ రీ స న్ | ని రీ స ని దా పా ||

= రీ స ని స ద ప సాః; | ద ప/రీ; గ రీ స ని సా

దప సాః, | ద ప స ని గా, రి స ని ద ప సాః, | ద ప స ని
 రి స గ రి మా, గ రి స ని ద ప రి, రి స ని ద ప సాః, |
 పదప స ని గ రి మా, గ రి స ని ద ప సాః, | మ గ రి,
 గ రి సా, గ రి స ని ద ప సా ||

= గ మ ప ద ప సాః, | సా, ని ద ప మ గ మ ప ద ప ద రి స సా,
 రి స ని రి స ని స ద ప / రి, రి స ని ద ప సా, | రి ని స ద ప
 ద మ ప మ గ మ ప ద ప సాః, | రి ని ద ప మ ద ప మా ప
 మ గ రి గ మ ప ద ప సాః, | స ని రి స గ రి మా, గ రి
 స ని ద ప గ రి రి స సాః, | ద ప మ ప రి గ మ ప ద ప
 మా, గ రి స నీ, ద ప మా, గ రి స రి స ని స ద ప ||

ద ప మ గ గ మ ప దాప | ద రి స ని దా పా |

స ని రి స సా, గ రి స నీ, | ని స గా, మ గ రి, ; గామ ప
 మ గ రి సా | ని స గ రి గా, రి స ని ద ప | రి, గ రి స నీ,
 రి స ని స ప దాప | ప ద ద రి స ని స దా పా | దా, ని
 ద పా ద ప మ మా, ద ప మ గ | గ మ ప మ ప మ గ రి
 గ మ దా, రి స నీ, స ద ప మ ద ప మా, ప గ రి |
 గ మ ద రి | రి స నీ, ద ప | రి గ మ దా, ప మ గ రి,
 ప మ గ రి స ||

ని స గ రి గా, రి స సా, ; | ని రి స రి, గ రి స నీ,

స ని స ద ప | మ గ మ ప దా పా | స ని రి స

గ రి మ గ ప మ ద ప స ని గ రి మో, గ రి స ।

రీ గ రి స న్ని, । రి స ని స దప । ద రీ, స రి నీ, ద ప మ

గ రీ, । గ మ దా, ప మ గ రీసా । స రి స ని ధా షా ।

స గా, మ దా రీ, నీ, ద ప మ గ రీ, ::, । గ మ దా, ప మ గ

రీసా । గ రి స ని ధా షా । స గ రి గా, రి స రీ, గ రి స న్ని,

రి స ని సా, ద ప । సా, ని రీ, సా, :: ॥

20. ఆనందభైరవి రాగం

$\overline{\text{గ మా పా; పా;}} \mid \overline{\text{ప మ ప ని ప పా, ని ప ప మ}} \mid$

$\overline{\text{మ గ మ పా మ మా ప మ గా, రి}} \mid \overline{\text{గ మ పా; పా, గ ప మ గ రి}}$

$\overline{\text{రీ, మ గ రి స}} \mid \overline{\text{సా; ; స గ రి రీ ని సా మా, ప మ గా, రి}} \mid$

$\overline{\text{గ మ ప గా మ పా,}} \mid \overline{\text{నీ, రి స ని ద ప}} \parallel$

$\overline{\text{= ద ప మ గ రి రి గ మా పా, పా,}} \mid \overline{\text{మ ప ని ప}}$

x

$\overline{\text{ప ని ని పా మ}} \mid \overline{\text{మ గ మా పా ద ప మా; ; మా, పా ద ప మ మ ద ప}}$

x

x

$\overline{\text{మ గా, రీ}} \mid \overline{\text{గ మ ప ద ప పా దా గ గా, ప మ గ రి రీ, మ గ రి స}}$

$\overline{\text{సా; , సా మ గ గ రీ ని సా, గ మ ప ద పా, ద ప మ గ మ పా}} \mid$

$\overline{\text{స ని రి స ని ద దా, స ని ద ప}} \parallel$

$\overline{\text{= ద ప ప మ గ రి రి గ మా పా; ;}} \mid \overline{\text{ప మ పా సా; , ని}}$

$\overline{\text{రి స ని ద ప}} \mid \overline{\text{మ ప సా, ని స గ రి నీ, స రీ, స ని ద ప}} \mid$

$\overline{\text{పా, సా రి రి స ని ద ప}} \mid \overline{\text{ప రి స నీ, ని స రీ నీ, రి సా ని ద పా}} \mid$

$\overline{\text{గ మ ప సా ని స గ రి ని స గ రి రి ని రి స ని ద పా}} \mid$

x

x

$\overline{\text{ప మ గ రి గ మ ప సా ని స మ గ రి స ని రి స సా, ద నీ సా;}} \parallel$

$\overline{\text{= సా, సా; సా రి రి స నీ,}} \mid \overline{\text{స గ రి నీ, సా గ మ}}$

గ గారీసా | ని స గ రీ గా, ప మ గ రీ, మ గ గారీసా |

ని స స గ మా పా, గ ప మ గ రీ గ మ గ గారీసా |

ప ని స గ గ రీ రీ ని స రీ స ని ద ప | సా; , స ని ద ప |

ప రీ, గ రీ స ని స రీ స ని ద ప | గ మ ప ద ప సా ని

రీ స ని ద ప |

పా రీ గ రీ ని స రీ స ని ద ప | ప మ గ రీ గ మ ప ద ప స ని రీ స

గ రీ రీ స ని ద ప | సా, సా; , ని రీ స ని ద దా స ని ద ప |

ప ద ప స ని రీ స గ రీ ని స రీ స ని ద ప ||

ప మ గ రీ గ మ పా, | ద ప ప మ గ రీ న ని స గ రీ గ మ పా, |

గ మ ప ని ద వి ప ద ప మ గ మ ద ప ప మ గ రీ గ మ పా, | గ మ ప

సా ని రీ స ని ద ప మ గ మ పా, | ప స ని స గ రీ మ గ రీ స ని ద ప

గ మ ప సా; | స ని స గ రీ ని స గ రీ మ గ రీ స ని ద ప/రీ; ,

ప స ని స గ రీ ప మ గ రీ స ని రీ స ని ద ప సా; , | పా, రీ రీ స ని ద ప |

ప సా, రీ స ని నీ దా, స ని ద ప | ద ప స ని రీ స ని ద ప |

ప స ని నీ ద ప |

ద ప మ గ మ పా మ మా, ప మా, ప మ గ రీ |

గ మ ప /రీ గారీ సా; , | గ మ ప స ని రీ స ని నీ ద పా |

పా, ద ద పా మ మా ప మ మ గా, రీ | గ మ ప ద ప ప దా; ,

గా, గ గ ప మ ద ప ప మ మ గా, రీ | గా, మ పా మా మా,

న గ మ ప దా^x మ పా, గా ప మ ద^x ప మ గా రీ | గా, ప మ గ రి

 స మ గ గా రి సా | స ని సా మా ; మా ప మ గ రి గ మ ప ద ప

 సా; గ | గ మ ప దా^x, మ పా, మ గా, రీ | రి స ప మ గ రి స |

 సా సా, రి గా రి సా | స రి రి స నీ, స గ రి ప మ గ రి స

 ని^xరి స సా ద^xనీ సా; ని స రి స సా; ; ||

21. ఆరాణ్య రాగం

= పా, పాః, $\overline{\text{నీ, పా}}$, $\overline{\text{ప మ గ మా పా పా}}$, $\overline{\text{ద వీ ప}}$ ।

$\overline{\text{ప మ పా/సా సాః}}$, $\overline{\text{త ని రి స ని వ}}$ । $\overline{\text{ప త వీ ని రి స ని పా}}$ ।

$\overline{\text{ప ద ద వీ వ}}$ । $\overline{\text{మా పా, ద వ మ రి మ న రి వ}}$ ।

$\overline{\text{ని స రి మా రి}}$ । $\overline{\text{రి మ వ దా వ}}$ । $\overline{\text{ప మ పా సా, ని రి స దా}}$ ।

$\overline{\text{ని స ని వీ, ప}}$ ॥

= $\overline{\text{ప మ పా/సా సా, సా}}$ । $\overline{\text{స ని రి స దా}}$ । $\overline{\text{ద వ మ}}$

$\overline{\text{పా సా సా}}$ । $\overline{\text{ని స రి మ రి స ని స రి స}}$ । $\overline{\text{ని స రి సా రి స ని ద దా}}$,

$\overline{\text{ప ద ద వీ ద}}$ $\overline{\text{ద ని ని సా ని}}$ $\overline{\text{ని స రి, మ రి సా రి స ని ప}}$ ।

$\overline{\text{ప ద ని స రి మ రి స ని ప}}$ । $\overline{\text{ప ద ని రి సా, రి స ని ప}}$ $\overline{\text{ద స ని వీ, ప}}$

$\overline{\text{మ ద పా ద ప మ గ మ ప ద పా, ద ద వీ ప}}$ । $\overline{\text{ద వ మ ప సా,}}$

$\overline{\text{సా, ని స రి స ని స దా}}$ ॥

= $\overline{\text{సా స ని స రి స}}$ । $\overline{\text{స ని సా రి, మ రి స}}$

$\overline{\text{ని స రి మ రి స ని స రి స}}$ । $\overline{\text{ప దా ప ప సా ని స రి స}}$

$\overline{\text{స మా గ రి స ని ద}}$ । $\overline{\text{ద ని సా, ని ని స రి స సా రి మ}}$

×
 కీమ రి సా రి స ని ప | ప మ రి మ రి స ని స రి మ ప ద ప

× ×
 మ ప ని స రీ, మ రి సా రి ని రి స ని ప | మ ప ని స రీ, మ
 రి స ని స రి మ రి స ని స రి స | సా రి మ రి స ని ద దా, |

స ని స రి స | స ని సా గా, మ రి స | ని స గా మ రి స ని

× × × ×
 స రి స ని స రి మ రి స ని ప | ప ద ని ద ని స ని స రి సా రి మ

రి స ని రి స ని ప | పా దా ప ద ని ద ని సా ని స రి స ని పా ||

×
 = ని ప ప మ రి మ రి స | ని స రి మ రి రి మ ప దా ప

మ ప ని సా ని స రి స మ రి స ని ప | ప ద ని స రి మ రి మ

రి స ని, ని రి స ని ప | ప ద ని రి స దా, రి స ని ప |

రి

×
 ప ద ని, స దా, ని ప | మ ప ద ద ప మ ప మ ప ని పా ని

×
 ప మ గ మ ప దా ప | మా పా, ద ప మ రి | రి మ రి సా |

ని స రి మ రి రి మ ప దా ప మ ప ని స రి స | ని స గా, మ

× ×
 రి స | ప ద ని, రి స ని ప | మా ప ద ప మ రి మ స రి స |

× ×
 సా న ని సా, మ గ రి స సా, స ని | స రి స ని రి స ని ప

×
 ప ద ని, మ రి స ని ప | మ ప మ రి రి స సా |

స రి స సా ధ ని సా; ; ||

22. ధన్యాసి రాగం

= ద ప గా, ప మ గ రి రీసా | న నిసా గా మా,

ప ద పా గ మా పా; నిస నిదా, పా | మా, పా ద ప మా

మ ద పా ప గ మా, | గ మ ప ని ప ప ని స రీ స నీ,

ః

రీసా నిదా, పా | స ని ద ప మ మ ప ద పా ద ప మ గ మా పా

నీ, గ రీ స నిదా, పా | సా రీ నిసా పా ద మా పా గ మ ప ని

ప ని స రీ స నీ, సా, మ గ గ రీ, స | రీ స ని ద ప నీ సా, సా, ||

ః

= స ని స రీ స రీ స నీ, | ని స రీ సా రీ ని స

ని దా ప ప ని నిసా; ; | రీ స ని సా పా, ద ప మా, పా

గ మ ప ని ప ప ని స రీ స నీ, రీ స నిదా, పా | నీ, రీ సా

ని ద ప నీ సా; ; | స రీ రీ స నీ, సా, మ గ గ రీ స |

స ని స గ రీ సా, గ రీ సా రీ ని గ రీ రీ స ని స నిదా, ప |

ప ని సా రీ స నిదా, ప | గ మ ప ని ప ని సా రీ స స ని సీ,

ః

ప ని స నీ స నిదా, పా | రీ స ని ద ప మ గ మ ప ని

ప ని సా రీ స నీ, సా, మ గ గ రీ స ||

= సనిసా గా, ప మ గ రి రి స | స గ మ ప మ

గా, ప మ గ రి రిసా | గ మ గా, రి స ని స గ మ పా మ గా,
గ ప మ గ రి రి స | గ రి రి స ని రి స ని ద ప | ద ప ప మ గ
మ ప ని స రి స గ మ ప మ గా, రి స |

= సా; ని ద ప మ ప ని సా; | రి స ని ద ప మ

ద ప మ గ మ ప ని సా; | ప ని స రి ని స ప ద మ ప గ మ ప ని
స రి సా; | ప ని సా రి స ని ద ప మ గ మ పా ద ప మ గ రి స
మ గ మ ప ని స రి నిసా; ; | ప ని స గ మ గా, రి స ని
ద ప మ ప ని స గ రి, సా; | ని ని స రి స నీ, రి స ని దా, ప
గ మ ప ని ప ని స రి సా రి ని స ని దా, ప | మ ప ద ప ప మ గా,
గ మ ప ని స గ మ గా రి స ని రి స ని ద ప మ ప ద పా ద ప మ గా,
గ మ ప ని స రి ని సా ప ద మ పా | గ మ ప రి స ని దా, ప |
స రి రి సా ని ని స స నీ ప ప ని ని పా మ మ ప పా ప మ మ గ
గా, | గ మ ప రి స దా ప | ప సా; ని ద ప మ గా, ||

= మ గ ప మ ద ప మ గ రి సా | స ని సా, మ గ

గ రి స | స ని సా రి స ని దా, ప | ప ని స గా, స గ మ ప నీ,
ప ని స గా, ప మ గ రి రి స | పా, రి రి స ని దా, పా
స/ద ద ప మ గ రి సా | గ మ ప రి స దా, పా | గ మ

ప నిసా దా, పా | గ మ ప ద పా ద ప మ గా | గ ప మ గ రి
 రి స | స ని స గ మ పా; గ ప మ గ రి రి స | స రి సా రి
 ని స ప ని ని సా, ; ; ||

23. సావేరి రాగం

= దా పా; పా; పద దపామ ద ప దా, |

మపాద ద పమ గ గా రి | సరి రిమామా, మపదా ద పమ
గా, రి | సా రి గ గ స స రీ స | సరి రి స ని ధ సరి మ ప ద ని
దపమ గా, రి స రి గా రి రి గ రీ సా; ; ||

= మ గ రి రీ, మపదా పా; పా; | ప మ ప ద ప

పదా ప మా, ప ద ప మ మా | రి మ పదా ద పమ దా దా, |
మ ప ద ని ని ప దా; ద పమ పదా ద ప ప మ మా,
మా, ప ద ప మ మ రి మ పా, | దప మ పా మ దప దా, |
మ ప ద సా; , ని ద ప మ గ రి స రి మ ప ద రి స ని ప దా, ||

= మ ప ద ప దా రి స నిద ద నీ ద ప మ దా దా,

దద సా; ; | సా; , ని ద ప మ గ రి స రి మ ప దా రి స నిద |
ద రీ రి స ని ద మ ద ద సా; ; | సా; , రి గ రి స నిద |
సా, రి రి గా సా రీ స | ద స రి గ రి స ని ద ప మ పద
ద రి స రీ; ; | మ ప ద ప దా, ప మ గ రి స రి మ ప ద
మ ప ద సా , నిదా | ద స రి గా రి రీ, | రి గా గ రి రి స
సా రి గ గ స రీ, రి గ రి స నిద | సా రి గ రి గా రి స నిద
స రి రి ప మ గా రి ||

= గం రి గం రి స సా, ; ; | రి స ని ద ప మ ప ద ద సా,
 పా దా, ని పా, ద మా పా స రి మ ప ద సా, ; | మ ప ద ని
 ద ప మ గ రి స రి మ ప ద సా, ; ; | ద గం రి స ని ద రి రి స ని
 ద ప మ ప ద ద సా, ; ; | రి స ని ద ప మ గ రి స రి మ ప ద సా, |
 స రి మ ప ద స రి గం రి స ని ద నీ ద ప మ ప ద సా, ; |
 స ని ద ప మ ప ద రి, ; | గం రి స ని ద ప ద సా, ; |
 ప ద స రి గం రి గం రి స ని ద స రి రి గం స | ద గం రి గం, రి స ని
 ద నీ ద ప మ ప ద రి స రి, ||

స రి మ ప దా, ద ప మ ప ద రి స రి, | రి గం రి స ని
 ద నీ ద ప మ ప ద రి సా, | మ ప ద రి స ని దా, |
 మ ప దా రి స ని ద | పా దా ని పా ద మా పా స రి మ
 పా ద ని ద ప మ ప దా ద ప మ గ రి | స రి మ ప ద మా,
 పా, ద ప మా ప మ గ రి | స రి ద ద ప మ గ రి |
 స రి ప మ గా, రి | రి సా రి గా సా రి, ; | రి స ని ధ
 స రి మ ప ద సా, | మ ప ద ని ద ప మ గా రి | స రి
 ప మ గ రి రి గ రి సా | సా సా, రి రి గా సా సా రి స |
 సా రి స ని ధ ధా, | గ స రి, | రి స ని ధ ధ సా, ; ; ||

24. మోహన రాగం

= గ రి గా, రి స సా సా; సా; | రిగా రి స స ధ ధా షా |

ధ స రి గా గ రి రి స సా రి రి గా; , | గ రీ గ పా, గ | గ ప

దస దా ప | పా దా పా ద ప పగ గ గా రి | గ ద ప

ద రి స దా ప | గ ప ద సా; గా, ప ద దా రి స స దా ప |

గ ప ద స ద ప గ ప గ రి స | సా, రి గ రి రి, గ ప గ రి స |

ధ రి స గ రీ రి స ధా ష | ధ స రి గా గ రి రి స సా రి రి గా, ; ||

= గ రి గ పా, పా; | ద ప గ రి గా, రి స స ధ

స రి గ గ పా, పా; | గ ప గ ప దా దా ప ప ద ద రి స

దా ప | ప ద స దా స ద ప పగ ప దా ప | ప దా,

సా రి స సా దా ప | ప ద స రీ, గ రి స స ద ద రి స దా ప |

స ద స ద ప ద ద ప గ ప ద స రి గా, రి స స దా ప | రీ రీ,

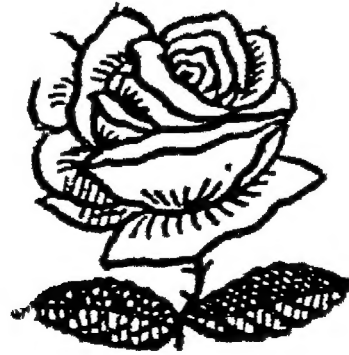
సా రి స స దా ప | ప ద ప ప దా గ ప ద ద సా; , ||

= సా సా; సా; సా రీ రి స స ద దా రి స సా

దా ప ద ద సా సా, | స రీ, స రి గ రి గ రి స స ద రి స ద ప

దా, | ద స రి గా, స రి గ రీ, గ ప గ రి, స | గ రి గా,

గద ప స దా దప గా, ద ప ప గా, రి | రి సా, రి గ ప
 గ రి స | సరి రిగా రి స స ధా, | స రి గా గ రి రి స
 రి స రి గా ;, | స రి గ రి గ రి స స ధ | స రి, ధ రి స ధా ప |
 ధ గ ప ధా, | ధ గ రి గా రి రి స సా | రి ధ సా ; ; ; ||

25. మధ్యమావతి రాగం

= రీ రీ, రీ, స రి ప మ రి రీ స | సా, రి మ రీ సా |
 సని సా రీ, మ రి స ని ఫ | ఫని సా రి మ రి స రీ, |
 రీ, మ పా మ రీ, స | స రి మ రీ మ రి స నీ, రి స స ని ని ఫ
 ఫని సా రి స నీ, రి స ని సా, :: ||

= సని సా రీ రీ, | రి స ని ఫ ని స రి మ రి స
 రీ, రీ, | రి మ మ పా పా, :: | మ ప ని పా ని ప మ
 రి రీ స రి మా ::, | ని ప ప మ రి స రి మ మ పా, పా, |
 ని ప ని ప మ ప నీ ప | మా పా, ని ప మ మ రి మ పా |
 సరి రి మారి రి మ మ పా మ మ ప ని పా, ని సా, ని
 ప మ రీ | రి మ ప నీ, ప మ ప నీ, ప మ ప ని పా ని
 ప మ రీ | రి మ ప ని ని సా :: ని ప మ రీ | రి మ ప ని స
 మ ప ని స రి మ రీ, మ రి స ని ప ని స రీ ని రి స ని ప |
 రి మ రి స నీ, రి స ని ప ని మా పా నీ సా నీ స ని ని ప నీ సా :: |

= రి సా, సా, సారీ మ రి స నీ, | రి స స ని ని ప
 నీ సా :: | ని స రీ, మ రి మా రి సా, రీ, | స ని సా, రి మ
 రి రీ స | సారీ మ రి, మ రి స ని స రి స | సారీ మ రి స
 నీ, స రి మ రీ మ రి స ని ప ని స రి మ రీ, | రి స నీ :: |

సా రి మ రి స ని; | స రి మ రి స ని స రి మా, రి స ని ప
ని స రి మ రి, | రి, ప మ రి స రి మా, మ రి స ని ప ని స రి
ప మ రి రి స ని సా రి మ మ పా, మ రి రి స | స రి మ ప మ రి రి స ||

= స ని సా రి మా; రి స ని స రి మ రి సా రి స ని ప |

రి స ని ప ని సా, | ని స రి మ రి, స ని ప ని సా, | ప మ రి స
రి మా, రి స రి మ ప ని, ప మ ప ని సా, | రి మ రి మ ప
మ ప మ ప ని ప ని స ని రి స ని ప మ ప ని సా, | ని స రి మ/రి,
రి మ ప ని స ని, ప మ ప ని స రి మ/రి, రి స ని ప మ ప ని సా, |
న మ రి ప మ ని ప స ని రి స మ రి స ని ప ని స రి, |
రి స ని ప ని సా, | స ని ప మ రి మ ప ని స ని, | ని సా ని
ప మ రి మ ప ని స ని పా | మ ప మ ప ని పా ని ప మ రి |
రి స మ రి ప మ ని ప ప ని ని సా, ని ప మ రి | రి మ
ప ని ని పా మ మ ప మ పా మ రి | రి ప మా రి రి స ||

= స రి రి మ రి రి మ మ పా మ రి స |

రి సా సా, | రి స ని స రి, మ రి స ని ప | ప రి స రి,
రి మ ప ని, ప మ ప ని, పా | మా, ని ప ప మ రి రి స |
స రి, మ మ పా మ రి రి స | స రి రి ప మ రి రి స |
స రి రి స ని, రి స ని ప | ప ని సా రి స ని, | రి స ని సా, ||

ఈ విధంగా ప్రసిద్ధ రాగాలలో కొన్నింటిని మాత్ర మెంచి ఆ, యా, రాగాలలో విద్వాంసులు పాడే సంగతులు ప్రస్తారములలో నాకు స్ఫురించిన కొన్ని టిని (సంగీత విద్యార్థుల అవసరాలు దృష్టిలో పెట్టుకొని) స్వరపరచి రాశాను.

రాగాలాపన తాళబద్ధము కాదు కనుక సంగతులలో లయ కొద్దిగా ఇటూ అటూ అసియాడుతుంది. సంగతులలో చూపిన లయ చాలా వరకూ తగిన రీతిలోనే ఉంటుంది. సంగతుల స్వరూప భావాలను బట్టి కాల వైకాలములు, ఆపులు కొద్దిగా మారుతూ ఉంటాయి. వాటిని అనుభవజ్ఞుల సహాయంతో నేర్చుకోవచ్చును.

రాగాలాపనాక్రమము స్వరపరచడంలో ఎన్నో మంచి సంగతులూ, సంగతుల వరుసక్రమమూ నాకు స్ఫురించకపోయి ఉండవచ్చును. విద్వాంసులలో ఎవరికి వారు రాగములు పాడుకుంటూ, వారికి తోచిన సంగతులూ క్రమము స్వర పరచి వ్రాసి విద్యార్థులకు నేర్పి బాగా సాధకం చేయిస్తే విద్యార్థులకు రాగాలాపన పద్ధతి బోధపడడం నిశ్చయం. ఇందుకు గట్టి ప్రయత్నమూ, శక్తివంచనలేని కృషి చాలా అవసరం.

Acc. No.
18335

78C
PIN

మ. 30-02.